พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

อนาคามี

ภิกษุทั้งหลาย
บุคคลผู้**ประกอบแล้วด้วยกามโยคะ** (กามโยคยุตฺโต)
(และ) **ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ** (ภวโยคยุตฺโต)
เป็น **อาคามี**
ยังต้องมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย
บุคคลผู้**พรากแล้วจากกามโยคะ** (กามโยควิสัยุตฺโต)
(แต่) ยัง**ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ** (ภวโยคยุตฺโต)
เป็น **อนาคามี**
ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย
บุคคลผู้**พรากแล้วจากกามโยคะ** (กามโยควิสัยุตฺโต)
(และ) **พรากแล้วจากภวโยคะ** (ภวโยควิสัยุตฺโต)
เป็น **อรหันต์**
สิ้นอาสวะแล้ว.

–บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๓/๒๗๖.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้

ยังละโอรัมภาคิยสังโยชน์ไม่ได้

(โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ)

แต่เขาบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะในปัจจุบัน

บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี ...

อยู่จนคุ้นในเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น

ไม่เสื่อมเมื่อกระทำกาละ

ย่อม**เข้าถึง**ความเป็นสหายของเหล่าเทวดาผู้เข้าถึง

เนวสัญญานาสัญญายตนภพ

เขา**จุติ**จากชั้นนั้นแล้ว

ย่อม**เป็นอาคามี** กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้

ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้แล้ว

(โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ)

แล้วเขาบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะในปัจจุบัน

บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี ...

อยู่จนคุ้นในเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น

ไม่เสื่อมเมื่อกระทำกาละ

ย่อม**เข้าถึง**ความเป็นสหายของเหล่าเทวดาผู้เข้าถึง

เนวสัญญานาสัญญายตนภพ

เขา**จุติ**จากชั้นนั้นแล้ว

ย่อม**เป็นอนาคามี** ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๒๑๓/๑๗๑.

พุทธวจน-หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

ฉบับ

๑๖

อนาคามี

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๑๖ **อนาคามี**

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้
ในการจะจัดทำหรือเผยแผ่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้ขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร
และปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด

ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์	โทรศัพท์	๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔
มูลนิธิพุทธวจน	โทรศัพท์	๐๘ ๑๔๕๗ ๒๓๕๒
คุณศรชา	โทรศัพท์	๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑
คุณอารีวรรณ	โทรศัพท์	๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๓

ศิลปกรรม ณรงค์เดช เจริญปาละ, อภิชญ์ บุศยศิริ,
ปริญญา ปฐวินทรานนท์

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโฆษณ์
(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนากับคณะงานธัมมะ ผู้จัดทำหนังสือพุทธวจน ฉบับ **อนาคามี** ที่มีความตั้งใจและมีเจตนาอันเป็นกุศลในการเผยแผ่คำสอนของตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง ในการรวบรวมคำสอนของตถาคต อันเกี่ยวข้องกับความเป็นอริยบุคคล ขั้นอนาคามีที่ตถาคตอุปมาเปรียบกับสมณปทุมะ

ด้วยเหตุอันดีที่ได้กระทำมาแล้วนี้ ขอจงเป็นเหตุปัจจัยให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือ และผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา ได้นำไปปฏิบัติ พึงสำเร็จสมหวัง พบความเจริญรุ่งเรืองของชีวิตได้จริงในทางโลก และได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จผลยังนิพพาน สมดังความปรารถนา ตามเหตุปัจจัยที่ได้สร้างมาอย่างดีแล้วด้วยเทอญ.

ขออนุโมทนา

ภิกขุคึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล

คำนำ

ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้ เป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ ๆ สิ่งมีชีวิตในธรรมวินัยนี้ มีดังนี้ คือ โสดาบัน ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล อนาคามี ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล อรหันต์ ผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็นอรหันต์ นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ อันไม่เคยมีมาประการที่ ๘ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่

บุคคลผู้เป็นอรหันต์ เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์ เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้งเพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์ เป็นอนาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามี เป็นสกทาคามี เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี เป็นโสดาบัน เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง เป็น

ผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน

ภิกษุทั้งหลาย รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในรูป ... เวทนา ... สัญญา... สังขาร... วิญญาณ ชื่อว่าสังโยชน์ ขันธ์เหล่านี้เรียกว่าธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ฉันทราคะ นี้เรียกว่า สังโยชน์

เราทั้งหลายอยู่ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคเพื่อละสังโยชน์, เพื่อถอนอนุสัย, เพื่อความสิ้นอาสวะ, เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผลแห่งวิชชาและวิมุตติ, เพื่อญาณทัสสนะ, เพื่ออนุปาทาปรินิพพาน อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ เจรจาชอบ การงานชอบ เลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจชอบ นี้เป็นข้อปฏิบัติเพื่ออนุปาทาปรินิพพาน ความสิ้นราคะ ความสิ้นโทสะ ความสิ้นโมหะ นี้เรียกว่า ประโยชน์แห่งพรหมจรรย์

พุทธวจนฉบับ อนาคามี จึงเป็นการรวบรวมตถาคตภาษิต ของผู้เป็นอริยบุคคล ที่พระองค์กล่าวว่าเป็นสมณะที่ ๓ ในธรรมวินัยนี้ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา มีได้ด้วยเหตุเพียงเท่าไร

ชนเหล่าใดรู้บทอันปัจจัยไม่ปรุงแต่งแล้วนี้ มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นตัณหา อันเป็นเครื่องนำไปสู่ภพใหม่ ชนเหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นกิเลสเพราะบรรลุธรรมอันเป็นสาระ เป็นผู้คงที่ ละภพ ได้ทั้งหมด.

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้หมายแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกฺขุนี. วิ.	ภิกขุนีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลฺล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฏิกวรรค	ทีฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัณณาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สํ.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สํ.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนฺธ. สํ.	ขันธวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
สฬา. สํ.	สฬายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สํ.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อํ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อํ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อํ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกฺก. อํ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญฺจก. อ.	ปัญจกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ฉกฺก. อ.	ฉักกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
สตฺตก. อ.	สัตตกนิบาต	อังคุตตรนิกาย
อฏฺฐก. อ.	อัฏฐกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
นวก. อ.	นวกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทสก. อ.	ทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อ.	เอกาทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตฺต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานิ. ขุ.	มหานิทเทส	ขุททกนิกาย.
จูฬนิ. ขุ.	จูฬนิทเทส	ขุททกนิกาย.
ปฏิสมฺ. ขุ.	ปฏิสัมภิทามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทฺธว. ขุ.	พุทธวงส์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปิฎก	ขุททกนิกาย

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า
ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

สารบัญ

อนาคามี (พระสูตรที่ควรทราบ) ๑

๑. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๑) ๒

๒. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๒) ๓

๓. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๓) ๕

๔. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๔) ๗

๕. ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๑) ๑๐

๖. โยคะ ๔ ๑๑

๗. คลายความพอใจในกาม เป็นเทวดาเหล่าสุทธาวาส ๑๔

๘. ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๒) ๑๙

๙. สังโยชน์ ๑๐ ๒๒

๑๐. โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ๒๓

๑๑. อุปมาช่างตีเหล็ก ๒๘

๑๒. ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๑) ๓๓

๑๓. ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๒) ๓๖

๑๔. ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๓) ๓๙

๑๕. ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๑) ๔๔

๑๖. ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๒) ๔๕

๑๗. ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๓) ๔๖

๑๘. อนาคามีในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑) ๔๘

๑๙. อนาคามีในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒) ๕๑

๒๐. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑) ๕๕

๒๑. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒) ๕๗

๒๒. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๓) ๖๐

๒๓. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๔) ๖๒

๒๔. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๕) ๖๕
๒๕. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๖) ๖๘
๒๖. ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๗) ๗๐
๒๗. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อได้สมาธิ (นัยที่ ๑) ๗๔
๒๘. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อได้สมาธิ (นัยที่ ๒) ๗๙
๒๙. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อเจริญพรหมวิหาร ๘๓
๓๐. ผลของการได้สมาธิ แล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๑) ๘๘
๓๑. ผลของการได้สมาธิ แล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๒) ๙๑
๓๒. เหตุได้ความเป็นอนาคามี หรืออาคามี ๙๘
๓๓. ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๑๐๐
๓๔. โลก คือ สิ่งที่แตกสลายได้ ๑๐๒

ข้อควรรู้เกี่ยวกับ “กาม” ๑๐๕

๓๕. กามคุณ ๕ คือ โลกในอริยวินัย ๑๐๖
๓๖. กามคุณ คือ เครื่องจองจำในอริยวินัย ๑๑๑
๓๗. เครื่องจองจำที่มั่นคง ๑๑๔
๓๘. ความหมายของกามและกามคุณ ๑๑๕
๓๙. คุณของกามและโทษของกาม ๑๑๗
๔๐. สุขที่ควรกลัวและไม่ควรกลัว ๑๒๔
๔๑. บ่วงแห่งมาร ๑๒๖
๔๒. การรู้สึกตัวในเรื่องกามคุณ ๕ ๑๒๗
๔๓. เหตุเกิดของวิตกที่เป็นอกุศล ๑๒๙
๔๔. เหตุเกิดของกามฉันทะ ในนิวรณ์ ๕ ๑๓๔
๔๕. อาหารของกามฉันทะ ในนิวรณ์ ๕ ๑๓๕

๔๖. นิวรณ์ ๕ คือ กองอกุศล สติปัฏฐาน ๔ คือ กองกุศล ๑๓๗
๔๗. นิวรณ์ ๕ ทำปัญญาให้ถอยกำลัง ๑๓๙
๔๘. นิวรณ์ ๕ ที่ตั้งแห่งความดับปัญญา ๑๔๒
โพชฌงค์ ๗ ที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา
๔๙. เหตุปัจจัยเพื่อ ความไม่รู้ ความไม่เห็น ๑๔๔
และเหตุปัจจัยเพื่อ ความรู้ ความเห็น
๕๐. สิ่งที่ทำให้จิตหม่นหมอง ๑๔๘
๕๑. เหตุให้สาธยายธรรมได้แจ่มแจ้ง ๑๕๑
๕๒. นิวรณ์ ๕ อีกนัยหนึ่ง ๑๕๖
๕๓. อวิชชา คือ นิวรณ์ ๑๕๙
๕๔. เมื่อตั้งใจฟังธรรม นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มี ๑๖๐
๕๕. การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ในแง่มุมของนิวรณ์ ๑๖๑
๕๖. จิตที่หลุดพ้นดีแล้ว ๑๖๔

ภพ ๓ – คติ ๕ **๑๖๙**

๕๗. ภพ ๓ ๑๗๐
๕๘. ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๑) ๑๗๑
๕๙. ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๒) ๑๗๓
๖๐. เครื่องนำไปสู่ภพ ๑๗๕
๖๑. ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๑) ๑๗๖
๖๒. ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๒) ๑๗๘
๖๓. ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๓) ๑๘๐
๖๔. ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๑) ๑๘๒
๖๕. ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๒) ๑๘๖
๖๖. ความมีขึ้นแห่งภพ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็น่ารังเกียจ ๑๙๐
๖๗. คติ ๕ ๑๙๑
๖๘. เหตุให้ทุคติปรากฏ ๑๙๓
๖๙. เหตุให้สุขคติปรากฏ ๑๙๘

๗๐. เหตุให้ต้องท่องเที่ยวในสังสารวัฏ ๒๐๓
๗๑. สังสารวัฏกำหนดที่สุดไม่ได้ ๒๐๕

สังโยชน์ คือ เครื่องผูก ๒๐๗

๗๒. สังโยชน์ ๗ ๒๐๘
๗๓. ที่ตั้งของสังโยชน์ และสังโยชน์ ๒๐๙
๗๔. ความติดใจ ก็เป็นสังโยชน์ ๒๑๑
๗๕. ผลของการพิจารณาธรรม อันเป็นที่อาศัยของสังโยชน์ ๒๑๕
๗๖. ผลของการพิจาณาเห็นโทษ ในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ๒๑๗
๗๗. อุปาทาน ๔ ๒๑๘
๗๘. ที่ตั้งของอุปาทาน และอุปาทาน ๒๑๙
๗๙. อนุสัย ๓ และเหตุเกิด ๒๒๑
๘๐. ละเวทนา ๓ เพื่อละอนุสัย ๓ ๒๒๔
๘๑. การเห็นเวทนา ที่เป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ ๒๒๕
๘๒. อนุสัย ๗ ๒๒๖

ผู้สิ้นสังโยชน์ ๒๒๗

๘๓. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๕) ๒๒๘
๘๔. ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๖) ๒๒๙
๘๕. บุคคลตกน้ำ ๗ จำพวก ๒๓๕
๘๖. บุคคล ๔ จำพวก ๒๓๙
๘๗. ผลของการประกอบตนในสุข ๒๔๑
๘๘. สัทธานุสารี ธัมมานุสารี โสดาบัน ๒๔๓
๘๙. ผู้เชื่อมั่นในตถาคต และสำเร็จในโลกนี้ หรือละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ ๒๔๕
๙๐. ผู้เป็นอสังขารปรินิพพายี ผู้เป็นสสังขารปรินิพพายี ๒๔๘
๙๑. เป็นการยากที่จะพยากรณ์ว่า ใครงดงามและประณีตกว่า ๒๕๑
๙๒. ผู้พ้นทุคติ หรือไม่ไปทุคติ ๒๕๓

๙๓. เทวดาใดไม่มีพยาบาท เทวดานั้นไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ๒๕๖
๙๔. ผู้เป็นเสขะ ๒๖๒
๙๕. สิกขา ๓ ๒๖๓
๙๖. บรรพชิตกับคฤหัสถ์ ละสังโยชน์ได้ไม่เท่ากัน ๒๖๕
๙๗. ละสังโยชน์ได้ ถึงจะทำที่สุดทุกข์ได้ ๒๗๐
๙๘. ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อเสวยเวทนา ๒๗๒
๙๙. ธรรมที่น่าอัศจรรย์ในธรรมวินัยนี้ ๒๗๖
๑๐๐. ปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้น ๒๘๒
๑๐๑. นิพพานธาตุ ๒ อย่าง ๒๘๕

ข้อปฏิบัติเพื่อสิ้นสังโยชน์ ๒๘๗

๑๐๒. ผู้หลับน้อย ตื่นมากในราตรี ๒๘๘
๑๐๓. ธรรมมีอุปการะมากต่อผู้เป็นเสขะ ๒๘๙
๑๐๔. ปฏิปทาบรรลุมรรคผล ๔ แบบ ๒๙๐
- แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า ๒๙๐
- แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว ๒๙๑
- แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า ๒๙๒
- แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้เร็ว ๒๙๓

๑๐๕. ความพรากจากโยคะ ๔ ๒๙๕
๑๐๖. เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๑) ๒๙๘
๑๐๗. เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๒) ๓๐๓
๑๐๘. อานิสงส์การฟังธรรมโดยกาลอันควร ๓๐๗
๑๐๙. ประโยชน์ของการฟังกุศลธรรม ๓๑๑
๑๑๐. การให้ทาน แล้วเป็นอนาคามี ๓๒๑
๑๑๑. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๑) ๓๒๕
๑๑๒. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๒) ๓๒๖

๑๑๓. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๓) ๓๒๗
๑๑๔. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๔) ๓๒๘
๑๑๕. ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๕) ๓๒๙
๑๑๖. เจริญพรหมวิหาร ได้อรหันต์หรืออนาคามี ๓๓๐
๑๑๗. อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอนิจจสัญญา ๓๓๔
๑๑๘. อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญทุกขสัญญา ๓๓๕
๑๑๙. อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอนัตตสัญญา ๓๓๗
๑๒๐. ผลของการเจริญอนิจจสัญญา ๓๓๘
๑๒๑. ผลของการพิจารณาเห็นสังขาร โดยความไม่เที่ยง ๓๔๒
๑๒๒. ผลของการพิจารณาเห็นสังขาร โดยความเป็นทุกข์ ๓๔๓
๑๒๓. ผลของการพิจารณาเห็นธรรม โดยความเป็นอนัตตา ๓๔๔
๑๒๔. ผลของการพิจารณาเห็นนิพพาน โดยความเป็นสุข ๓๔๕
๑๒๕. การเห็นเพื่อละสังโยชน์ ๓๔๖
๑๒๖. การเห็นเพื่อละอนุสัย ๓๔๘
๑๒๗. การเห็นเพื่อละอาสวะ ๓๔๙
๑๒๘. การเห็นเพื่อละอวิชชา ๓๕๐
๑๒๙. อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๑) ๓๕๑
๑๓๐. อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๒) ๓๕๒
๑๓๑. อานิสงส์ของธรรม ๔ ประการ ๓๕๕
๑๓๒. อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๑) ๓๕๙
๑๓๓. อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๒) ๓๖๐
๑๓๔. ละธรรม ๕ อย่าง ได้ความเป็นอริยบุคคล (นัยที่ ๑) ๓๖๑
๑๓๕. ละธรรม ๖ อย่าง ได้อนาคามิผล ๓๖๓
๑๓๖. ละธรรม ๖ อย่าง ได้อรหัตตผล ๓๖๕
๑๓๗. อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๑) ๓๖๖
๑๓๘. อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๒) ๓๖๗
๑๓๙. เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๓๖๙

๑๔๐. เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๓๗๐
๑๔๑. เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละนิวรณ์ ๓๗๑
๑๔๒. ปฏิปทาให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน ๓๗๒
๑๔๓. อานิสงส์ของอานาปานสติ ๒ ประการ ๓๗๔
๑๔๔. อานิสงส์ของอานาปานสติ ๗ ประการ ๓๗๘
๑๔๕. เจริญสัมมัปธาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๓๘๑
๑๔๖. เจริญสัมมัปธาน ๔ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๓๘๓
๑๔๗. อานิสงส์ ๒ ประการ ของอิทธิบาท ๔ ๓๘๕
๑๔๘. อานิสงส์ ๗ ประการ ของอิทธิบาท ๔ ๓๘๖
๑๔๙. เจริญอิทธิบาท ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๓๘๘
๑๕๐. อานิสงส์ ๒ ประการ ของอินทรีย์ ๕ ๓๙๐
๑๕๑. อานิสงส์ ๗ ประการ ของอินทรีย์ ๕ ๓๙๑
๑๕๒. เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๓๙๓
๑๕๓. เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๓๙๕
๑๕๔. เจริญพละ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๓๙๗
๑๕๕. เจริญพละ ๕ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๓๙๙
๑๕๖. อานิสงส์ ๗ ประการ ของโพชฌงค์ ๗ ๔๐๑
๑๕๗. อานิสงส์ ๒ ประการ ของการเจริญสัญญาแบบต่าง ๆ ๔๐๖
๑๕๘. เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๔๑๖
๑๕๙. เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๔๑๘
๑๖๐. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละนิวรณ์ ๕ ๔๒๐
๑๖๑. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละกามคุณ ๕ ๔๒๑
๑๖๒. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละการแสวงหา ๓ ๔๒๒
๑๖๓. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอาสวะ ๓ ๔๒๓
๑๖๔. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละภพ ๓ ๔๒๔
๑๖๕. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละตัณหา ๓ ๔๒๕
๑๖๖. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละโยคะ ๔ ๔๒๖

๑๖๗. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอนุสัย ๗ ๔๒๗
๑๖๘. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอุปาทานขันธ์ ๕ ๔๒๘
๑๖๙. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ๔๒๙
เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์
๑๗๐. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ๔๓๑
เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์
๑๗๑. เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ๔๓๓
ละสังโยชน์ได้ไม่ยาก
๑๗๒. การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๑) ๔๓๔
๑๗๓. การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๒) ๔๓๖
๑๗๔. ปฏิปทาเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๔๓๗
๑๗๕. การน้อมใจเพื่อตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๔๔๓
๑๗๖. สิ่งที่ควรพิจารณาเนือง ๆ เพื่อละสังโยชน์ ๔๔๘
๑๗๗. ปริหานธรรม อปริหานธรรม และอภิภายตนะ ๖ ๔๕๕
๑๗๘. ผลของความไม่ประมาท ในผัสสายตนะ ๖ ๔๕๙
๑๗๙. ผลของการมีสังวร และไม่มีสังวร ๔๖๒
๑๘๐. ข้อปฏิบัติเพื่อดับ ความดำริอันเป็นอกุศล ๔๖๕
๑๘๑. ผลของการละอกุศลวิตก ๔๖๘
๑๘๒. สมัยที่ควรเข้าไปพบ ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ๔๗๕
๑๘๓. ผลของการมีมิตรดี ๔๗๙
๑๘๔. ผู้มีกุศลสมบูรณ์ ๔๘๐
๑๘๕. ผู้มีสังโยชน์ในภายใน และในภายนอก ๔๘๑
๑๘๖. ผู้มีสิกขาเป็นอานิสงส์ ๔๘๔
๑๘๗. ผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น ๔๘๕
๑๘๘. ผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ๔๘๖
๑๘๙. การอบรมจิต ด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา ๔๘๗

อนาคามี
(พระสูตรที่ควรทราบ)

ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๑) ๐๑

-บาลี อฏฐก. อ. ๒๓/๓๐๑/๑๔๙.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๘ จำพวกนี้ ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของคำนับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๘ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) **โสดาบัน**
(๒) ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล
(๓) **สกทาคามี**
(๔) ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล
(๕) **อนาคามี**
(๖) ผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล
(๗) **อรหันต์**
(๘) ผู้ปฏิบัติเพื่ออรหัตตผล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๘ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรแก่ของคำนับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ผู้ปฏิบัติแล้ว ๔ จำพวก และผู้ตั้งอยู่ในผลแล้ว ๔ จำพวก นี่แหละสงฆ์เป็นคนตรง เป็นผู้ตั้งมั่นแล้วในปัญญาและศีล ย่อมกระทำให้เกิดบุญอื่นเนื่องด้วยอุปธิแก่มนุษย์ทั้งหลายผู้มีความต้องการด้วยบุญ กระทำการบูชาอยู่ ทานที่ให้แล้วในสงฆ์จึงมีผลมาก.

ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๒) ๐๒

–บาลี นวก. อ. ๒๓/๓๗๗/๒๐๙.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กำลัง คือ การสงเคราะห์เป็นอย่างไร ได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ คือ

(๑) ทาน (การให้)

(๒) เปยยวัชชะ (การพูดถ้อยคำอันเป็นที่รัก)

(๓) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์)

(๔) สมานัตตตา (ความมีตนเสมอกัน)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทานเลิศกว่าทานทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย การแสดงธรรมบ่อย ๆ แก่บุคคลผู้ต้องการ ผู้เงี่ยโสตลงสดับ นี้เลิศกว่าการพูดถ้อยคำอันเป็นที่รัก.

ภิกษุทั้งหลาย การชักชวนคนผู้ไม่มีศรัทธาให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศรัทธาสัมปทา ชักชวนผู้ทุศีลให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในสีลสัมปทา ชักชวนผู้ตระหนี่ให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในจาคสัมปทา ชักชวนผู้มีปัญญาทรามให้ตั้งมั่นดำรงอยู่ในปัญญาสัมปทา นี้เลิศกว่าการประพฤติประโยชน์ทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย **โสดาบันมีตนเสมอกับโสดาบัน สกทาคามีมีตนเสมอกับสกทาคามี อนาคามีมีตนเสมอกับอนาคามี อรหันต์มีตนเสมอกับอรหันต์** นี้เลิศกว่าความมีตนเสมอทั้งหลาย.[๑]

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้เรียกว่ากำลัง คือ การสงเคราะห์.

๑. ปกติการแปลอริยบุคคลทั้ง ๔ นี้ โดยทั่วไปมักจะมีคำว่าพระนำหน้า เช่น พระโสดาบัน แต่เพื่อให้บทพยัญชนะตรงกับบาลี และไม่ให้เกิดความสับสนหรือความเข้าใจผิดว่า อริยบุคคลต้องเป็นพระเท่านั้น. -ผู้รวบรวม

ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๓) ๐๓

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๓๒๓/๒๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย สมณะมีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๒ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ **เป็นโสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า **นี้สมณะ (ที่ ๑).**

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๒ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะสิ้นสังโยชน์ ๓ และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง **เป็นสกทาคามี**มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วกระทำที่สุดทุกข์ได้ **นี้สมณะที่ ๒.**

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๓ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป **เป็นโอปปาติกะ** จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา **นี้สมณะที่ ๓.**

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะที่ ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ** อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ **นี้สมณะที่ ๔.**

ภิกษุทั้งหลาย สมณะ (ที่ ๑) มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๒ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๓ มีในธรรมวินัยนี้ สมณะที่ ๔ มีในธรรมวินัยนี้ ลัทธิอื่นว่างจากสมณะทั้ง ๔ เธอทั้งหลายจงบันลือสีหนาทโดยชอบอย่างนี้เถิด.

(ยังมีที่ตรัสคล้ายคลึงกันถึงสมณะทั้ง ๔ ได้แก่ จูฬสีหนาทสูตร -บาลี มู. ม. ๑๒/๑๒๘/๑๕๔., มหาปรินิพพานสูตร -บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๕/๑๓๘. คำว่าสมณะ (ที่ ๑) ของสูตรนี้ พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐของไทย ไม่มีคำว่า ปฐโม ซึ่งแปลว่าที่ ๑ จึงทำให้การแปลเป็นภาษาไทย ใช้คำว่าสมณะ แต่ในฉบับมอญ สูตรนี้มีคำว่า ปฐโม ส่วนอีก ๒ สูตรที่ตรงกันกับของไทย ไม่พบคำที่มีความหมายนัยนี้ และพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐของไทยไม่มีคำนี้ทั้ง ๓ สูตรดังที่ยกมาอ้างอิงไว้ข้างต้น. -ผู้รวบรวม)

ชื่ออริยบุคคล (นัยที่ ๔) ๐๔

–บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๐๑/๕๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ ย่อมมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน ซึ่งกุลบุตรผู้ปรารถนาประโยชน์พากันศึกษาอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ นี้ ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด สิกขา ๓ เป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ เหล่านี้แล ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในศีล** เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในปัญญา** เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัติบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอ**ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ** อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**อันตราปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**อุปหัจจปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**อสังขารปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**สสังขารปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี** เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**สกทาคามี**เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**เอกพีชี** เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป มาบังเกิดยังภพมนุษย์นี้ครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**โกลังโกละ** เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป ยังท่องเที่ยวไปสู่ ๒ หรือ ๓ ตระกูล (ภพ) แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็หรือว่าเมื่อยังไม่ถึง ยังไม่แทงตลอดวิมุตตินั้น เธอเป็น**สัตตักขัตตุปรมะ** เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป ยังท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์อย่างมากเพียง ๗ ครั้ง แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทำได้เพียงบางส่วน ย่อมให้สำเร็จได้เพียงบางส่วน ผู้ทำให้บริบูรณ์ ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสิกขาบททั้งหลายว่า ไม่เป็นหมันเลย.

(ยังมีอีกหลายสูตรที่ตถาคตได้กล่าวถึงชื่ออริยบุคคลเหล่านี้เอาไว้ ในที่นี้ยกมาเพียงบางส่วน นอกจากนี้ยังมีชื่อเรียกอื่น หรือนัยอื่น ๆ อีก เช่น อุภโตภาควิมุตติ, ทิฏฐิปัตตะ เป็นต้น ผู้ศึกษาสามารถอ่านเพิ่มเติมได้จากหน้า ๒๒๙ ของหนังสือเล่มนี้ และจากพระไตรปิฎก. -ผู้รวบรวม)

ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๑)

๐๕

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๓/๒๗๖.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะ (กามโยคยุตฺโต) ผู้ประกอบแล้วด้วยภวโยคะ (ภวโยคยุตฺโต) **เป็นอาคามี** ยังต้องมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (กามโยควิสังยุตฺโต) (แต่) ยังประกอบด้วยภวโยคะ **เป็นอนาคามี** ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ พรากแล้วจากภวโยคะ (ภวโยควิสังยุตฺโต) **เป็นอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้ว.**

สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบแล้วด้วยกามโยคะและภวโยคะ ย่อมไปสู่สังสารวัฏ ซึ่งมีปกติถึงความเกิดและความตาย.

ส่วนสัตว์เหล่าใดละกามทั้งหลายได้เด็ดขาด แต่ยังไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ยังประกอบด้วยภวโยคะ สัตว์เหล่านั้น บัณฑิตกล่าวว่า **เป็นอนาคามี.**

ส่วนสัตว์เหล่าใดตัดความสงสัยได้แล้ว มีมานะและมีภพใหม่สิ้นแล้ว ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายแล้ว สัตว์เหล่านั้นแลถึงฝั่งแล้วในโลก.

โยคะ ๔ | ๐๖

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๓/๑๐.

ภิกษุทั้งหลาย โยคะ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะ และอวิชชาโยคะ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กามโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตฺถงฺคม) คุณ (อสฺสาท) โทษ (อาทีนว) และอุบายเครื่องสลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งกามทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งกามทั้งหลาย ตามความเป็นจริง ความกำหนัดเพราะกาม ความเพลิดเพลินเพราะกาม ความเยื่อใยเพราะกาม ความหมกมุ่นเพราะกาม ความกระหายเพราะกาม ความเร่าร้อนเพราะกาม ความหยั่งลงในกาม และความทะยานอยากเพราะกามในกามทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น **นี้เราเรียกว่ากามโยคะ** ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภวโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งภพทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความดับ คุณ โทษ และอุบาย

เครื่องสลัดออกแห่งภพทั้งหลายตามความเป็นจริง ความกำหนัดเพราะภพ ความเพลิดเพลินเพราะภพ ความเยื่อใยเพราะภพ ความหมกมุ่นเพราะภพ ความกระหายเพราะภพ ความเร่าร้อนเพราะภพ ความหยั่งลงในภพ และความทะยานอยากเพราะภพในภพทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น **นี้เราเรียกว่าภวโยคะ** ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะ ภวโยคะ เป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ทิฏฐิโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งทิฏฐิทั้งหลายตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งทิฏฐิทั้งหลายตามความเป็นจริง ความกำหนัดเพราะทิฏฐิ ความเพลิดเพลินเพราะทิฏฐิ ความเยื่อใยเพราะทิฏฐิ ความหมกมุ่นเพราะทิฏฐิ ความกระหายเพราะทิฏฐิ ความเร่าร้อนเพราะทิฏฐิ ความหยั่งลงเพราะทิฏฐิ และความทะยานอยากเพราะทิฏฐิในทิฏฐิทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้น **นี้เราเรียกว่าทิฏฐิโยคะ** ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อวิชชาโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสายตนะ ๖ ประการตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้ชัดซึ่ง ความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสายตนะ ๖ ประการตามความเป็นจริง ความไม่รู้ ความไม่หยั่งรู้ในผัสสายตนะ ๖ ย่อมเกิดขึ้น **นี้เราเรียกว่าอวิชชาโยคะ** ภิกษุทั้งหลาย กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะ และอวิชชาโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบด้วยอกุศลธรรมอันเป็นบาป อันเป็นเครื่องเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก มีชาติ ชราและมรณะต่อไปอีก ฉะนั้น เราจึงเรียกว่า ผู้ไม่เกษมจากโยคะ.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โยคะ ๔ ประการ.

(ควรดูประกอบเพิ่มเติมเรื่อง “ความพรากจากโยคะ ๔” ในหน้า ๒๙๕ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

คลายความพอใจในกาม เป็นเทวดาเหล่าสุทธาวาส ๐๗

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๕๗/๕๕.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่ง เราอยู่ที่ควงไม้พญาสาละ ในป่าสุภวัน ใกล้นครอุกกัฏฐะ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรานั้นไปเร้นอยู่ในที่ลับ เกิดความรำพึงในใจว่า ภพที่เราไม่ได้เคยอยู่เลย โดยเวลาอันยืดยาวนานนี้ หาได้ไม่ง่ายเลย นอกจากเทวดาเหล่าสุทธาวาส ถ้ากระไรเราพึงเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทธาวาสจนถึงที่อยู่เถิด ภิกษุทั้งหลาย ทันใดนั้น เราได้หายไปจากควงไม้พญาสาละ ในป่าสุภวัน ใกล้นครอุกกัฏฐะ ไปปรากฏในพวกเทวดาเหล่าอวิหา เปรียบเหมือนบุรุษที่มีกำลัง เหยียดแขนที่งอเข้า หรืองอแขนที่เหยียดออกเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวาทแล้วได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นยืนเรียบร้อยแล้ว เทวดาเหล่านั้นได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับแต่นี้ไป ๙๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าวิปัสสี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค

พระนามว่าวิปัสสี คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว (กาเมสุ กามฉนฺทำ วิราเชตฺวา) จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวาทแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ นับแต่นี้ไป ๓๑ กัป พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าสิขี ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าสิขี คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้าหาเรา อภิวาทแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในกัปที่ ๓๑ นั้นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าเวสสภู ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าเวสสภู คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวาทแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มี-

พระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากกุสันธะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากกุสันธะ คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวาทแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่าโกนาคมนะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่าโกนาคมนะ คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวาทแล้ว... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระนามว่ากัสสปะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นได้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาค พระนามว่ากัสสปะ คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทวดาเหล่านั้น เทวดานับร้อย นับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเรา อภิวาทแล้ว ... ได้กล่าวกะเราว่า ข้าแต่พระองค์ผู้นิรทุกข์ ในภัททกัปนี้เอง บัดนี้ พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้เสด็จอุบัติขึ้นในโลก ... พวกข้าพระองค์นั้นประพฤติพรหมจรรย์ ในพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น คลายความพอใจในกามทั้งหลายแล้ว จึงได้บังเกิดในที่นี้.

(จากนั้นพระองค์พร้อมด้วยเทวดาเหล่าอวิหา ได้พากันเข้าไปหาเทวดาเหล่าอตัปปา ถัดจากนั้นพระองค์พร้อมเทวดาเหล่าอวิหาและเหล่าอตัปปา ได้พากันเข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทัสสา ถัดจากนั้นพระองค์พร้อมด้วยเทวดาทั้ง ๓ เหล่า ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าสุทัสสี ถัดจากนั้นพระองค์พร้อมด้วยเทวดาทั้ง ๔ เหล่า ได้เข้าไปหาเทวดาเหล่าอกนิฏฐา โดยในการเข้าไปหาเทวดาแต่ละเหล่า เทวดาเหล่านั้นได้กราบทูลพระองค์ถึงเรื่องพระพุทธเจ้าบรรดาที่ล่วงไปแล้ว รวมถึงการประพฤติพรหมจรรย์ของตนเองในช่วงที่พระพุทธเจ้าเหล่านั้นโดยทำนองเดียวกัน ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงได้เอง หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ธรรมธาตุนี้ ตถาคตแทงตลอดแล้วอย่างดีด้วยอาการอย่างนี้ ดังนั้น พระพุทธเจ้า

ที่ล่วงไปแล้ว ปรินิพพานไปแล้ว ตัดธรรมเป็นเหตุทำให้เนิ่นช้าได้แล้ว ตัดวัฏฏะได้แล้ว ครอบงำวัฏฏะได้แล้ว ล่วงทุกข์ทั้งปวงแล้ว ตถาคตย่อมระลึกถึงได้แม้โดยพระชาติ ย่อมระลึกได้แม้โดยพระนาม ย่อมระลึกได้แม้โดยพระโคตร ย่อมระลึกได้แม้โดยประมาณแห่งพระชนมายุ ย่อมระลึกได้แม้โดยคู่แห่งพระสาวก ย่อมระลึกได้แม้โดยการประชุมกันแห่งพระสาวกว่า แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้นจึงมีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีธรรมอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุตติอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย แม้พวกเทวดาก็ได้บอกเนื้อความนี้แก่ตถาคต ซึ่งเป็นเหตุให้ตถาคตระลึกถึงได้ซึ่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ล่วงไปแล้ว ... แม้ด้วยเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเหล่านั้น จึงมีพระชาติอย่างนี้ จึงมีพระนามอย่างนี้ จึงมีพระโคตรอย่างนี้ จึงมีศีลอย่างนี้ จึงมีปัญญาอย่างนี้ จึงมีวิหารธรรมอย่างนี้ จึงมีวิมุตติอย่างนี้ ดังนี้.

ความเป็นอริยบุคคล กับการละเครื่องผูก (นัยที่ ๒) ๐๘

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๘๑/๑๓๑.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ยังละโอรัมภาคิยสังโยชน์ไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

(๒) อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

(๓) อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

(๔) อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลจำพวกไหน ยังละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ไม่ได้ (โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ) ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ (อุปฺปตฺติปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ) ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้ (ภวปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ) คือ **สกทาคามี** ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล ยังละโอรัมภาคิยสังโยชน์ไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน ละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้ (โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ) แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้ คือ **อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี** (ผู้มีกระแสเบื้องบนไปสู่อกนิฏฐภพ) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติไม่ได้ และยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน ละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ (อุปฺปตฺติ-ปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ) แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัย

เพื่อให้ได้ภพไม่ได้ คือ **อันตราปรินิพพายี** ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ แต่ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน ละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ และละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพได้ (ภวปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ) คือ **อรหันต์ผู้สิ้นอาสวะแล้ว** ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้แล ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติได้ ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพได้.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

(ควรดูประกอบเพิ่มเติมเรื่อง “อุปมาช่างตีเหล็ก” ในหน้า ๒๘ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

สังโยชน์ ๑๐ | ๐๙

-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๑๘/๑๓.

ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๑๐ ประการนี้ ๑๐ ประการ เป็นอย่างไร คือ โอรัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องต่ำ) ๕ ประการ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) ๕ ประการ.

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) สักกายทิฏฐิ

(๒) วิจิกิจฉา

(๓) สีลัพพตปรามาส

(๔) กามฉันทะ

(๕) พยาบาท

เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้.

อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) รูปราคะ

(๒) อรูปราคะ

(๓) มานะ

(๔) อุทธัจจะ

(๕) อวิชชา

เหล่านี้แล อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการนี้.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล สังโยชน์ ๑๐ ประการ.

โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ | ๑๐

-บาลี ม. ม. ๑๓/๑๕๔/๑๕๓.

มาลุงกยบุตร ก็เธอจำโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ที่เราแสดงแล้วว่าอย่างไร.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ซึ่งโอรัมภาคิย-สังโยชน์ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้ว ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ยังจำได้ซึ่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแล้วอย่างนี้.

มาลุงก์ยบุตร เธอจำโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ เหล่านี้ที่เราแสดงแล้วอย่างนี้แก่ใครหนอ.

มาลุงก์ยบุตร นักบวช พวกอัญญเดียรถีย์จักโต้เถียงด้วยคำโต้เถียงอันเปรียบด้วยเด็กนี้ได้ มิใช่หรือว่า แม้แต่ความคิดว่า**กายของตน**ดังนี้ ย่อมมีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็สักกายทิฏฐิจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วน**สักกายทิฏฐิ**อันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่า**ธรรมทั้งหลาย**ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็ความสงสัยในธรรมทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วน**วิจิกิจฉา**อันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่า**ศีล**

ทั้งหลายดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่ สีลัพพตปรามาสในศีลทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วน**สีลัพพตปรามาส**อันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่า**กามทั้งหลาย**ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กอ่อนยังนอนหงายอยู่ ก็กามฉันทะในกามทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วน**กามราคะ**อันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น แม้แต่ความคิดว่า**สัตว์ทั้งหลาย**ดังนี้ ย่อมไม่มีแก่เด็กอ่อนผู้ยังนอนหงายอยู่ ก็ความพยาบาทในสัตว์ทั้งหลายจักเกิดขึ้นแก่เด็กนั้นแต่ที่ไหน ส่วน**พยาบาท**อันเป็นอนุสัยเท่านั้น ย่อมนอนตามแก่เด็กนั้น.

มาลุงก์ยบุตร นักบวช พวกอัญญเดียรถีย์จักโต้เถียงด้วยคำโต้เถียงอันเปรียบด้วยเด็กอ่อนนี้ได้มิใช่หรือ.

ท่านพระอานนท์ได้กราบทูลว่า ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เวลานี้เป็นกาลสมควร ข้าแต่พระสุคต เวลานี้เป็นกาลสมควรที่พระผู้มีพระภาคพึงทรงแสดงโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ภิกษุทั้งหลายได้ฟังต่อพระผู้มีพระภาคแล้ว จักทรงจำไว้.

อานนท์ ถ้าอย่างนั้น เธอจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

อานนท์ ปุถุชนในโลกนี้ ผู้ไม่ได้สดับ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่เห็นสัปบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ไม่ได้รับแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ มีจิตอันสักกายทิฏฐิกลุ้มรุมแล้ว อันสักกายทิฏฐิครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อสักกายทิฏฐิเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง สักกายทิฏฐินั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันวิจิกิจฉากลุ้มรุมแล้ว อันวิจิกิจฉาครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อวิจิกิจฉาเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง วิจิกิจฉานั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันสีลัพพตปรามาสกลุ้มรุมแล้ว อันสีลัพพตปรามาสครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อสีลัพพตปรามาสเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง สีลัพพตปรามาสนั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันกามราคะกลุ้มรุมแล้ว อันกามราคะครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อกามราคะเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้

อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง กามราคะนั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าเป็นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ปุถุชนนั้นมีจิตอันพยาบาทกลุ้มรุมแล้ว อันพยาบาทครอบงำแล้วอยู่ และเมื่อพยาบาทเกิดขึ้นแล้ว ย่อมไม่รู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง พยาบาทนั้นก็เป็นของมีกำลัง อันปุถุชนนั้นบรรเทาไม่ได้แล้ว ชื่อว่าโอรัมภาคิยสังโยชน์.

อานนท์ ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ได้เห็นพระอริยะ เป็นผู้ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับแนะนำในธรรมของพระอริยะดีแล้ว ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ได้รับแนะนำในธรรมของสัปบุรุษดีแล้ว มีจิตอันสักกายทิฏฐิกลุ้มรุมไม่ได้ อันสักกายทิฏฐิครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อสักกายทิฏฐิเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง สักกายทิฏฐิพร้อมทั้งอนุสัยอันอริยสาวกนั้นย่อมละได้ อริยสาวกนั้นมีจิตอันวิจิกิจฉากลุ้มรุมไม่ได้ อันวิจิกิจฉาครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อวิจิกิจฉาเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง วิจิกิจฉาพร้อมทั้งอนุสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้ อริยสาวกนั้นมีจิตอันสีลัพพตปรามาสกลุ้มรุมไม่ได้ อัน

สีลัพพตปรามาสย่อมครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อสีลัพพต-ปรามาสเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง สีลัพพตปรามาสพร้อมทั้งอนุสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้ อริยสาวกนั้นมีจิตอันกามราคะกลุ้มรุมไม่ได้ อันกามราคะครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อกามราคะเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง กามราคะพร้อมทั้งอนุสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้ อริยสาวกนั้นมีจิตอันพยาบาทกลุ้มรุมไม่ได้ อันพยาบาทครอบงำไม่ได้อยู่ และเมื่อพยาบาทเกิดขึ้นแล้ว ย่อมรู้อุบายเป็นเครื่องสลัดออกเสียได้ตามความเป็นจริง พยาบาทพร้อมทั้งอนุสัย อันอริยสาวกนั้นย่อมละได้.

(มีเนื้อความของพระสูตรต่อเนื่องถึง "ปฏิปทาเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์" ซึ่งได้นำไปใส่ไว้ในหน้า ๔๓๗ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

อุปมาช่างตีเหล็ก ๑๑

-บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๗๑/๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปุริสคติ ๗ ประการและอนุปาทาปรินิพพาน เธอทั้งหลายจงตั้งใจฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุทั้งหลาย ก็ปุริสคติ ๗ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ คือ ได้ความวางเฉยว่า ถ้ากรรมในอดีตไม่ได้มีแล้วไซร้ อัตภาพในปัจจุบันก็ไม่พึงมีแก่เรา ถ้ากรรมในปัจจุบันไม่มีไซร้ อัตภาพในอนาคตก็จักไม่มีแก่เรา เบญจขันธ์ที่กำลังเป็นอยู่ ที่เป็นมาแล้ว เราย่อมละได้ เธอย่อมไม่กำหนัดในเบญจขันธ์อันเป็นอดีต ไม่ข้องในเบญจขันธ์อันเป็นอนาคต ย่อมพิจารณาเห็นบทอันสงบระงับอย่างยิ่งซึ่งมีอยู่ด้วยปัญญาอันชอบ ก็บทนั้นแล ภิกษุนั้นยังทำให้แจ้งไม่ได้โดยอาการทั้งปวง อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวราคะ อนุสัยคืออวิชชา เธอก็ยังละไม่ได้โดยอาการทั้งปวง เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ภิกษุนั้นย่อมเป็น**อันตราปรินิพพายี** เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออกแล้วดับไป (ปปฺปฏิกา นิพฺพตฺติตฺวา นิพฺพาเยยฺย) ฉะนั้น.[๑]

๑. อุปมานี้ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงไม่ได้ใส่ไว้ แต่มีมาโดยภาษาบาลี จึงได้เทียบเคียงสำนวนแปลมาจากพระไตรปิฎกฉบับอื่น. -ผู้รวบรวม

(๒) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ คือ ได้ความวางเฉยว่า ถ้ากรรมในอดีตไม่มีแล้วไซร้ ... เบญจขันธ์ที่กำลังเป็นอยู่ ที่เป็นมาแล้ว เราย่อมละได้ เธอย่อมไม่กำหนัดในเบญจขันธ์อันเป็นอดีต ... ย่อมพิจารณาเห็นบทอันสงบระงับอย่างยิ่งซึ่งมีอยู่ ด้วยปัญญาอันชอบ ก็บทนั้นแล ภิกษุนั้นยังทำให้แจ้งไม่ได้โดยอาการทั้งปวง อนุสัยคือมานะ ... อนุสัยคืออวิชชา เธอก็ยังละไม่ได้โดยอาการทั้งปวง เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เธอย่อมเป็น**อันตราปรินิพพายี** เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไปแล้วก็ดับ (ปปฺปฏิกา นิพฺพตฺติตฺวา อุปฺปติตฺวา นิพฺพายนฺติ) ฉะนั้น.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เธอย่อมเป็น**อันตราปรินิพพายี** เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไปตกยังไม่ถึงพื้นก็ดับ (ปปฺปฏิกา นิพฺพตฺติตฺวา อุปฺปติตฺวา อนุปหจฺจตลํ นิพฺพายนฺติ) ฉะนั้น.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เธอ

ย่อมเป็น**อุปหัจจปรินิพพายี** เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไปตกถึงพื้นแล้วก็ดับ (ปปฺปฏิกา นิพฺพตฺติตฺวา อุปฺปติตฺวา อุปหจฺจตลํ นิพฺพาเยยฺย) ฉะนั้น.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เธอย่อมเป็น**อสังขารปรินิพพายี** เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไปแล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้เล็กๆ สะเก็ดนั้นย่อมให้ไฟและควันเกิดขึ้นได้ที่หญ้าหรือกองไม้เล็กๆ นั้น ครั้นให้เกิดไฟและควันเผากองหญ้าหรือกองไม้เล็กๆ นั้นให้หมดไปจนไม่มีเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เธอย่อมเป็น**สสังขารปรินิพพายี** เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไปแล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้เขื่องๆ สะเก็ดนั้นย่อมให้เกิดไฟและควันที่กองหญ้าหรือกองไม้เขื่องๆ นั้น ครั้นให้เกิดไฟและควันแล้ว เผากองหญ้าหรือกองไม้เขื่องๆ นั้นให้หมดไปจนไม่มีเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

(๗) ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ ... เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เธอเป็น**อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี** (ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่อกนิฏฐภพ) เปรียบเหมือนนายช่างตีแผ่นเหล็กที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไป แล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ ๆ สะเก็ดนั้นย่อมให้เกิดไฟและควันที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ ๆ นั้น ครั้นให้เกิดไฟและควันแล้ว เผากองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ ๆ นั้นให้หมดไป แล้วจึงลามไปไหม้ไม้กอและป่าไม้ ครั้นไหม้ไม้กอและป่าไม้แล้ว ลามมาถึงที่สุดหญ้าเขียวที่สุดภูเขา ที่สุดชายน้ำ หรือภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ หมดเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลปุริสคติ ๗ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนอนุปาทาปรินิพพานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติอย่างนี้ คือ ย่อมได้ความวางเฉยว่า ถ้ากรรมในอดีตไม่ได้มีแล้ว ไซร้ อัตภาพในปัจจุบันก็ไม่พึงมีแก่เรา ถ้ากรรมในปัจจุบันย่อมไม่มีไซร้ อัตภาพในอนาคตก็จักไม่มีแก่เรา เบญจขันธ์ที่กำลังเป็นอยู่ ที่เป็นมาแล้ว เราย่อมละได้ เธอย่อมไม่กำหนัดในเบญจขันธ์อันเป็นอดีต ไม่ข้องอยู่ในเบญจขันธ์

อันเป็นอนาคต ย่อมพิจารณาเห็นบทอันสงบระงับอย่างยิ่ง ด้วยปัญญาอันชอบ ก็บทนั้นแล อันภิกษุนั้นทำให้แจ้งแล้ว โดยอาการทั้งปวง อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวราคะ อนุสัย คืออวิชชา เธอก็ละได้แล้วโดยอาการทั้งปวง เธอย่อม**กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ** อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าอนุปาทาปรินิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลปุริสคติ ๗ ประการ และอนุปาทาปรินิพพาน.

ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๑) ๑๒

–บาลี ติก. อ. ๒๐/๒๙๗/๕๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ มาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษากันอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ นี้ ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด สิกขา ๓ นั้นเป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ เหล่านี้แล ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในศีล** (สีเลสุ ปริปูรการี) เป็นผู้ทำ**พอประมาณในสมาธิ** (สมาธิสฺมึ มตฺตโสการี) เป็นผู้ทำ**พอประมาณในปัญญา** (ปญฺญาย มตฺตโสการี) เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และเป็นผู้มีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอเป็น**โสดาบัน** เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป เป็นผู้มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงจะตรัสรู้ในเบื้องหน้า.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในศีล** เป็นผู้ทำ**พอประมาณในสมาธิ** เป็นผู้ทำ**พอประมาณในปัญญา** เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอเป็น**สกทาคามี** เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง จะมายังโลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในศีล** (สีเลสุ ปริปูรการี) เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** (สมาธิสฺมึ ปริปูรการี) เป็นผู้ทำ**พอประมาณในปัญญา** (ปญฺญาย มตฺตโสการี) เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่วงสิกขาบทนี้ แต่สิกขาบทเหล่าใดเป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น

สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอเป็น**โอปปาติกะ** จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในศีล** เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในปัญญา** (ปญฺญาย ปริปูรการี) เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เธอ**ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ** อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุทำได้เพียงบางส่วน ย่อมให้สำเร็จบางส่วน ผู้ทำให้บริบูรณ์ ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์ อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสิกขาบททั้งหลายว่าไม่เป็นหมันเลย.

ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๒)

๑๓

-บาลี ติก. อ. ๒๐/๒๙๙/๕๒๗.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขาบท ๑๕๐ ถ้วนนี้ ย่อมมาสู่อุเทศทุกกึ่งเดือน ซึ่งกุลบุตรทั้งหลายผู้ปรารถนาประโยชน์ศึกษากันอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ นี้ ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้น รวมอยู่ด้วยทั้งหมด สิกขา ๓ เป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ เหล่านี้แล ที่สิกขาบท ๑๕๐ นั้นรวมอยู่ด้วยทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้**ทำให้บริบูรณ์ในศีล** เป็นผู้**ทำพอประมาณในสมาธิ** เป็นผู้**ทำพอประมาณในปัญญา** เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพ เพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป เธอเป็น**สัตตักขัตตุปรมะ**

ย่อมท่องเที่ยวไปในภพเทวดาและมนุษย์อย่างมากเจ็ดครั้ง แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป เธอเป็น**โกลังโกละ** ย่อมท่องเที่ยวไปสู่ ๒ หรือ ๓ ตระกูล แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป เธอเป็น**เอกพีชี** ย่อมมาเกิดยังภพมนุษย์นี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ หมดสิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เธอเป็น**สกทาคามี** ย่อมมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียว แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในศีล** เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** เป็นผู้ทำ**พอประมาณในปัญญา** เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็น**อุทธัง-โสโตอกนิฏฐคามี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็น**สสังขารปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕

หมดสิ้นไป เธอเป็น**อสังขารปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็น**อุปหัจจปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็น**อันตราปรินิพพายี.**

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในศีล เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในสมาธิ เป็นผู้ทำให้บริบูรณ์ในปัญญา** เธอย่อมล่วงสิกขาบทเล็กน้อยบ้าง ย่อมออกจากอาบัตินั้นบ้าง ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีใครกล่าวความเป็นคนอาภัพเพราะเหตุล่วงสิกขาบทนี้ แต่ว่าสิกขาบทเหล่าใด เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ สมควรแก่พรหมจรรย์ เธอเป็นผู้มีศีลยั่งยืน และมีศีลมั่นคงในสิกขาบทเหล่านั้น สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย **เธอทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทำได้เพียงบางส่วนย่อมให้สำเร็จได้บางส่วน ผู้ทำให้บริบูรณ์ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวสิกขาบททั้งหลายว่าไม่เป็นหมันเลย.

ความเป็นอริยบุคคลกับสิกขา ๓ (นัยที่ ๓) ๑๔

–บาลี นวก. อ. ๒๓/๓๙๗/๒๑๖.

สมัยหนึ่ง ในเวลาเช้า ท่านพระสารีบุตรครองจีวร ถือบาตรเข้าไปบิณฑบาตในนครสาวัตถี ท่านเห็นว่าเวลายังเช้าเกินไปสำหรับการบิณฑบาต จึงแวะเข้าไปในอารามของพวกปริพาชกลัทธิอื่น ได้ทักทายปราศรัยกันพอสมควรแล้ว จึงนั่งลง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ก็ในสมัยนั้น พวกปริพาชกเหล่านั้น กำลังนั่งประชุมสนทนากันว่า บุคคลใด ใครก็ตาม ที่ยังมีเชื้อเหลือ (สอุปาทิเสสะ) ถ้าตายแล้ว ย่อมไม่พ้นจากนรก ไม่พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน ไม่พ้นจากเปรตวิสัย ไม่พ้นจากอบาย ทุคติ และวินิบาต ท่านพระสารีบุตรไม่ยินดีไม่คัดค้านถ้อยคำที่ปริพาชกลัทธิอื่นเหล่านั้นกล่าว แล้วลุกจากที่นั่งไป โดยคิดว่าจักรู้ทั่วถึงเนื้อความแห่งภาษิตนี้ในสำนักพระผู้มีพระภาค ครั้นกลับจากบิณฑบาต ภายหลังอาหารแล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า

สารีบุตร อัญญเดียรถีย์ปริพาชกบางพวกโง่เขลาไม่ฉลาด จะรู้ได้อย่างไรว่าใครมีเชื้อเหลือ (สอุปาทิเสสะ) หรือไม่มีเชื้อเหลือ (อนุปาทิเสสะ) สารีบุตร บุคคล ๙ จำพวกนี้ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุคติ และวินิบาต ๙ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำ**ให้บริบูรณ์ในศีล** กระทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**อันตราปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๑** ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุคติ และวินิบาต.

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**อุปหัจจปริ-นิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๒** ....

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**อสังขารปริ-นิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๓** ....

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ**

กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**สสังขารปริ-นิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๔ ....**

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**อุทธังโสโต-อกนิฏฐคามี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๕ ....**

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำ**พอประมาณในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**สกทาคามี** เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง กลับมายังโลกนี้เพียงคราวเดียวจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๖ ....**

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำ**พอประมาณในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**เอกพีชี** เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป บังเกิดยังภพมนุษย์นี้ครั้งเดียว จะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๗ ....**

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำ**พอประมาณในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**โกลังโกละ** เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป ท่องเที่ยวอยู่ ๒-๓ ตระกูล แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๘ ....**

สารีบุตร อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้กระทำให้**บริบูรณ์ในศีล** กระทำ**พอประมาณในสมาธิ** กระทำ**พอประมาณในปัญญา** บุคคลนั้นเป็น**สัตตักขัตตุปรมะ** เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป ท่องเที่ยวอยู่ยังเทวดาและมนุษย์ ๗ ครั้งเป็นอย่างยิ่ง แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ สารีบุตร **นี้บุคคลจำพวกที่ ๙** ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุคติ และวินิบาต.

สารีบุตร อัญญเดียรถีย์ปริพาชกบางพวกโง่เขลา ไม่ฉลาด จะรู้ได้อย่างไรว่าใครมีเชื้อเหลือ (สอุปาทิเสสะ) หรือไม่มีเชื้อเหลือ (อนุปาทิเสสะ).

สารีบุตร **บุคคล ๙ จำพวกนี้แล ที่มีเชื้อเหลือ เมื่อกระทำกาละ ย่อมพ้นจากนรก พ้นจากกำเนิดเดรัจฉาน พ้นจากเปรตวิสัย พ้นจากอบาย ทุคติ และวินิบาต.**

สารีบุตร ธรรมปริยายนี้ ยังไม่เคยแสดงแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกามาก่อน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่า ผู้ฟังธรรมปริยายนี้แล้ว จักเข้าถึงซึ่งความประมาท อนึ่ง ธรรมปริยายเช่นนี้ เราจะกล่าวก็ต่อเมื่อถูกถามเจาะจงเท่านั้น.

ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๑) ๑๕

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๖๗/๘๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็น**อรหันต์** เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์

(๒) เป็น**ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์

(๓) เป็น**อนาคามี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง

(๔) เป็น**ผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามี

(๕) เป็น**สกทาคามี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง

(๖) เป็น**ผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี

(๗) เป็น**โสดาบัน** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง

(๘) เป็น**ผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน.

ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๒) ๑๖

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๖๔/๘๗๖.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็น**อรหันต์** เพราะอินทรีย์ ๕ เต็มบริบูรณ์

(๒) เป็น**อนาคามี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์

(๓) เป็น**สกทาคามี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอนาคามี

(๔) เป็น**โสดาบัน** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี

(๕) เป็น**ธัมมานุสารี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโสดาบัน

(๖) เป็น**สัทธานุสารี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของธัมมานุสารี.

ความเป็นอริยบุคคลกับอินทรีย์ ๕ (นัยที่ ๓) ๑๗

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๖๖/๘๘๓.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕ ประการ.

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็น**อรหันต์** เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้เต็มบริบูรณ์

(๒) เป็น**อันตราปรินิพพายี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอรหันต์

(๓) เป็น**อุปหัจจปรินิพพายี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอันตราปรินิพพายี

(๔) เป็น**อสังขารปรินิพพายี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุปหัจจปรินิพพายี

(๕) เป็น**สสังขารปรินิพพายี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอสังขารปรินิพพายี

(๖) เป็น**อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสสังขารปรินิพพายี

(๗) เป็น**สกทาคามี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

(๘) เป็น**เอกพีชี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของสกทาคามี

(๙) เป็น**โกลังโกละ** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของเอกพีชี

(๑๐) เป็น**สัตตักขัตตุปรมะ** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของโกลังโกละ

(๑๑) เป็น**ธัมมานุสารี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าสัตตักขัตตุปรมะ

(๑๒) เป็น**สัทธานุสารี** เพราะอินทรีย์ ๕ ยังอ่อนกว่าอินทรีย์ของธัมมานุสารี.

(ในสูตรอื่น ๆ มีตรัสช่วงท้ายต่างกันออกไป ได้แก่ ด้วยอาการอย่างนี้ ความต่างแห่งผลย่อมมีได้เพราะความต่างแห่งอินทรีย์ ความต่างแห่งบุคคลย่อมมีได้เพราะความต่างแห่งผล, หรือ อินทรีย์ ๕ ประการนี้ ไม่มีแก่ผู้ใดเสียเลยโดยประการทั้งปวง เราเรียกผู้นั้นว่า เป็นคนภายนอก ตั้งอยู่ในฝ่ายปุถุชน, หรือ บุคคลผู้กระทำให้บริบูรณ์ ย่อมให้สำเร็จได้บริบูรณ์ (ความเป็นอรหันต์) บุคคลผู้กระทำได้บางส่วน ย่อมให้สำเร็จได้บางส่วน เรากล่าวอินทรีย์ ๕ ว่าไม่เป็นหมันเลย. -ผู้รวบรวม)

อนาคามีในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑) ๑๘

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๔๕๙/๗๑๑.

อานนท์ ในทักษิณาปาฏิปุคคลิกทั้ง ๑๔ ประการนั้น

บุคคลให้ทานในสัตว์เดรัจฉาน พึงหวังผลทักษิณาได้ร้อยเท่า

ให้ทานในปุถุชนผู้ทุศีล พึงหวังผลทักษิณาได้พันเท่า

ให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล พึงหวังผลทักษิณาได้แสนเท่า

ให้ทานในบุคคลภายนอกผู้ปราศจากความกำหนัดในกาม พึงหวังผลทักษิณาได้แสนโกฏิเท่า

ให้ทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง พึงหวังผลทักษิณานับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ ไม่ต้องกล่าวถึงการให้ทานใน**โสดาบัน** ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง ใน**สกทาคามี** ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง ใน**อนาคามี** ในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง ในสาวกของตถาคตผู้เป็น**อรหันต์** ในพระปัจเจกพุทธะ และในตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ.

อานนท์ ก็ทักษิณาที่ให้แล้วในสงฆ์มี ๗ อย่าง คือ ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๑

ให้ทานในสงฆ์ ๒ ฝ่าย ในเมื่อตถาคตปรินิพพานแล้ว นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๒

ให้ทานในภิกษุสงฆ์ นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๓

ให้ทานในภิกษุณีสงฆ์ นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๔

แจ้งต่อสงฆ์ (เผดียงสงฆ์) ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุและภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๕

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๖

แจ้งต่อสงฆ์ว่า ขอได้โปรดจัดภิกษุณีจำนวนเท่านี้ขึ้นเป็นสงฆ์แก่ข้าพเจ้า แล้วให้ทาน นี้เป็นทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์ ประการที่ ๗.

อานนท์ ก็ในอนาคตกาล จักมีแต่เหล่าภิกษุโคตรภู มีผ้ากาสาวะ (จีวร) พันคอ เป็นคนทุศีล มีบาปธรรม คนทั้งหลายจักถวายทานเฉพาะสงฆ์ได้ในเหล่าภิกษุทุศีลนั้น.

อานนท์ ทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์แม้ในเวลานั้น เราก็กล่าวว่า มีผลนับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่กล่าว ปาฏิปุคคลิกทาน (การถวายเจาะจงบุคคล) ว่ามีผลมากกว่าทักษิณาที่ถึงแล้วในสงฆ์โดยปริยายไร ๆ เลย ....

(ยังมีส่วนของความบริสุทธิ์แห่งทักษิณา ผู้ศึกษาสามารถอ่านเพิ่มเติมได้จากหนังสือพุทธวจน-หมวดธรรม ฉบับที่ ๑๓ เรื่องทาน หน้า ๑๓๕ หรือจากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

อนาคามีในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒) ๑๙

–บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๐๕/๒๒๔.

คหบดี เรื่องเคยมีมาแล้ว มีพราหมณ์ชื่อเวลามะ พราหมณ์ผู้นั้นได้ให้ทานเป็นมหาทานอย่างนี้ คือ ได้ให้ถาดทองเต็มด้วยรูปิยะ ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดรูปิยะเต็มด้วยทอง ๘๔,๐๐๐ ถาด ถาดสำริดเต็มด้วยเงิน ๘๔,๐๐๐ ถาด ให้ช้าง ๘๔,๐๐๐ เชือก มีเครื่องประดับล้วนเป็นทอง มีธงทองคลุมด้วยข่ายทอง ให้รถ ๘๔,๐๐๐ คัน หุ้มด้วยหนังราชสีห์ หนังเสือโคร่ง หนังเสือเหลือง ผ้ากัมพลเหลือง มีเครื่องประดับล้วนเป็นทอง มีธงทอง คลุมด้วยข่ายทอง ให้แม่โคนม ๘๔,๐๐๐ ตัว มีน้ำนมไหลสะดวก ใช้ภาชนะเงินรองน้ำนม ให้หญิงสาว ๘๔,๐๐๐ คน ประดับด้วยแก้วมณีและแก้วกุณฑล ให้บัลลังก์ ๘๔,๐๐๐ ที่ ลาดด้วยผ้าโกเชาว์ ลาดด้วยขนแกะสีขาว เครื่องลาดมีสัณฐานเป็นช่อดอกไม้ มีเครื่องลาดอย่างดีทำด้วยหนังชะมด มีเครื่องลาดเพดาน มีหมอนข้างแดงทั้งสอง ให้ผ้า ๘๔,๐๐๐ โกฏิ เป็นผ้าเปลือกไม้ ผ้าแพร ผ้าฝ้าย เนื้อละเอียด จะป่วยการกล่าวไปไยถึงข้าว น้ำ ของเคี้ยว ของบริโภค เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่ให้ดุจไหลไปเหมือนแม่น้ำ.

คหบดี ท่านพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า สมัยนั้น ผู้อื่นเป็นเวลามพราหมณ์ผู้ที่ให้ทานเป็นมหาทานนั้น.

คหบดี แต่ท่านไม่ควรเห็นอย่างนี้ สมัยนั้น เราเป็นเวลามพราหมณ์ เราได้ให้ทานนั้นเป็นมหาทาน ก็ในทานนั้นไม่มีใครเป็นทักขิเณยยบุคคล ไม่มีใครชำระทักขิณานั้นให้หมดจด.

คหบดี ทานที่บุคคลถวายให้**ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ** (โสดาบัน) ผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่า ทานที่เวลาม-พราหมณ์ให้แล้ว.

ทานที่บุคคลถวายให้**สกทาคามี**ผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้ผู้ถึงพร้อมด้วยทิฏฐิ ๑๐๐ ท่านบริโภค.

ทานที่บุคคลถวายให้**อนาคามี**ผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้สกทาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภค.

ทานที่บุคคลถวายให้**อรหันต์**ผู้เดียวบริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้อนาคามี ๑๐๐ ท่านบริโภค.

ทานที่บุคคลถวายให้**พระปัจเจกพุทธะ**รูปเดียวบริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้อรหันต์ ๑๐๐ รูปบริโภค.

ทานที่บุคคลถวายให้**พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ**บริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้พระปัจเจกพุทธะ ๑๐๐ รูปบริโภค.

ทานที่บุคคลถวายให้**ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข**บริโภค มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะบริโภค.

การที่บุคคล**สร้างวิหารถวายสงฆ์ผู้มาจากทิศทั้ง ๔** มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลถวายให้ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขบริโภค.

การที่บุคคล**มีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ** (พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ สรณํ คจฺเฉยฺย) มีผลมากกว่า ทานที่บุคคลสร้างวิหารถวายสงฆ์ อันมาจากทิศทั้ง ๔.

การที่บุคคล**มีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท** คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการ

พูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท มีผลมากกว่าการที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะ.

การที่บุคคล**เจริญเมตตาจิตโดยที่สุดแม้เพียงเวลาสูดดมของหอม** มีผลมากกว่า การที่บุคคลมีจิตเลื่อมใสสมาทานสิกขาบท คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา คือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

และการที่บุคคล**เจริญอนิจจสัญญาแม้เพียงเวลาลัดนิ้วมือ** มีผลมากกว่า การที่บุคคลเจริญเมตตาจิต โดยที่สุดแม้เพียงเวลาสูดดมของหอม.

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๑) ๒๐

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๑๖/๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้[๑] มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) สมณะผู้ไม่หวั่นไหว

(๒) สมณะบุณฑริก (บัวขาว)

(๓) สมณะปทุมะ (บัวชมพู)

(๔) สมณะสุขุมาล (ผู้ละเอียดอ่อนในหมู่สมณะ)

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะผู้ไม่หวั่นไหวเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็น**โสดาบัน** เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เป็นผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า บุคคลเป็นสมณะผู้ไม่หวั่นไหวเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะบุณฑริกเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็น**สกทาคามี** เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง จะมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะกระทำที่สุดทุกข์ได้ บุคคลเป็นสมณะบุณฑริกเป็นอย่างนี้แล.

---

๑. ใน –บาลี ปา. ที. ๑๑/๑๙๓/๒๗๗. มีการเรียงตำแหน่งของลำดับที่ ๒ และ ๓ ต่างออกไปดังนี้ คือ สมณะผู้ไม่หวั่นไหว สมณปทุมะ สมณปุณฑรีกะ สมณะสุขุมาล. –ผู้รวบรวม

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะปทุมะเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นโอปปาติกะ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการสิ้นไป จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา บุคคลเป็นสมณะปทุมเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สมณะสุขุมาล (ผู้ละเอียดอ่อนในหมู่สมณะ) เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ** อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ บุคคลเป็นสุขุมาลเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๒) ๒๑

–บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๑๙๑/๒๘๔.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบริษัทนี้ ไม่เหลวไหลเลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุบริษัทนี้ไม่เหลวแหลกเลย ภิกษุบริษัทนี้ตั้งอยู่แล้วในธรรมที่เป็นสาระล้วน.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะเป็นผู้ควรแก่ของคำนับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า หมู่ภิกษุนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะที่ทานอันบุคคลให้น้อย แต่กลับมีผลมาก ทานที่ให้มาก ก็มีผลมากทวียิ่งขึ้น หมู่ภิกษุนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะยากที่ชาวโลกจะได้เห็น หมู่ภิกษุนี้ก็มีรูปลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย บริษัทเช่นใด มีลักษณะที่ควรจะไปดูไปเห็น แม้จะต้องเดินสิ้นหนทางนับด้วยโยชน์ ๆ ถึงกับต้องเอาห่อสะเบียงไปด้วยก็ตาม หมู่ภิกษุนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น ภิกษุบริษัทนี้ก็มีลักษณะเช่นนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งเป็น **อรหันต์** ผู้สิ้นอาสวะแล้ว ผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว มีกิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว มีภาระปลงลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนเองบรรลุแล้วโดยลำดับ มีสังโยชน์ในภพสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้ว เพราะรู้ทั่วถึงโดยชอบ พวกภิกษุแม้เห็นปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งสิ้นโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ เป็น**โอปปาติกะ**แล้ว จะปรินิพพานในที่นั้น ไม่เวียนกลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา พวกภิกษุแม้เห็นปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งสิ้นสังโยชน์ ๓ และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เป็น **สกทาคามี** มาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ พวกภิกษุแม้เห็นปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งสิ้นสังโยชน์ ๓ เป็น**โสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา ผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน จักตรัสรู้ได้ในกาลเบื้องหน้า พวกภิกษุแม้เห็นปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่ภิกษุนี้ มีพวกภิกษุซึ่งประกอบความเพียรเป็นเครื่องต้องทำเนือง ๆ ในการอบรมสติปัฏฐานสี่ สัมมัปปธานสี่ อิทธิบาทสี่ อินทรีย์ห้า พละห้า โพชฌงค์เจ็ด อริยมรรคมีองค์แปด เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา อสุภะ อนิจจสัญญา และอานาปานสติ พวกภิกษุแม้เห็นปานนี้ ก็มีอยู่ในหมู่ภิกษุนี้.

(เนื้อความของพระสูตรนี้ได้นำมาใส่ไว้โดยย่อ ด้วยเพื่อให้เห็นการกล่าวถึงผู้สิ้นสังโยชน์ ๕ ที่ยังมีชีวิตอยู่ ผู้ที่สนใจสามารถอ่านเนื้อความเต็มได้จากพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๓) ๒๒

-บาลี ม. ม. ๑๓/๓๘๒/๔๑๗.

... ครั้งนั้น พระเจ้ากิกิกาสิราชทรงเสียพระทัย ทรงโทมนัสว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปอรหันต-สัมมาสัมพุทธะไม่ทรงรับการอยู่จำพรรษา ณ เมืองพาราณสีของเราเสียแล้ว ดังนี้ แล้วได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ มีใครอื่นที่เป็นอุปัฏฐากยิ่งกว่าหม่อมฉันหรือ.

มีอยู่ มหาราช นิคมชื่อเวภฬิคะ ช่างหม้อชื่อฆฏิการะอยู่ในนิคมนั้นเขาเป็นอุปัฏฐากของเรา นับเป็นอุปัฏฐากชั้นเลิศ พระองค์แลทรงเสียพระทัยมีความโทมนัสว่า พระผู้มีพระภาคทรงพระนามว่ากัสสปอรหันตสัมมาสัมพุทธะไม่ทรงรับการอยู่จำพรรษาในเมืองพาราณสีของเราเสียแล้ว ความเสียใจและความโทมนัสนี้นั้น ย่อมไม่มี และจักไม่มีในช่างหม้อฆฏิการะ.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ เว้นขาดจากปาณาติบาต เว้นขาดจากอทินนาทาน เว้นขาดจากกาเมสุมิจฉาจาร เว้นขาดจากมุสาวาท เว้นขาดจากน้ำเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ประกอบด้วยศีลที่พระอริยเจ้ารักใคร่.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ เป็นผู้หมดสงสัยในทุกข์ ในทุกขสมุทัย ในทุกขนิโรธ ในทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา บริโภคภัตมื้อเดียว ประพฤติพรหมจรรย์ มีศีล มีกัลยาณธรรม ปล่อยวางแก้วมณีและทองคำ ปราศจากการใช้ทองและเงิน.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ ไม่ขุดแผ่นดินด้วยสากและด้วยมือของตน นำมาแต่ดินตลิ่งพังหรือขุยหนูซึ่งมีอยู่ด้วยหาบ ทำเป็นภาชนะแล้วกล่าวอย่างนี้ว่าในภาชนะนี้ ผู้ใดต้องการ ผู้นั้นจงวางถุงใส่ข้าวสาร ถุงใส่ถั่วเขียว หรือถุงใส่ถั่วดำไว้ แล้วนำภาชนะที่ต้องการนั้นไปเถิด.

มหาราช ช่างหม้อฆฏิการะ เลี้ยงมารดาบิดาผู้ชรา ตาบอด ช่างหม้อฆฏิการะเป็น**โอปปาติกะ** จะปรินิพพานในภพนั้น มีการไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป ....

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๔) | ๒๓

-บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๑๔๗/๘๕.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ตระหนักชัดว่าไม่เที่ยงในตา น้อมไปด้วยใจ หยั่งลงด้วยปัญญา ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย เธอ**กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ** อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ นี้เป็น **บุคคลที่ ๑** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ตระหนักชัดว่าไม่เที่ยงในตา น้อมไปด้วยใจ หยั่งลงด้วยปัญญา ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้น**มีการสิ้นอาสวะและการสิ้นชีวิตไม่ก่อนไม่หลังกัน** (อปุพฺพํ อจริมํ อาสวปริยาทานญฺจ โหติ ชีวิตปริยาทานญฺจ) นี้เป็น**บุคคลที่ ๒** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็น**อันตราปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป นี้เป็น**บุคคลที่ ๓** เป็นผู้ควรของคำนับ .... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็น**อุปหัจจปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป นี้เป็น**บุคคลที่ ๔** เป็นผู้ควรของคำนับ .... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็น**อสังขารปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป นี้เป็น**บุคคลที่ ๕** เป็นผู้ควรของคำนับ .... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็น**สสังขารปรินิพพายี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป นี้เป็น**บุคคลที่ ๖** เป็นผู้ควรของคำนับ .... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๗) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยง ... ติดต่อสม่ำเสมอไม่ขาดสาย บุคคลนั้นเป็น**อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี** เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป นี้เป็น**บุคคลที่ ๗** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(ในสูตรอื่น ได้ตรัสนัยที่ต่างกันออกไป คือ พิจารณาเห็นว่าเป็นทุกข์, พิจารณาเห็นว่าเป็นอนัตตา, พิจารณาเห็นความสิ้นไป, พิจารณาเห็นความเสื่อมไป, พิจารณาเห็นความคลายกำหนัด, พิจารณาเห็นความดับ, พิจารณาเห็นความสลัดคืน ในอายตนะภายใน ๖, อายตนะภายนอก ๖, วิญญาณ ๖, ผัสสะ ๖, เวทนา ๖, สัญญา ๖, สัญเจตนา ๖, ตัณหา ๖, วิตก ๖, วิจาร ๖, และขันธ์ทั้ง ๕ ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงเอง หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๕) ๒๔

–บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๑๓/๑๖.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้ เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ทั้งรู้ว่าเป็นของไม่เที่ยง ในสังขารทั้งปวง ตั้งใจมั่น ติดต่อกันไปไม่ขาดสาย มีปัญญาหยั่งทราบ ย่อม**กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ** อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ นี้เป็น**บุคคลที่ ๑** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๒) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบ **ความสิ้นอาสวะและความสิ้นชีวิตของเขา ไม่ก่อนไม่หลังกัน** (อปุพฺพํ อจริมํ อาสวปริยาทานญฺจ โหติ ชีวิตปริยาทานญฺจ) นี้เป็น**บุคคลที่ ๒** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๓) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบเพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เป็น**อันตราปรินิพพายี** นี้เป็น**บุคคลที่ ๓** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๔) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบเพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เขาจักเป็น**อุปหัจจ-ปรินิพพายี** นี้เป็น**บุคคลที่ ๔** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๕) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ...มีปัญญาหยั่งทราบเพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไปเขาจักเป็น**อสังขาร-ปรินิพพายี** นี้เป็น**บุคคลที่ ๕** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๖) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง ... มีปัญญาหยั่งทราบเพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไปเขาจักเป็น**สสังขาร-ปรินิพพายี** นี้เป็น**บุคคลที่ ๖** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(๗) ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ พิจารณาเห็นความไม่เที่ยง มีความสำคัญว่าไม่เที่ยง ทั้งรู้ว่าเป็นของไม่เที่ยง ในสังขารทั้งปวง ตั้งใจมั่น ติดต่อกันไป ไม่ขาดสาย มีปัญญาหยั่งทราบ เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เขาเป็น**อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี** (ผู้มีกระแสในเบื้องบนไปสู่อกนิฏฐภพ) นี้เป็น**บุคคลที่ ๗** เป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรของคำนับ เป็นผู้ควรของต้อนรับ เป็นผู้ควรของทำบุญ เป็นผู้ควรกระทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสนัยที่ต่างกันออกไป คือ พิจารณาเห็นความเป็นทุกข์ในสังขารทั้งปวง, พิจารณาเห็นว่าเป็นอนัตตาในธรรมทั้งปวง ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงเอง หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๖) ๒๕

-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๑๕/๕๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย ม้าอาชาไนยตัวเจริญของพระราชา ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการ ย่อมควรแก่พระราชา เป็นม้าต้น นับว่าเป็นราชพาหนะโดยแท้ องค์ ๓ ประการเป็นอย่างไร คือ ม้าอาชาไนยตัวเจริญของพระราชาในโลกนี้ เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยสี เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลัง เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยฝีเท้าวิ่งเร็ว ภิกษุทั้งหลาย ม้าอาชาไนยตัวเจริญของพระราชา ประกอบด้วยองค์ ๓ ประการนี้แล ย่อมควรแก่พระราชา เป็นม้าต้น นับว่าเป็นราชพาหนะโดยแท้ ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ย่อมเป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า องค์ ๓ ประการเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวรรณะ (วณฺณสมฺปนฺโน)

(๒) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลัง (พลสมฺปนฺโน)

(๓) เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ (ชวสมฺปนฺโน)

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวรรณะอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร

มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวรรณะอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลังอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปรารภความเพียร เพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม มีเรี่ยวแรง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยกำลังอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์อย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็น**โอปปาติกะ** จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์อย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๓ ประการนี้แล ย่อมเป็นผู้ควรของคำนับ ... เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

(ใน -บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๑๔/๕๓๖. ทรงแสดงความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ อันเป็นลักษณะของโสดาบัน, ใน-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๑๖/๕๓๘. ทรงแสดงความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ อันเป็นลักษณะของอรหันต์ ซึ่งสามารถดูเพิ่มเติมเพื่อเทียบเคียงได้ที่หมายเหตุหน้า ๗๓ หรืออ่านได้จากเนื้อความเต็มของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

ผู้สิ้นสังโยชน์ในภพมนุษย์ (นัยที่ ๗) | ๒๖

-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๗๒/๕๘๑.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงม้าดี ๓ จำพวก และบุรุษดี ๓ จำพวก เธอทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว ภิกษุทั้งหลาย ก็ม้าดี ๓ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) ม้าดีบางตัวในโลกนี้ เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลังเครื่องวิ่งเร็ว แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยสี ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่

(๒) ม้าดีบางตัวในโลกนี้ เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลังเครื่องวิ่งเร็ว และสมบูรณ์ด้วยสี แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่

(๓) ม้าดีบางตัวในโลกนี้ เป็นสัตว์สมบูรณ์ด้วยกำลังเครื่องวิ่งเร็ว สมบูรณ์ด้วยสี และสมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลม้าดี ๓ จำพวก.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดี ๓ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุรุษบางคนในโลกนี้ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยวรรณะ ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูง และความใหญ่ (ชวสมฺปนฺโน โหติ น วณฺณสมฺปนฺโน น อาโรหปริณาห-สมฺปนฺโน)

(๒) บุรุษดีบางคนในโลกนี้ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ สมบูรณ์ด้วยวรรณะ แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่ (ชวสมฺปนฺโน จ โหติ วณฺณสมฺปนฺโน จ น อาโรหปริณาหสมฺปนฺโน)

(๓) บุรุษดีบางคนในโลกนี้ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ สมบูรณ์ด้วยวรรณะ และสมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่ (ชวสมฺปนฺโน จ โหติ วณฺณสมฺปนฺโน จ อาโรหปริณาหสมฺปนฺโน)

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดีเป็นผู้**สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยวรรณะ ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่**เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้โอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เรากล่าวว่า นี้เป็นเชาวน์ของเขา แต่เมื่อเขาถูกถามปัญหาในอภิธรรม อภิวินัย ก็จนปัญญาตอบไม่ได้ เรากล่าวว่า นี้ไม่ใช่วรรณะของเขา และเขาไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เรากล่าวว่า นี้ไม่ใช่ความสูงและความใหญ่ของเขา ภิกษุทั้งหลาย บุรุษดี เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยวรรณะ ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดีเป็นผู้**สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ สมบูรณ์ด้วยวรรณะ แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและ**

ความใหญ่เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เรากล่าวว่า นี้เป็นเชาวน์ของเขา และเมื่อเขาถูกถามปัญหาในอภิธรรม อภิวินัย ก็แก้ได้ไม่จนปัญญา เรากล่าวว่า นี้เป็นวรรณะของเขา แต่เขาไม่ได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เรากล่าวว่า นี้ไม่ใช่ความสูงและความใหญ่ของเขา ภิกษุทั้งหลาย บุรุษดี เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ และสมบูรณ์ด้วยวรรณะ แต่ไม่สมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่อย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษดีเป็น**ผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ สมบูรณ์ด้วยวรรณะ และสมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่**เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นโอปปาติกะ จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป เรากล่าวว่า นี้เป็นเชาวน์ของเขา เมื่อถูกถามปัญหาในอภิธรรม อภิวินัย ก็วิสัชนาได้ ไม่จนปัญญา เรากล่าวว่า นี้เป็นวรรณะของเขา และเขามักได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร เรากล่าวว่านี้เป็นความสูงและความใหญ่ของเขา

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษดี เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ สมบูรณ์ด้วยวรรณะ และสมบูรณ์ด้วยความสูงและความใหญ่อย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลบุรุษดี ๓ จำพวก.

(ใน-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๗๐/๕๘๐. ทรงแสดงลักษณะความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ว่า เป็นผู้รู้ชัดตามเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ และนี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ โดยเปรียบกับม้ากระจอกและบุรุษกระจอก ๓ จำพวก, ใน -บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๗๔/๕๘๒. ทรงแสดงลักษณะความเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยเชาวน์ว่า เป็นผู้กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะไม่ได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน โดยเปรียบกับ ม้าอาชาไนยตัวจริญและบุรุษอาชาไนยผู้เจริญ ๓ จำพวก นอกจากนี้ ใน -บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๐๙/๒๒๖. ก็ได้ตรัสไว้โดยนัยเดียวกันนี้.

ใน -บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๑๕/๕๓๗. ทรงแสดงความสมบูรณ์ด้วยวรรณะ ว่าเปรียบกับ ความเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยปาติโมกขสังวร สมบูรณ์ด้วยมารยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. -ผู้รวบรวม)

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อได้สมาธิ (นัยที่ ๑) ๒๗

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๖๘/๑๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก** ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย **บรรลุปฐมฌาน** อันมีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข เกิดจากวิเวกแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา** ภิกษุทั้งหลาย กัปหนึ่งเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้น ตราบเท่าตลอดอายุยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค** (ภควโต สาวโก) ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่** (อิทำ นานากรณำ สุตวโต อริยสาวกสฺส อสฺสุตวตา ปุถุชฺชเนน ยทิทำ คติยา อุปปตฺติยา สติ).

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึง**บรรลุทุติยฌาน** อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งจิตในภายใน สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจาร มีแต่ปีติและสุข อันเกิดจากสมาธิแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอาภัสสระ** ภิกษุทั้งหลาย ๒ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าอาภัสสระ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึง**บรรลุตติยฌาน** อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้ากล่าวว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุภกิณหะ** ภิกษุทั้งหลาย ๔ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าสุภกิณหะ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึง**บรรลุจตุตถฌาน** อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าเวหัปผละ** ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าเวหัปผละ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.**

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อได้สมาธิ (นัยที่ ๒) ๒๘

-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๔๓/๕๕๖.

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๓ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก** ๓ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา จึง**เข้าถึงอากาสานัญจายตนะ** อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สุด ดังนี้แล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะ** ภิกษุทั้งหลาย **เหล่าเทวดา**ที่เข้าถึงชั้นอากาสานัญจายตนะ มีอายุประมาณสองหมื่นกัป **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นอากาสานัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอากาสานัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะผ่านพ้นอากาสานัญจายตนะเสียได้ โดยประการทั้งปวง จึง**เข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ** อันมีการทำในใจว่า "วิญญาณไม่มีที่สิ้นสุด" เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ** ภิกษุทั้งหลาย **เหล่าเทวดา** ที่เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะมีอายุประมาณสี่หมื่นกัป **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นวิญญาณัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นวิญญานัญจายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับ ในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะผ่านพ้นวิญญาณัญจายตนะเสียได้ โดยประการทั้งปวง จึง **เข้าถึงอากิญจัญญายตนะ** อันมีการทำในใจว่า “อะไร ๆ ไม่มี” เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาที่เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ** ภิกษุทั้งหลาย **เหล่าเทวดาที่เข้าถึง** ชั้นอากิญจัญญายตนะมีอายุประมาณหกหมื่นกัป **ปุถุชน** ดำรงอยู่ในชั้นอากิญจัญญายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอากิญจัญญายตนะนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๓ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.**

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อเจริญพรหมวิหาร ๒๙

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๗๒/๑๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก** ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยเมตตา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา** ภิกษุทั้งหลาย กัปหนึ่งเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าพรหมกายิกา **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง

เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นพรหมกายิกานั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยกรุณา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยกรุณา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาท แล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอาภัสสระ** ภิกษุทั้งหลาย ๒ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าอาภัสสระ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น

ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นอาภัสสระนั้น ตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยมุทิตา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่างและเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวงแก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยมุทิตาเป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดา**

เหล่าสุภกิณหะ ภิกษุทั้งหลาย ๔ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าสุภกิณหะ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นสุภกิณหะนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง และเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ เขาย่อมชอบใจธรรมนั้น ปรารถนาธรรมนั้น และถึงความยินดีด้วยธรรมนั้น เขาดำรงอยู่ในธรรมนั้น

น้อมใจไปในธรรมนั้น อยู่มากด้วยธรรมนั้น ไม่เสื่อมจากธรรมนั้น เมื่อทำกาละ **ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าเวหัปผละ** ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ กัปเป็นประมาณอายุของเทวดาเหล่าเวหัปผละ **ปุถุชน**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าตลอดอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมเข้าถึงนรกบ้าง** กำเนิดเดรัจฉานบ้าง เปรตวิสัยบ้าง **ส่วนสาวกของพระผู้มีพระภาค**ดำรงอยู่ในชั้นเวหัปผละนั้นตราบเท่าสิ้นอายุ ยังประมาณอายุของเทวดาเหล่านั้นให้สิ้นไปแล้ว **ย่อมปรินิพพานในภพนั้นเอง.**

ภิกษุทั้งหลาย **นี้เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน** เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน **ระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้มิได้สดับในเมื่อคติอุบัติยังมีอยู่.**

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.**

ผลของการได้สมาธิ แล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๑) ๓๐

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๗๑/๑๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก** ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย **บรรลุปฐมฌาน** อันมีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุข เกิดจากวิเวกแล้วแลอยู่ **รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในปฐมฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง** (อนิจฺจโต) เป็นทุกข์ (ทุกฺขโต) เป็นดังโรค (โรคโต) เป็นดังหัวฝี (คณฺฑโต) เป็นดังลูกศร (สลฺลโต) เป็นของทนได้ยาก(อฆโต) เป็นของเบียดเบียน (อาพาธโต) เป็นของผู้อื่น (ปรโต) เป็นของต้องแตกสลาย (ปโลกโต) เป็นของว่างเปล่า (สุญฺญโต) เป็นอนัตตา (อนตฺตโต) **บุคคลนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส** ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึง**บรรลุทุติยฌาน ... รูป เวทนา**

สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในทุติยฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... บุคคลนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึง**บรรลุตติยฌาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในตติยฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... บุคคลนั้น เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส** ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึง**บรรลุจตุตถฌาน** อันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่มีสติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในจตุตถฌานนั้น **บุคคลนั้นพิจารณา**

เห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา **บุคคลนั้นเมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส** ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.**

ผลของการได้สมาธิแล้วเห็นความไม่เที่ยง (นัยที่ ๒) ๓๑

–บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๓๘/๒๔๐.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะเพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง เพราะอาศัยทุติยฌานบ้าง เพราะอาศัยตติยฌานบ้าง เพราะอาศัยจตุตถฌานบ้าง เพราะอาศัยอากาสานัญจายตนะบ้าง เพราะอาศัยวิญญาณัญจายตนะบ้าง เพราะอาศัยอากิญจัญญายตนะบ้าง เพราะอาศัยเนวสัญญา-นาสัญญายตนะบ้าง เพราะอาศัยสัญญาเวทยิตนิโรธบ้าง.[๑]

ภิกษุทั้งหลาย ก็ข้อที่เรากล่าวว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง ดังนี้นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌานอันมีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในปฐมฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจฺจโต) เป็นทุกข์ (ทุกฺขโต) เป็นดังโรค (โรคโต) เป็นดังหัวฝี (คณฺฑโต) เป็นดังลูกศร (สลฺลโต) เป็นของทนได้ยาก

๑. พระไตรปิฎกฉบับมอญ มีระบุเลยไปถึง “เพราะอาศัยสัญญาเวทยิตนิโรธบ้าง” แต่พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐมีถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะเท่านั้น. –ผู้รวบรวม

(อฆโต) เป็นของเบียดเบียน (อาพาธโต) เป็นของผู้อื่น (ปรโต) เป็นของต้องแตกสลาย (ปโลกโต) เป็นของว่างเปล่า (สุญฺญโต) เป็นอนัตตา (อนตฺตโต) เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป (ปญฺจนฺนํ โอรมฺภาคิยานํ สโยชนานํ ปริกฺขยา) และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนูหรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกยิงรูปหุ่นที่ทำด้วยหญ้าหรือก้อนดิน สมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนูผู้ยิงได้ไกล ยิงได้เร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้ ภิกษุทั้งหลาย ฉันใดก็ฉันนั้น ที่ภิกษุสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌานอันมีวิตกวิจาร มีปีติ และสุขอันเกิดจากวิเวกแล้วแลอยู่

เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันมีอยู่ในปฐมฌานนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความยากลำบาก เป็นอาพาธ เป็นของผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั่นเอง ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะเพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง ดังนี้นั้น เราอาศัยความข้อนี้กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยทุติยฌานบ้าง เพราะอาศัยตติยฌานบ้าง เพราะอาศัยจตุตถฌานบ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งปฐมฌานข้างบนนี้ ทั้งในส่วนอุปไมยและส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่งฌานเท่านั้น)

ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นไปแห่งอาสวะ เพราะอาศัยอากาสานัญจายตนะบ้าง ดังนี้นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุเพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสานัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สิ้นสุด ดังนี้แล้วแลอยู่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในอากาสานัญจายตนะนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของผู้อื่น เป็นของต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในอากาสานัญจายตนะนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนูหรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกยิงรูปหุ่นที่ทำด้วยหญ้าหรือก้อนดิน สมัยต่อมา เขาก็เป็นนายขมังธนูผู้ยิงได้ไกล ยิงได้เร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้ ภิกษุทั้งหลาย ฉันใดก็ฉันนั้น ที่ภิกษุเพราะก้าวล่วงซึ่งรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตต-สัญญา จึงเข้าถึงอากาสานัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สิ้นสุด ดังนี้แล้วแลอยู่ เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันมีอยู่ในอากาสานัญจายตนะนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นความยาก ลำบาก เป็นอาพาธ เป็นของผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่าง เป็นอนัตตา เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในอากาสานัญ-จายตนะนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่ง

ธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั่นเอง ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความสิ้นอาสวะเพราะอาศัยอากาสานัญจายตนะบ้าง ดังนี้นั้น เราอาศัยความข้อนี้กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยวิญญาณัญจายตนะบ้าง เพราะอาศัยอากิญจัญญายตนะบ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งอากาสานัญจายตนะข้างบนนี้ ทุกตัวคำพูดทั้งในส่วนอุปไมยและส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่งสมาธิเท่านั้น ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงได้เอง ครั้นตรัสข้อความในกรณีแห่งอากิญจัญญายตนะจบแล้ว ได้ตรัสข้อความนี้ ต่อไปว่า)

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้แล เป็นอันกล่าวได้ว่า สัญญาสมาบัติ มีประมาณเท่าใด อัญญาปฏิเวธ (การบรรลุอรหัตตผล) ก็มีประมาณเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนว่า อายตนะอีก ๒ ประการ กล่าวคือ เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ และ สัญญาเวทยิตนิโรธ ซึ่งอาศัยสัญญาสมาบัติเหล่านั้น เรากล่าวว่าเป็นสิ่งที่ฌายีภิกษุ[๑] ผู้ฉลาดในการเข้าสมาบัติ ฉลาดในการออกจากสมาบัติ จะพึงเข้าสมาบัติ ออกจากสมาบัติแล้วกล่าวว่าเป็นอะไรได้เองโดยชอบ ดังนี้.

---

๑. ฌายีภิกษุ คือภิกษุผู้เพ่งอยู่. -ผู้รวบรวม

(ในสูตรอื่น เป็นคำกล่าวของพระอานนท์ที่อ้างถึงว่าเป็นคำตรัสของพระผู้มีพระภาค โดยกล่าวถึงการทำสมาธิตั้งแต่ระดับปฐมฌานจนถึงอากิญจัญญายตนะ และการเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (อย่างใดอย่างหนึ่ง) โดยให้พิจารณาว่าธรรมแต่ละอย่างนี้ มีเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น (อภิสงฺขต) มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น (อภิสญฺเจตยิต) ก็สิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเหตุปัจจัยปรุงแต่งขึ้น อันเหตุปัจจัยทำให้เกิดความรู้สึกขึ้น สิ่งนั้นไม่เที่ยง มีความดับไปเป็นธรรมดา เมื่อดำรงอยู่ในธรรมนั้น ก็จะเป็นเหตุให้ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็จะเป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดาเพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั่นเอง –บาลี ม. ม. ๑๓/๑๙/๑๙.

จากพระสูตรในบทที่ ๒๗ – ๓๑, ๑๗๔ และพระสูตรอื่น ๆ ในหนังสือเล่มนี้ พอสรุปได้ว่า ผู้ที่ได้ฌาน ๑ – ๔ แล้วเห็นขันธ์ทั้ง ๕ ที่อยู่ในธรรมนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... เป็นอนัตตา สามารถเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอวิหา อตัปปา สุสัสสา สุทัสสี และอกนิฏฐา ส่วนผู้ได้สมาธิในระดับอรูปสัญญา (อากาสานัญจายตนะ, วิญญาณัญจายตนะ และอากิญจัญญายตนะ) แล้วเห็นขันธ์ทั้ง ๔ ที่อยู่ในธรรมนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... เป็นอนัตตา พระองค์จะชี้ว่าเพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป จึงส่งผลให้เข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าอกนิฏฐา. –ผู้รวบรวม)

เหตุได้ความเป็นอนาคามี หรืออาคามี ๓๒

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๒๑๓/๑๗๑.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอแลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางจำพวกในโลกนี้ จุติจากกายนั้นแล้วเป็นอาคามีกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ อนึ่ง อะไรเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางจำพวกในโลกนี้ จุติจากกายนั้นแล้วเป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ยังละโอรัมภาคิยสังโยชน์ไม่ได้ แต่เขาบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะในปัจจุบัน บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี และถึงความปลื้มใจด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น ดำรงอยู่ในเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น น้อมใจไป อยู่มากด้วยเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น ไม่เสื่อมเมื่อทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนภพ เขาจุติจากชั้นนั้นแล้ว ย่อมเป็น**อาคามี** กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร อนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้แล้ว เขาบรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะ ในปัจจุบัน บุคคลนั้นชอบใจ ยินดี และถึงความปลื้มใจ ด้วยเนวสัญญา-

นาสัญญายตนะนั้น ยับยั้งในเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น น้อมใจไป อยู่จนคุ้นในเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น ไม่เสื่อม เมื่อกระทำกาละ ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเหล่าเทวดาผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนภพ เขาจุติจากชั้นนั้นแล้ว ย่อมเป็น**อนาคามี** ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร นี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางจำพวกในโลกนี้ จุติจากกายนั้นแล้วเป็นอาคามี กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ อนึ่ง นี้เป็นเหตุเป็นปัจจัยเครื่องให้สัตว์บางจำพวกในโลกนี้ จุติจากกายนั้นแล้วเป็นอนาคามีไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ผลของการเจริญพรหมวิหาร แล้วเห็นความไม่เที่ยง ๓๓

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๗๕/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยเมตตา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง และเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ **รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง** เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน **บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส** ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

(๒) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยกรุณา ....**

(๓) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยมุทิตา ....**

(๔) อีกประการหนึ่ง บุคคลบางคนในโลกนี้ **มีจิตประกอบด้วยอุเบกขา** แผ่ไปสู่ทิศที่หนึ่ง ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ ก็เหมือนอย่างนั้น ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง และเบื้องขวาง เธอแผ่ไปตลอดโลกทั้งสิ้น ในที่ทั้งปวง แก่สัตว์ทั้งหลายทั่วหน้าเสมอกัน ด้วยจิตอันประกอบด้วยเมตตา เป็นจิตไพบูลย์ ใหญ่หลวง ไม่มีประมาณ ไม่มีเวร ไม่มีพยาบาทแล้วแลอยู่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด มีอยู่ในธรรมนั้น **บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง** เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของไม่เชื่อฟัง เป็นของต้องทำลายไป เป็นของว่างเปล่า เป็นของไม่ใช่ตน **บุคคลนั้นเมื่อตายไปย่อมเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาเหล่าสุทธาวาส** ภิกษุทั้งหลาย ความอุบัตินี้แล ไม่ทั่วไปด้วยปุถุชน.

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีอยู่ในโลก หาได้ในโลก.**

โลก คือ สิ่งที่แตกสลายได้ ๓๔

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๖๔/๙๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ที่กล่าวกันว่า โลก โลก ดังนี้ อันว่าโลก มีได้ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระเจ้าข้า.

ภิกษุ เพราะจะต้องแตกสลาย เราจึงกล่าวว่าโลก ก็อะไรเล่าจะต้องแตกสลาย.

ภิกษุ ตาแตกสลาย รูปแตกสลาย จักษุวิญญาณแตกสลาย จักษุสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัสเป็นปัจจัยก็แตกสลาย.

ภิกษุ หูแตกสลาย เสียงแตกสลาย โสตวิญญาณแตกสลาย โสตสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะโสตสัมผัสเป็นปัจจัยก็แตกสลาย.

ภิกษุ จมูกแตกสลาย กลิ่นแตกสลาย ฆานวิญญาณแตกสลาย ฆานสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะฆานสัมผัสเป็นปัจจัยก็แตกสลาย.

ภิกษุ ลิ้นแตกสลาย รสแตกสลาย ชิวหาวิญญาณแตกสลาย ชิวหาสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะชิวหาสัมผัสเป็นปัจจัยก็แตกสลาย.

ภิกษุ กายแตกสลาย โผฏฐัพพะแตกสลาย กายวิญญาณแตกสลาย กายสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะกายสัมผัสเป็นปัจจัยก็แตกสลาย.

ภิกษุ ใจแตกสลาย ธรรมแตกสลาย มโนวิญญาณแตกสลาย มโนสัมผัสแตกสลาย แม้สุขเวทนาก็ดี ทุกขเวทนาก็ดี หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัยก็แตกสลาย.

ภิกษุ **เพราะจะต้องแตกสลาย เราจึงกล่าวว่า โลก** ดังนี้.

ข้อควรรู้เกี่ยวกับ “กาม”

กามคุณ ๕ คือ โลกในอริยวินัย ๓๕

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๔๖/๒๔๒.

ครั้งหนึ่ง พราหมณ์ผู้ชำนาญในคัมภีร์โลกายตะ ๒ คน เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค และได้ทูลถามว่า ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญปูรณกัสสปะเป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง เห็นสิ่งทั้งปวง ปฏิญาณการรู้การเห็นอันไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดิน ยืน หลับ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะปรากฏติดต่อเนื่องกันไป ปูรณกัสสปะนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า เรารู้เราเห็นโลกอันไม่มีที่สุด ด้วยญาณอันไม่มีที่สุด ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ แม้นิครณฐนาฏบุตรก็เป็นผู้รู้สิ่งทั้งปวง เห็นสิ่งทั้งปวง ปฏิญาณการรู้การเห็นไม่มีส่วนเหลือว่า เมื่อเราเดิน ยืน หลับ และตื่นอยู่ ญาณทัสสนะปรากฏติดต่อเนื่องกันไป นิครณฐนาฏบุตรนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า เรารู้ เราเห็นโลกอันไม่มีที่สุด ด้วยญาณอันไม่มีที่สุด ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ คนทั้ง ๒ ต่างก็พูดอวดรู้กัน มีคำพูดขัดแย้งกัน ใครพูดจริง ใครพูดเท็จ.

พราหมณ์ อย่าเลย ข้อที่คนทั้ง ๒ นี้ต่างพูดอวดรู้กัน มีคำพูดขัดแย้งกัน ใครพูดจริง ใครพูดเท็จนั้น พักไว้ก่อนเถิด พราหมณ์ เราจักแสดงธรรมแก่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว.

พราหมณ์ เปรียบเหมือนชาย ๔ คน ยืนอยู่ใน ๔ ทิศ ต่างก็มีฝีเท้าในการเดินและการวิ่งที่เยี่ยมพอ ๆ กัน ความเร็วในการวิ่งของเขา ประดุจลูกธนูชนิดเบาที่ถูกยิงผ่านเงาต้นตาล

ตามขวางได้โดยง่าย ของนายขมังธนูที่ถือธนูไว้อย่างมั่นคง ผู้ที่ศึกษามาเจนฝีมือแล้ว ผ่านการประลองฝีมือแล้ว ในการก้าวของเขา ประดุจก้าวจากมหาสมุทรด้านทิศตะวันออกถึงมหาสมุทรด้านทิศตะวันตก[๑] ครั้งนั้น ชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศตะวันออก กล่าวอย่างนี้ว่า เราจะเดินไปให้ถึงที่สุดโลก เขาเว้นการดื่ม การกิน การลิ้ม เว้นการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ และเว้นจากการหลับและการพัก เขามีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี เดินไปตลอด ๑๐๐ ปี ยังไม่ทันถึงที่สุดโลกเลย ก็ตายเสียก่อน ถ้าชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศตะวันตก ... ถ้าชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศเหนือ ... ถ้าชายผู้ยืนอยู่ด้านทิศใต้ กล่าวอย่างนี้ว่า เราจะเดินไปให้ถึงที่สุดโลก โดยเขาเว้นจากการดื่ม การกิน การลิ้ม เว้นจากการถ่ายอุจจาระและปัสสาวะ เว้นจากการหลับและการพัก เขามีอายุ ๑๐๐ ปี มีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี เดินไปตลอด ๑๐๐ ปี ยังไม่ถึงที่สุดโลกเลย ก็ตายเสียก่อน ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราไม่กล่าวว่า บุคคลจะพึงรู้พึงเห็น จะพึงถึงที่สุดของโลกด้วยการวิ่งเห็นปานนั้น และเราไม่กล่าวว่า บุคคลยังไม่ถึงที่สุดแห่งโลก จะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

---

๑. สำนวนแปลมีความแตกต่างจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวงบ้าง เพื่อให้สามารถเข้าในเนื้อความได้ดีขึ้น จึงได้นำสำนวนของโรหิตัสสสูตร และฉบับแปลภาษาอังกฤษของภิกขุโพธิมาปรับใช้บางส่วน –ผู้รวบรวม

พราหมณ์ กามคุณ ๕ ประการนี้ เรียกว่าโลกในอริยวินัย กามคุณ ๕ ประการเป็นไฉน คือ รูปที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจักษุ อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนัด เสียงที่จะพึงรู้แจ้งด้วยหู ... กลิ่นที่จะพึงรู้แจ้งด้วยจมูก ... รสที่จะพึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ... โผฏฐัพพะที่จะพึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่รัก ยั่วยวนชวนให้กำหนัด พราหมณ์ **กามคุณ ๕ ประการนี้แล เรียกว่าโลกในอริยวินัย.**

พราหมณ์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌานมีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ ภิกษุนี้เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก คนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังนับเนื่องอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็นความจริง แม้เราก็กล่าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังนับเนื่องอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุ บรรลุทุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... ภิกษุนี้เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก แต่ชนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังนับเนื่องอยู่ในโลก

ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็นความจริง แม้เราก็กล่าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังนับเนื่องอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เพราะล่วงรูปสัญญาโดยประการทั้งปวง ... บรรลุอากาสานัญจายตนะ ... ภิกษุนี้เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก แต่ชนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ก็ยังนับเนื่องอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็นความจริง แม้เราก็กล่าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ยังนับเนื่องอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เพราะล่วงอากาสานัญจายตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญาณัญจายตนะ ... เพราะล่วงวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุอากิญจัญญายตนะ ... เพราะล่วงอากิญจัญญายตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนะ ... ภิกษุนี้เรียกว่าได้ถึงที่สุดโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก แต่ชนเหล่าอื่นกล่าวภิกษุนั้นอย่างนี้ว่า ภิกษุนี้ยังนับเนื่องอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก พราหมณ์ เป็นความจริง แม้เราก็กล่าวอย่างนี้ว่า แม้ภิกษุนี้ยังนับเนื่องอยู่ในโลก ยังสลัดตนไม่พ้นไปจากโลก.

อีกประการหนึ่ง ภิกษุ เพราะล่วงเนวสัญญานา-สัญญายตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุสัญญาเวทยิตนิโรธ อาสวะของเธอสิ้นรอบแล้ว เพราะเห็นด้วยปัญญา พราหมณ์ ภิกษุนี้เรียกว่า ได้ถึงที่สุดแห่งโลกแล้ว และอยู่ในที่สุดแห่งโลก ข้ามพ้นตัณหาเครื่องข้องในโลกได้แล้ว.

กามคุณ คือ เครื่องจองจำในอริยวินัย ๓๖

-บาลี สี. ที. ๙/๓๐๕/๓๗๗.

วาเสฏฐะ เปรียบเหมือนแม่น้ำอจิรวดี น้ำเต็มเปี่ยมเสมอฝั่ง กาดื่มกินได้ ครั้งนั้น บุรุษผู้ต้องการฝั่ง แสวงหาฝั่ง ไปยังฝั่ง ประสงค์จะข้ามฝั่งไป เขามัดแขนไพร่หลังอย่างแน่น ด้วยเชือกอย่างเหนียวที่ริมฝั่งนี้ วาเสฏฐะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร บุรุษนั้นพึงไปสู่ฝั่งโน้นจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำอจิรวดีได้หรือไม่.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ไม่ได้.

วาเสฏฐะ ฉันนั้นเหมือนกัน กามคุณ ๕ เหล่านี้ ในอริยวินัย เรียกว่าขื่อคาบ้าง เรียกว่าเครื่องจองจำบ้าง กามคุณ ๕ เป็นอย่างไร คือ รูปที่พึงรู้ด้วยจักษุ เสียงที่พึงรู้ด้วยโสตะ กลิ่นที่พึงรู้ด้วยฆานะ รสที่พึงรู้ด้วยชิวหา โผฏฐัพพะที่พึงรู้ด้วยกาย น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก เกี่ยวด้วยกามเป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด กามคุณ ๕ เหล่านี้ ในอริยวินัย เรียกว่าขื่อคาบ้าง เรียกว่าเครื่องจองจำบ้าง พราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชชา กำหนัด สยบ หมกมุ่น ไม่แลเห็นโทษ ไม่มีปัญญาคิดสลัดออก บริโภคกามคุณ ๕ เหล่านี้

อยู่ ก็พราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชชาเหล่านั้น ละธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เสีย สมาทานธรรมที่มิใช่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์ประพฤติอยู่ กำหนัด สยบ หมกมุ่น ไม่แลเห็นโทษ ไม่มีปัญญาคิดสลัดออก บริโภคกามคุณ ๕ พัวพันในกามฉันทะอยู่ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพรหม ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

วาเสฏฐะ เปรียบเหมือนแม่น้ำอจิรวดี น้ำเต็มเปี่ยมเสมอขอบฝั่ง กาก้มลงดื่มได้ ครั้งนั้น บุรุษผู้ต้องการฝั่ง แสวงหาฝั่ง ไปยังฝั่ง ประสงค์จะข้ามฝั่งไป เขากลับนอนคลุมตลอดศีรษะเสียที่ฝั่ง วาเสฏฐะ ท่านจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร บุรุษนั้นพึงไปสู่ฝั่งโน้นจากฝั่งนี้แห่งแม่น้ำอจิรวดีได้หรือไม่.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ ไม่ได้.

วาเสฏฐะ ฉันนั้นเหมือนกัน นิวรณ์ ๕ อย่างเหล่านี้ ในอริยวินัยเรียกว่า เครื่องหน่วงเหนี่ยวบ้าง เครื่องกางกั้นบ้าง เครื่องรัดรึงบ้าง เครื่องตรึงตราบ้าง นิวรณ์ ๕ เป็นอย่างไร คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์ นิวรณ์ ๕ เหล่านี้แล

ในอริยวินัย เรียกว่าเครื่องหน่วงเหนี่ยวบ้าง เครื่องกางกั้นบ้าง เครื่องรัดรึงบ้าง เครื่องตรึงตราบ้าง.

วาเสฏฐะ พวกพราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชชา ถูกนิวรณ์ ๕ เหล่านี้ ปกคลุม หุ้มห่อ รัดรึง ตรึงตราแล้ว ก็พราหมณ์ผู้ได้ไตรวิชชาเหล่านั้น ละธรรมที่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์เสีย สมาทานธรรมที่มิใช่ทำบุคคลให้เป็นพราหมณ์ประพฤติอยู่ ถูกนิวรณ์ ๕ ปกคลุม หุ้มห่อรัดรึง ตรึงตราแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพรหม ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

เครื่องจองจำที่มั่นคง ๓๗

-บาลี สคาถ. สํ. ๑๕/๑๑๑/๓๕๒.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หมู่มหาชนถูกพระเจ้าปเสนทิโกศลให้จองจำไว้แล้ว บางพวกถูกจองจำด้วยเชือก บางพวกถูกจองจำด้วยขื่อคา บางพวกถูกจองจำด้วยโซ่ตรวน.

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ไม่กล่าวเครื่องจองจำที่ทำด้วยเหล็ก ทำด้วยไม้ และทำด้วยหญ้า (เชือก) ว่าเป็นเครื่องจองจำที่มั่นคง.

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ย่อมกล่าวความรักใคร่พอใจในตุ้มหู แก้วมณี และความห่วงอาลัยในบุตรและภรรยานั่นแหละว่า เป็นเครื่องจองจำที่มั่นคง ฉุดให้สัตว์ลงต่ำ ซึ่งเป็นเครื่องจองจำที่ผูกไว้หย่อน ๆ แต่แก้ได้ยาก.

ผู้มีปัญญาทั้งหลาย ตัดเครื่องจองจำแม้เช่นนั้นออกบวช เป็นผู้ไม่มีความห่วงอาลัย ละกามสุขเสียแล้ว.

ความหมายของกามและกามคุณ ๓๘

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๕๙/๓๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงทราบกาม เหตุเกิดแห่งกาม ความต่างแห่งกาม วิบากแห่งกาม ความดับแห่งกาม ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งกาม.

ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่เรากล่าวนี้ว่า เธอทั้งหลายพึงทราบกาม เหตุเกิดแห่งกาม ความต่างแห่งกาม วิบากแห่งกาม ความดับแห่งกาม ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งกามนั้น เราอาศัยอะไรกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ ประการนี้คือ รูปที่พึงรู้แจ้งด้วยตา อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสียงที่พึงรู้แจ้งด้วยหู ... กลิ่นที่พึงรู้แจ้งด้วยจมูก ... รสที่พึงรู้แจ้งด้วยลิ้น ... สัมผัสทางผิวที่พึงรู้แจ้งด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ภิกษุทั้งหลาย ก็แต่ว่าสิ่งเหล่านี้ไม่ชื่อว่ากาม สิ่งเหล่านี้เรียกว่า **กามคุณในอริยวินัย**.

ความกำหนัดไปตามอำนาจความตริตรึก (สงฺกปฺปราค) นั่นแหละคือกามของคนเรา อารมณ์อันวิจิตรทั้งหลายในโลก

ไม่ชื่อว่ากาม ความกำหนัดไปตามอำนาจความตริตรึก นั่นแหละคือกามของคนเรา อารมณ์อันวิจิตรทั้งหลายในโลก ย่อมตั้งอยู่ตามสภาพของมันเท่านั้น ผู้มีปัญญาทั้งหลายย่อมกำจัดความพอใจในอารมณ์อันวิจิตรเหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เหตุเกิดแห่งกามเป็นอย่างไร คือ **ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกามทั้งหลาย.**

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความต่างกันแห่งกามเป็นอย่างไร คือ กามในรูปเป็นอย่างหนึ่ง กามในเสียงเป็นอย่างหนึ่ง กามในกลิ่นเป็นอย่างหนึ่ง กามในรสเป็นอย่างหนึ่ง กามในโผฏฐัพพะเป็นอย่างหนึ่ง นี้เรียกว่า **ความต่างกันแห่งกาม.**

ภิกษุทั้งหลาย วิบากแห่งกามเป็นอย่างไร คือ การที่บุคคลผู้ใคร่อยู่ซึ่งอารมณ์ใด ย่อมยังอัตภาพที่เกิดขึ้นจากความใคร่นั้น ๆ ให้เกิดขึ้น เป็นส่วนบุญหรือเป็นส่วนมิใช่บุญ นี้เรียกว่า **วิบากแห่งกาม.**

ภิกษุทั้งหลาย ความดับแห่งกามเป็นอย่างไร คือ **ความดับแห่งกาม ย่อมมี เพราะความดับแห่งผัสสะ** อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ **เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับแห่งกาม.**

คุณของกามและโทษของกาม ๓๙

–บาลี มู. ม. ๑๒/๑๗๙/๒๐๙.

เจ้าศากยะทรงพระนามว่า มหานาม ได้กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เข้าใจข้อธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงมานานแล้วอย่างนี้ว่า โลภะ โทสะ โมหะ ต่างเป็นอุปกิเลสแห่งจิต ก็เมื่อเป็นเช่นนั้น เหตุใด โลภธรรมก็ดี โทสธรรมก็ดี โมหธรรมก็ดี ยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้เป็นบางครั้งบางคราว ข้าพระองค์เกิดความคิดเห็นอย่างนี้ว่า ธรรมชื่ออะไรเล่า ที่ข้าพระองค์ยังละไม่ได้เด็ดขาดในภายใน อันเป็นเหตุให้โลภธรรมก็ดี โทสธรรมก็ดี โมหธรรมก็ดี ยังครอบงำจิตของข้าพระองค์ไว้ได้เป็นบางครั้งบางคราว.

มหานาม ธรรมนั้นนั่นแหละ (ราคะ โทสะ โมหะ) ที่ท่านยังละไม่ได้เด็ดขาดในภายใน อันเป็นเหตุให้โลภธรรมก็ดี โทสธรรมก็ดี โมหธรรมก็ดี ยังครอบงำจิตของท่านไว้ได้เป็นบางครั้งบางคราว.

มหานาม ถ้าธรรมนั้นเป็นอันท่านละได้เด็ดขาดในภายในแล้ว ท่านก็จะไม่อยู่ครองเรือน ไม่บริโภคกาม แต่เพราะท่านละธรรมเช่นนั้นยังไม่ได้เด็ดขาดในภายใน ฉะนั้นท่านจึงยังอยู่ครองเรือน จึงยังบริโภคกาม.

มหานาม ถ้าแม้ว่าอริยสาวกเล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบตามเป็นจริงว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก

มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ ถึงแม้อริยสาวกนั้นเว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม แต่ยังไม่บรรลุปีติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เธอก็จะยังเป็นผู้เวียนกลับมาในกามได้ แต่เมื่อใด อริยสาวกได้เล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ ตามความเป็นจริงอย่างนี้ว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ และเธอก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม บรรลุปีติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เมื่อนั้น เธอย่อมเป็นผู้ไม่เวียนกลับมาในกามได้เป็นแท้.

มหานาม แม้เราเมื่อยังเป็นโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ก่อนการตรัสรู้ ก็เล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ และเราก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม แต่ยังไม่บรรลุปีติและสุข หรือกุศลธรรมอื่นที่สงบกว่านั้น เราจึงปฏิญาณไม่ได้ว่า เราเป็นผู้ไม่เวียนมาในกาม แต่เมื่อใด เราเล็งเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ ตามเป็นจริงอย่างนี้ว่า กามให้ความยินดีน้อย มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามนั้นยิ่งนัก ดังนี้ และเราก็เว้นจากกาม เว้นจากอกุศลธรรม บรรลุปีติและสุข และกุศลอื่นที่สงบกว่านั้น เมื่อนั้น เราจึงปฏิญาณได้ว่า เราเป็นผู้ไม่เวียนมาในกาม.

มหานาม ก็อะไรเล่าเป็นคุณของกามทั้งหลาย มหานาม กามคุณ ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปที่รู้ได้ด้วยตา อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสียงที่รู้ได้ด้วยหู ... กลิ่นที่รู้ได้ด้วยจมูก ... รสที่รู้ได้ด้วยลิ้น ... สัมผัสทางผิวที่รู้ได้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด มหานาม เหล่านี้แลกามคุณ ๕ ประการ ความสุข ความโสมนัสใด อาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น นี้เป็นคุณของกามทั้งหลาย.

มหานาม ก็อะไรเล่าเป็นโทษของกามทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ เลี้ยงชีวิตด้วยความขยันในการประกอบศิลปะ คือ ด้วยการนับคะแนนก็ดี ด้วยการคำนวณก็ดี ด้วยการนับจำนวนก็ดี ด้วยการไถก็ดี ด้วยการค้าขายก็ดี ด้วยการเลี้ยงโคก็ดี ด้วยการยิงธนูก็ดี ด้วยการเป็นราชบุรุษก็ดี ด้วยศิลปะอย่างใดอย่างหนึ่งก็ดี ต้องตรากตรำกับความหนาว ต้องตรากตรำกับความร้อน ต้องลำบากอยู่ด้วยสัมผัสอันเกิดจากเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน หรือต้องตายเพราะความหิว ความกระหาย มหานาม แม้นี้ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้น ขยัน สืบต่อ พยายามอยู่อย่างนั้น โภคะเหล่านั้นก็ไม่สำเร็จผล เขาย่อมเศร้าโศก ลำบาก ร่ำไรรำพัน ทุบอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า ความขยันของเราเป็นโมฆะหนอ ความพยายามของเราไม่มีผลหนอ มหานาม แม้นี้ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม ถ้าเมื่อกุลบุตรนั้น ขยัน สืบต่อ พยายามอยู่อย่างนั้น โภคะเหล่านั้นก็สำเร็จผล เขาก็ยังเสวยทุกขโทมนัส เพราะการคอยรักษาโภคะเหล่านั้นเป็นตัวบังคับว่าทำอย่างไร พระราชาทั้งหลายไม่พึงริบโภคะเหล่านั้นไปได้ พวกโจรไม่พึงปล้นไปได้ ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทอันไม่เป็นที่รักไม่พึงนำไปได้ เมื่อกุลบุตรนั้นคอยรักษาคุ้มครองอยู่อย่างนี้ พระราชาทั้งหลายริบโภคะเหล่านั้นไปก็ดี โจรปล้นเอาไปก็ดี ไฟไหม้ก็ดี น้ำพัดไปก็ดี ทายาทอันไม่เป็นที่รักนำไปก็ดี เขาย่อมเศร้าโศก ลำบาก ร่ำไรรำพัน ทุบอก คร่ำครวญ ถึงความหลงเลือนว่า สิ่งใดเคยเป็นของเรา แม้สิ่งนั้นก็ไม่เป็นของเรา มหานาม แม้นี้ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ ข้อที่พวกพระราชาก็วิวาทกันกับพวกพระราชา พวกกษัตริย์ก็วิวาทกันกับพวกกษัตริย์ พวกพราหมณ์ก็วิวาทกันกับพวกพราหมณ์ พวกคหบดีก็วิวาทกันกับพวกคหบดี มารดาก็วิวาทกันกับบุตร บุตรก็วิวาทกันกับมารดา บิดาก็วิวาทกันกับบุตร บุตรก็วิวาทกันกับบิดา พี่ชายน้องชายก็วิวาทกันกับพี่ชายน้องชาย พี่ชายน้องชายก็วิวาทกันกับพี่สาวน้องสาว พี่สาวน้องสาวก็วิวาทกันกับพี่ชายน้องชาย สหายก็วิวาทกันกับสหาย เขาเหล่านั้นต่างถึงการทะเลาะ แก่งแย่งวิวาทกัน ทำร้ายซึ่งกันและกันด้วยฝ่ามือบ้าง ด้วยก้อนดินบ้าง ด้วยท่อนไม้บ้าง ด้วยศาสตราบ้าง ถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม้นี้ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ คนทั้งหลายต่างถือดาบและโล่ห์ สอดแล่งธนูวิ่งเข้าสู่สงคราม ปะทะกันทั้ง ๒ ฝ่าย เมื่อลูกศรทั้งหลายถูก

ยิงไปบ้าง เมื่อหอกทั้งหลายถูกพุ่งไปบ้าง เมื่อดาบทั้งหลายถูกกวัดแกว่งอยู่บ้าง คนเหล่านั้นต่างก็ถูกลูกศรแทงบ้าง ถูกหอกแทงบ้าง ถูกดาบตัดศีรษะบ้าง ถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม้นี้ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ คนทั้งหลายต่างถือดาบและโล่ห์ สอดแล่งธนูกรูกันเข้าไปสู่เชิงกำแพงที่ฉาบด้วยเปือกตมร้อน เมื่อลูกศรถูกยิงไปบ้าง เมื่อหอกถูกพุ่งไปบ้าง เมื่อดาบถูกกวัดแกว่งอยู่บ้าง คนเหล่านั้นต่างถูกลูกศรแทงบ้าง ถูกหอกแทงบ้าง ถูกราดด้วยโคมัยร้อน ๆ บ้าง ถูกสับด้วยคราดบ้าง ถูกตัดศีรษะด้วยดาบบ้าง ถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม้นี้ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

มหานาม โทษอื่นยังมีอีก ที่มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายนั่นเอง คือ คนทั้งหลายตัดช่องย่องเบาบ้าง ปล้นอย่างกวาดล้างบ้าง ปล้นในเรือนหลังเดียวบ้าง ดักปล้นในทางเปลี่ยวบ้าง สมสู่ภรรยาคนอื่นบ้าง พระราชาทั้งหลายจับคน ๆ นั้นได้แล้ว ให้ทำการลงโทษแบบต่าง ๆ คือ เฆี่ยนด้วยแส้บ้าง เฆี่ยนด้วยหวายบ้าง ทุบด้วยท่อนไม้บ้าง ตัดมือบ้าง ตัดเท้าบ้าง ตัดทั้งมือและเท้าบ้าง ตัดหูบ้าง ตัดจมูกบ้าง ตัดทั้งหูและจมูกบ้าง ลงโทษด้วยวิธีหม้อเคี่ยวน้ำส้มบ้าง ด้วยวิธีขอดสังข์บ้าง ด้วยวิธีปากราหูบ้าง ด้วยวิธีพุ่มเพลิงบ้าง ด้วยวิธีมือไฟบ้าง ด้วยวิธีนุ่งหนังช้างบ้าง ด้วยวิธีนุ่งเปลือกไม้บ้าง ด้วยวิธียืนกวางบ้าง ด้วยวิธีกระชากเนื้อด้วยเบ็ดบ้าง ด้วยวิธีควักเนื้อทีละกหาปณะบ้าง ด้วยวิธีแปรงแสบบ้าง ด้วยวิธีกางเวียนบ้าง ด้วยวิธีตั่งฟางบ้าง ราดด้วยน้ำมันร้อน ๆ บ้าง ให้สุนัขกัดกินบ้าง เสียบด้วยหลาวทั้งเป็น ๆ บ้าง ใช้ดาบตัดศีรษะบ้าง[๑] คนเหล่านั้นถึงความตายไปบ้าง ได้รับทุกข์ปางตายบ้างอยู่ในที่นั้น ๆ มหานาม แม้นี้ก็เป็นโทษของกามทั้งหลาย เป็นกองทุกข์ที่เห็นได้เองว่า มีกามเป็นเหตุ มีกามเป็นต้นเค้า มีกามเป็นตัวบังคับ เกิดเพราะเหตุแห่งกามทั้งหลายทั้งนั้น.

๑. รายละเอียดวิธีการลงโทษนั้น สามารถดูเพิ่มเติมได้จากกฎหมายตรา ๓ ดวง หมวดพระไอยการกระบดศึก –ผู้รวบรวม

สุขที่ควรกลัวและไม่ควรกลัว ๔๐

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๔๒๗/๖๕๙.

... ก็ข้อนั้น อันเรากล่าวแล้วว่า บุคคลควรรู้จักการวินิจฉัยในความสุข เมื่อรู้จักการวินิจฉัยความสุขแล้ว ควรประกอบความสุขชนิดที่เป็นภายใน ข้อนั้นเรากล่าวเพราะอาศัยเหตุผลอะไรเล่า ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ อย่างเหล่านี้ ๕ อย่างเป็นอย่างไร คือ รูป ที่เห็นด้วยตา เสียง ที่ฟังด้วยหู กลิ่น ที่ดมด้วยจมูก รส ที่ลิ้มด้วยลิ้น และโผฏฐัพพะที่สัมผัสด้วยกาย (แต่ละอย่าง) เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารัก ใคร่ น่าพอใจ เป็นสิ่งที่ยวนตายวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยซึ่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจ ภิกษุทั้งหลาย สุข โสมนัสอันใดอาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น สุข โสมนัสนั้น เราเรียกว่ากามสุข อันเป็นสุขของปุถุชน เป็นสุขทางเมถุน ไม่ใช่สุขอันประเสริฐ เรากล่าวว่าสุขนั้น บุคคลไม่ควรเสพ ไม่ควรเจริญ ไม่ควรทำให้มาก ควรกลัว.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เข้าถึงซึ่งปฐมฌาน ... ทุติยฌาน ... ตติยฌาน ... จตุตถฌาน ... แล้วแลอยู่ นี้เราเรียกว่า สุขอาศัยเนกขัมมะ เป็นสุขเกิดแต่

ความสงัดเงียบ สุขเกิดแต่ความเข้าไปสงบรำงับ สุขเกิดแต่ความรู้พร้อม เรากล่าวว่า สุขนั้น บุคคลควรเสพให้ทั่วถึง ควรทำให้เจริญ ควรทำให้มาก ไม่ควรกลัว.

คำใดที่เรากล่าวแล้วว่า บุคคลควรรู้จักการวินิจฉัยในความสุข เมื่อรู้จักการวินิจฉัยความสุขแล้ว ควรประกอบความสุขชนิดที่เป็นภายในนั้น คำนั้น เรากล่าวแล้ว เพราะอาศัยเหตุผลนี้.

บ่วงแห่งมาร ๔๑

- บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๗๔/๘๑.

ภิกษุทั้งหลาย กามทั้งหลาย เป็นของไม่เที่ยง เป็นของว่างเปล่า เป็นของเท็จ มีความเลือนหายไปเป็นธรรมดา ลักษณะของกามนี้ เป็นความล่อลวง เป็นที่พร่ำบ่นหาของคนพาล กามและกามสัญญา ทั้งที่มีในภพนี้ และทั้งที่มีในภพหน้า ทั้ง ๒ อย่างนี้ เป็นบ่วงแห่งมาร (มารเธยฺยํ) เป็นแดนแห่งมาร (มารสฺเสส วิสโย) เป็นเหยื่อแห่งมาร (มารสฺเสส นิวาโป) เป็นที่เที่ยวไปของมาร (มารสฺเสส โคจโร) บาปอกุศลทางใจเหล่านี้ คือ อภิชฌาบ้าง พยาบาทบ้าง สารัมภะ (การแข่งดี) บ้าง ย่อมเป็นไปในบ่วงแห่งมารนั้น อนึ่ง อกุศลธรรมเหล่านั้น ย่อมเกิดเพื่อเป็นอันตรายแก่อริยสาวกผู้ตามศึกษาอยู่ในธรรมวินัยนี้ได้....

การรู้สึกตัวในเรื่องกามคุณ ๕ | ๔๒

–บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๒๔๐/๓๔๙.

อานนท์ กามคุณนี้มี ๕ อย่างแล ๕ อย่างเป็นอย่างไร คือ รูปที่เห็นด้วยตา อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด เสียงที่ได้ยินด้วยหู ... กลิ่นที่ดมด้วยจมูก ... รสที่ลิ้มด้วยลิ้น ... สัมผัสทางผิวที่รู้ได้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่ตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด อานนท์ เหล่านี้แล กามคุณ ๕ อย่าง ภิกษุพึงพิจารณาจิตของตนเนือง ๆ ว่า มีอยู่หรือไม่หนอ ที่ความฟุ้งซ่านแห่งใจเกิดขึ้นแก่เราเพราะกามคุณ ๕ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะอายตนะใดอายตนะหนึ่ง เมื่อภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดอย่างนี้ว่า มีอยู่แก่เราแล ที่ความฟุ้งซ่านแห่งใจเกิดขึ้นเพราะกามคุณ ๕ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะอายตนะใดอายตนะหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ฉันทราคะในกามคุณ ๕ เรายังละไม่ได้ ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้รู้สึกตัวต่อฉันทราคะในกามคุณ ๕ ที่ตนยังละไม่ได้.

แต่ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้ชัดอย่างนี้ว่า ไม่มีอยู่แก่เราเลย ที่ความฟุ้งซ่านแห่งใจเกิดขึ้นเพราะกามคุณ ๕ นี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือเพราะอายตนะใดอายตนะหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ภิกษุนั้นย่อมรู้ชัดอย่างนี้ว่า ฉันทราคะในกามคุณ ๕ เราละได้แล้ว ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุนั้นชื่อว่าเป็นผู้รู้สึกตัวต่อฉันทราคะในกามคุณ ๕ ที่ตนละได้แล้ว.

เหตุเกิดของวิตกที่เป็นอกุศล ๔๓

–บาลี นิทาน. สำ. ๑๖/๑๘๑/๓๕๕.

ภิกษุทั้งหลาย กามวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ พยาบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ วิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กามวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ พยาบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ วิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยกามธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในกาม (กามธาตุ๋ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามสญฺญา)[๑]

เพราะอาศัยความหมายรู้ในกาม จึงเกิดความดำริในกาม (กามสญฺญ๋ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามสงฺกปฺโป)

เพราะอาศัยความดำริในกาม จึงเกิดความพอใจในกาม (กามสงฺกปฺป๋ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามจฺฉนฺโท)

เพราะอาศัยความพอใจในกาม จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะกาม (กามจฺฉนฺท๋ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามปริฬาโห)

เพราะอาศัยความเร่าร้อนในกาม จึงเกิดการแสวงหากาม (กามปริฬาห๋ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ กามปริเยสนา).

---

๑. ได้ปรับสำนวนแปลให้เป็นแบบปฏิจจฯ ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของคำพระศาสดาอันเป็นสุดตวินโย. –ผู้รวบรวม

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหากาม ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยพยาบาทธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในพยาบาท เพราะอาศัยความหมายรู้ในพยาบาท จึงเกิดความดำริในพยาบาท เพราะอาศัยความดำริในพยาบาท จึงเกิดความพอใจในพยาบาท เพราะอาศัยความพอใจในพยาบาท จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะพยาบาท เพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะพยาบาท จึงเกิดการแสวงหาพยาบาท ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหาพยาบาทย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยวิหิงสาธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในวิหิงสา เพราะอาศัยความหมายรู้ในวิหิงสา จึงเกิดความดำริในวิหิงสา เพราะอาศัยความดำริในวิหิงสา จึงเกิดความพอใจในวิหิงสา เพราะอาศัยความพอใจในวิหิงสา จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะวิหิงสา เพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะวิหิงสา จึงเกิดการแสวงหาวิหิงสา ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อแสวงหาวิหิงสา ย่อมปฏิบัติผิดโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษวางคบหญ้าที่ไฟติดแล้วในป่าหญ้าแห้ง ถ้าหากเขาไม่รีบดับด้วยมือและเท้าไซร้ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ สัตว์มีชีวิตทั้งหลายบรรดาที่อาศัยหญ้าและไม้อยู่ พึงถึงความพินาศฉิบหาย แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่รีบละ ไม่รีบบรรเทา ไม่รีบทำให้สิ้นสุด ไม่รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศล-สัญญาที่ก่อกวนอันบังเกิดขึ้นแล้ว สมณะหรือพราหมณ์นั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ มีความอึดอัด คับแค้น เร่าร้อนในปัจจุบัน เบื้องหน้าแต่มรณะ เพราะกายแตก พึงหวังทุคติได้.

ภิกษุทั้งหลาย เนกขัมมวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อัพยาบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อวิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็เนกขัมมวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อัพยาบาทวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ อวิหิงสาวิตกย่อมเกิดอย่างมีเหตุ ไม่เกิดอย่างไม่มีเหตุ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยเนกขัมมธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในเนกขัมมะ (เนกฺขมฺมธาตุ๋ ภิกฺขเว ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมสญฺญา)

เพราะอาศัยความหมายรู้ในเนกขัมมะ จึงเกิดความดำริในเนกขัมมะ (เนกฺขมฺมสญฺญ ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมสงฺกปฺโป)

เพราะอาศัยความดำริในเนกขัมมะ จึงเกิดความพอใจในเนกขัมมะ (เนกฺขมฺมสงฺกปฺป ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺมจฺฉนฺโท)

เพราะอาศัยความพอใจในเนกขัมมะ จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะเนกขัมมะ (เนกฺขมฺมจฺฉนฺท ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺม-ปริฬาโห)

เพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะเนกขัมมะ จึงเกิดการแสวงหาเนกขัมมะ (เนกฺขมฺมปริฬาห ปฏิจฺจ อุปฺปชฺชติ เนกฺขมฺม-ปริเยสนา)

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาเนกขัมมะ ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอัพยาบาทธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในอัพยาบาท เพราะอาศัยความหมายรู้ในอัพยาบาท จึงเกิดความดำริในอัพยาบาท เพราะอาศัยความดำริในอัพยาบาท จึงเกิดความพอใจในอัพยาบาท เพราะอาศัยความพอใจในอัพยาบาท จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะอัพยาบาท เพราะเพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะอัพยาบาท จึงเกิดการแสวงหาอัพยาบาท ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาอัพยาบาท ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอวิหิงสาธาตุ จึงเกิดความหมายรู้ในอวิหิงสา เพราะอาศัยความหมายรู้ในอวิหิงสา จึงเกิดความดำริในอวิหิงสา เพราะอาศัยความดำริในอวิหิงสา จึงเกิดความพอใจในอวิหิงสา เพราะอาศัยความพอใจในอวิหิงสา จึงเกิดความเร่าร้อนเพราะอวิหิงสา เพราะอาศัยความเร่าร้อนเพราะอวิหิงสา จึงเกิดการแสวงหาอวิหิงสา ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ เมื่อแสวงหาอวิหิงสา ย่อมปฏิบัติชอบโดยฐานะ ๓ คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงวางคบหญ้าที่ไฟติดแล้วในป่าหญ้าแห้ง เขาจึงรีบดับคบนั้นเสียด้วยมือและเท้า ก็เมื่อเป็นเช่นนี้สัตว์มีชีวิตทั้งหลายบรรดาที่อาศัยหญ้าและไม้อยู่ไม่พึงถึงความพินาศฉิบหาย แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์คนใดคนหนึ่ง ก็ฉันนั้นเหมือนกัน รีบละ รีบบรรเทา รีบทำให้หมด รีบทำให้ไม่มีซึ่งอกุศลสัญญาที่ก่อกวนอันบังเกิดขึ้นแล้ว เขาย่อมอยู่เป็นสุข ไม่มีความอึดอัด ไม่มีความคับแค้น ไม่มีความเร่าร้อนในปัจจุบัน เบื้องหน้าแต่การตาย เพราะการทำลายแห่งกาย พึงหวังสุคติได้.

(ดูเพิ่มเติมเกี่ยวกับวิธีการละ หรือวิธีการดับอกุศลวิตกได้ที่หน้า ๔๖๕ - ๔๖๘ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

เหตุเกิดของกามฉันทะ ในนิวรณ์ ๕ | ๔๔

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๒๐/๔๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย กามฉันทะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งกามราคะ.

ภิกษุทั้งหลาย พยาบาทที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งพยาบาท.

ภิกษุทั้งหลาย ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งถีนมิทธะ.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งอุทธัจจกุกกุจจะ.

ภิกษุทั้งหลาย วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง เพราะกระทำในใจมากถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉา.

(ในสูตรอื่น ตรัสว่า เพราะกระทำในใจโดยไม่แยบคาย จึงเป็นเหตุให้นิวรณ์ทั้ง ๕ ที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และที่เกิดแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์ยิ่งขึ้น -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๓๒/๔๘๒. -ผู้รวบรวม)

อาหารของกามฉันทะ ในนิวรณ์ ๕ | ๔๕

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๙๔/๓๕๗.

ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด นิวรณ์ ๕ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้**กามฉันทะ**ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย **ศุภนิมิต**มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโส-มนสิการในศุภนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้กามฉันทะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้**พยาบาท**ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย **ปฏิฆนิมิต**มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโส-มนสิการในปฏิฆนิมิตนั้น นี้เป็นอาหารให้พยาบาทที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้**ถีนมิทธะ**ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย **ความไม่ยินดี ความเกียจคร้าน ความบิดขี้เกียจ ความเมาอาหาร ความที่ใจหดหู่**มีอยู่ การกระทำ

ให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในสิ่งเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้**อุทธัจจ-กุกกุจ**จะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย **ความไม่สงบใจ**มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในความไม่สงบใจนั้น นี้เป็นอาหารให้อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อะไรเล่าเป็นอาหารให้**วิจิกิจฉา**ที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น ภิกษุทั้งหลาย **ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิจิกิจฉา**มีอยู่ การกระทำให้มากซึ่งอโยนิโสมนสิการในธรรมเหล่านั้น นี้เป็นอาหารให้วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้นหรือที่เกิดขึ้นแล้วให้เจริญไพบูลย์ยิ่งขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหารไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหารไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ ฉันนั้นเหมือนกัน.

นิวรณ์ ๕ คือ กองอกุศล สติปัฏฐาน ๔ คือ กองกุศล

๔๖

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๙๖/๖๙๖.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองอกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงนิวรณ์ ๕ เพราะว่ากองอกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่นิวรณ์ ๕ นิวรณ์ ๕ เป็นอย่างไร คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองอกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงนิวรณ์ ๕ เหล่านี้ เพราะกองอกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่นิวรณ์ ๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่ากองกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่สติปัฏฐาน ๔ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อจะกล่าวว่ากองกุศล จะกล่าวให้ถูก ต้องกล่าวถึงสติปัฏฐาน ๔ เพราะว่ากองกุศลทั้งสิ้นนี้ได้แก่สติปัฏฐาน.

นิวรณ์ ๕ ทำปัญญาให้ถอยกำลัง ๔๗

-บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๗๒/๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ ครอบงำจิตแล้ว ทำปัญญาให้ถอยกำลัง ๕ ประการ เป็นอย่างไร.

(๑) นิวรณ์เครื่องกางกั้น คือ กามฉันทะ

(๒) นิวรณ์เครื่องกางกั้น คือ พยาบาท

(๓) นิวรณ์เครื่องกางกั้น คือ ถีนมิทธะ

(๔) นิวรณ์เครื่องกางกั้น คือ อุทธัจจกุกกุจจะ

(๕) นิวรณ์เครื่องกางกั้น คือ วิจิกิจฉา

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้แล ครอบงำจิตแล้ว ทำปัญญาให้ถอยกำลัง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นไม่ละนิวรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ อันครอบงำจิต ทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว จักรู้จักประโยชน์ของตน ประโยชน์ของผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถกระทำความเป็นอริยะยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ด้วยปัญญาที่ไม่มีกำลังถอยกำลัง ข้อนี้มิใช่ฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนแม่น้ำที่ไหลลงจากภูเขา ไปสู่ที่ไกล มีกระแสเชี่ยว พัดสิ่งที่

จะพัดไปได้ บุรุษพึงเปิดปากเหมืองแห่งแม่น้ำนั้นทั้งสองข้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ กระแสน้ำในท่ามกลางแห่งแม่น้ำนั้น ก็ซัดส่าย ไหลผิดทาง ไม่พึงไหลไปสู่ที่ไกล ไม่มีกระแสเชี่ยว ไม่พัดสิ่งที่พอจะพัดไปได้ ฉันใด ภิกษุนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกันแลหนอ ไม่ละนิวรณ์ เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ อันครอบงำจิตทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว จักรู้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถกระทำความเป็นอริยะยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยปัญญาอันไม่มีกำลังถอยกำลัง ข้อนั้นไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นละนิวรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ อันครอบงำจิต ทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว จักรู้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถกระทำความเป็นอริยะ ยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ด้วยปัญญาอันมีกำลัง ข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ เปรียบเหมือนแม่น้ำที่ไหลลงจากภูเขาไปสู่ที่ไกล พัดสิ่งที่พอจะพัดไปได้ บุรุษพึงปิดปากเหมืองแห่งแม่น้ำนั้นทั้งสองข้าง เมื่อเป็นเช่นนี้ กระแสน้ำในท่ามกลางแม่น้ำนั้น ก็จักไม่ซัดส่าย ไม่ไหลผิดทาง พึงไหลไปสู่

ที่ไกลได้ มีกระแสเชี่ยว และพัดในสิ่งที่พอพัดไปได้ฉันใด ภิกษุนั้นก็ฉันนั้นเหมือนกันแลหนอ ละนิวรณ์เครื่องกางกั้น ๕ ประการนี้ อันครอบงำจิตทำปัญญาให้ถอยกำลังแล้ว จักรู้ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หรือจักทำให้แจ้งซึ่งญาณทัสสนะอันวิเศษ สามารถกระทำความเป็นอริยะยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ ด้วยปัญญาอันมีกำลังข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้.

นิวรณ์ ๕ ที่ตั้งแห่งความดับปัญญา โพชฌงค์ ๗ ที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ๔๘

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๓๖/๕๐๑.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน นิวรณ์ ๕ เป็นอย่างไร คือ

กามฉันทนิวรณ์ กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน **พยาบาท-นิวรณ์ ... ถีนมิทธนิวรณ์ ... อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ ... วิจิกิจฉานิวรณ์** กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ เหล่านี้แล กระทำให้มืด กระทำไม่ให้มีจักษุ กระทำไม่ให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความดับปัญญา เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน โพชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร คือ

สติสัมโพชฌงค์ กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน **ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ... วิริยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิ-สัมโพชฌงค์... สมาธิสัมโพชฌงค์... อุเบกขาสัมโพชฌงค์** กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน.

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล กระทำให้มีจักษุ กระทำให้มีญาณ เป็นที่ตั้งแห่งความเจริญปัญญา ไม่เป็นไปในฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปเพื่อนิพพาน.

เหตุปัจจัยเพื่อ ความไม่รู้ ความไม่เห็น และเหตุปัจจัยเพื่อ ความรู้ ความเห็น ๔๙

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๗๕/๖๒๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ปุรณกัสสปกล่าวอย่างนี้ว่า เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย เหตุไม่มี ปัจจัยไม่มี เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ดังนี้ ในเรื่องนี้ พระผู้มีพระภาคตรัสไว้อย่างไร.

ราชกุมาร เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย เหตุมี ปัจจัยมี เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เหตุเป็นอย่างไร ปัจจัยเป็นอย่างไร เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย อย่างไร.

ราชกุมาร สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ**อันกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็น อุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย แม้ด้วยประการฉะนี้.**

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วย**พยาบาท** ... .

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วย**ถีนมิทธะ** ... .

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วย**อุทธัจจกุกกุจจะ** ... .

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วย**วิจิกิจฉา** อันวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความไม่รู้ เพื่อความไม่เห็น ความไม่รู้ ความไม่เห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการฉะนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร.

ราชกุมาร **ธรรมเหล่านี้ชื่อนิวรณ์.**

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ นิวรณ์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระสุคต นิวรณ์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลถูกนิวรณ์แม้อย่างเดียว ครอบงำแล้ว ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ จะกล่าวไปไยถึงการถูกนิวรณ์ทั้ง ๕ ครอบงำเล่า.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เหตุเป็นอย่างไร ปัจจัยเป็นอย่างไร เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัยอย่างไร.

ราชกุมาร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติ-สัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ เธอเจริญสติสัมโพชฌงค์อยู่ ย่อมรู้ ย่อมเห็นตามความเป็นจริงด้วยจิตนั้น แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการฉะนี้.

ราชกุมาร อีกประการหนึ่ง ภิกษุย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์... วิริยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์... สมาธิสัมโพชฌงค์... ภิกษุย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ เธอเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์อยู่ ย่อมรู้ย่อมเห็นตามความเป็นจริงด้วยจิตนั้น แม้ข้อนี้แล ก็เป็นเหตุ เป็นปัจจัย เพื่อความรู้ เพื่อความเห็น ความรู้ ความเห็น มีเหตุ มีปัจจัย ด้วยประการนี้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ธรรมปริยายนี้ชื่ออะไร.

ราชกุมาร **ธรรมเหล่านี้ชื่อโพชฌงค์.**

ข้าแต่พระผู้มีพระภาค โพชฌงค์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระสุคต โพชฌงค์เป็นอย่างนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลผู้ประกอบด้วย โพชฌงค์แม้อย่างเดียว พึงรู้ พึงเห็นตามความเป็นจริงได้ จะกล่าวไปไย ถึงการที่ประกอบด้วยโพชฌงค์ทั้ง ๗ เล่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อ ข้าพระองค์ขึ้นภูเขาคิชฌกูฏ แม้ความเหน็ดเหนื่อยกาย ความ เหน็ดเหนื่อยใจของข้าพระองค์ ก็สงบระงับแล้ว และธรรมอันข้าพระองค์ ก็ได้บรรลุแล้ว.

สิ่งที่ทำให้จิตหม่นหมอง ๕๐

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๓๐/๔๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลส (สิ่งทำให้หม่นหมอง) ของทอง ๕ อย่างเหล่านี้ เป็นเครื่องทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี อุปกิเลส ๕ อย่างเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เหล็กเป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี โลหะ ... ดีบุก ... ตะกั่ว ... เงิน เป็นอุปกิเลสของทอง ทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี.

ภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลสของทอง ๕ อย่างนี้เหล่านี้แล เป็นเครื่องทำทองไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้มีสีสุก ให้เปราะ และให้ใช้การไม่ได้ดี.

ภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นก็เหมือนกัน อุปกิเลสของจิต ๕ อย่างเหล่านี้ เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดี เพื่อความสิ้นอาสวะ อุปกิเลส ๕ อย่างเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย กามฉันทะ เป็นอุปกิเลสของจิต เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดีเพื่อความสิ้นอาสวะ พยาบาท ... ถีนมิทธะ ... อุทธัจจกุกกุจจะ ... วิจิกิจฉา เป็นอุปกิเลสแห่งจิต เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดีเพื่อความสิ้นอาสวะ.

ภิกษุทั้งหลาย อุปกิเลสของจิต ๕ อย่างเหล่านี้แล เป็นเครื่องทำจิตไม่ให้อ่อน ไม่ให้ควรแก่การงาน ไม่ให้ผุดผ่อง ให้เสียไป และไม่ให้ตั้งมั่นด้วยดีเพื่อความสิ้นอาสวะ.

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุตติ โพชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย สติสัมโพชฌงค์ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุตติ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ... วิริยสัมโพชฌงค์

... ปีติสัมโพชฌงค์ ... ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ... สมาธิ-สัมโพชฌงค์ ... อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุตติ.

ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้แล ไม่เป็นธรรมกั้น ไม่เป็นธรรมห้าม ไม่เป็นอุปกิเลสของจิต อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งผล คือ วิชชาและวิมุตติ.

(ในสูตรอื่น ตรัสว่า เมื่อละอุปกิเลสแห่งจิต ๕ อย่างเหล่านี้ ได้ ภิกษุหวังจะแสดงอิทธิวิธี, ได้ทิพพโสต, บรรลุเจโตปริยญาณ, บรรลุปุพเพนิวาสานุสสติญาณ, บรรลุจุตูปปาตญาณ หรือกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ ก็สามารถทำได้ -บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๑๗/๒๓. -ผู้รวบรวม)

เหตุให้สาธยายธรรมได้แจ่มแจ้ง ๕๑

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๖๖/๖๐๑.

ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม้ที่บุคคลกระทำการสาธยายไว้นาน ไม่แจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย ข้าแต่พระโคดมผู้เจริญ อะไรหนอเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้มนต์แม้ที่มิได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ก็ยังแจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ สมัยใดแล บุคคล**มีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ** อันกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งกามราคะที่บังเกิดแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น เขาไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ **เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำซึ่งระคนด้วยสีครั่ง สีเหลือง สีเขียว สีแดงอ่อน** บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความ

เป็นจริงได้ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยกามราคะ อันกามราคะเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งกามราคะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ในสมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองนั้นตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคล**มีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท** อันพยาบาทเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ... .

พราหมณ์ **เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำซึ่งร้อนเพราะไฟ เดือดพล่าน มีไอพลุ่งขึ้น** บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริงฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยพยาบาท อันพยาบาทเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งพยาบาทที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ... .

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคล**มีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ** อันถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไป ย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ....

พราหมณ์ **เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำอันสาหร่ายและจอกแหนปกคลุมไว้** บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยถีนมิทธะ อันถีนมิทธะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งถีนมิทธะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ....

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคล**มีใจฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ** อันอุทธัจจกุกกุจจะเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออกซึ่งอุทธัจจกุกกุจจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ....

พราหมณ์ **เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำอันลมพัดต้องแล้ว หวั่นไหวกระเพื่อม เกิดเป็นคลื่น** บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยอุทธัจจกุกกุจจะ อันอุทธัจจกุกกุจจะเหนี่ยวรั้งไป

และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งอุทธัจจ-กุกกุจจะที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง ....

พราหมณ์ อีกประการหนึ่ง สมัยใด บุคคล**มีใจฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา** อันวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ **เปรียบเหมือนภาชนะใส่น้ำที่ขุ่นมัวเป็นเปือกตมอันบุคคลวางไว้ในที่มืด** บุรุษผู้มีจักษุ เมื่อมองดูเงาหน้าของตนในน้ำนั้น ไม่พึงรู้ ไม่พึงเห็นตามความเป็นจริง ฉันใด ฉันนั้นเหมือนกัน สมัยใด บุคคลมีใจฟุ้งซ่านด้วยวิจิกิจฉา อันวิจิกิจฉาเหนี่ยวรั้งไป และย่อมไม่รู้ ไม่เห็นอุบายเป็นเครื่องสลัดออก ซึ่งวิจิกิจฉาที่บังเกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น เขาย่อมไม่รู้ ไม่เห็นแม้ซึ่งประโยชน์ตนตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์บุคคลอื่นตามความเป็นจริง แม้ซึ่งประโยชน์ทั้งสองอย่างตามความเป็นจริง มนต์ที่กระทำ

การสาธยายไว้นาน ก็ไม่แจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

พราหมณ์ นี้แลเป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้มนต์แม้ที่กระทำการสาธยายไว้นาน ไม่แจ่มแจ้งในบางคราว ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่มิได้กระทำการสาธยาย.

(ถัดจากนี้ได้ตรัสโดยนัยตรงกันข้ามถึง เมื่อจิตปราศจากนิวรณ์ เป็นเหตุให้มนต์แม้ที่มิได้กระทำการสาธยายเป็นเวลานาน ย่อมแจ่มแจ้งได้ ไม่ต้องกล่าวถึงมนต์ที่กระทำการสาธยาย ผู้ศึกษาพึงเทียบเคียงได้เอง ในสูตรอื่น ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันนี้ -บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๒๕๗/๑๙๓. -ผู้รวบรวม)

นิวรณ์ ๕ อีกนัยหนึ่ง ๕๒

-บาลี สี. ที. ๙/๙๕/๑๒๔.

มหาราช อย่างไร ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ มหาราช ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิสาภาคใด ๆ ก็ถือไปได้เอง มหาราช นกมีปีกจะบินไปทางทิสาภาคใด ๆ ก็มีแต่ปีกของตัวเป็นภาระบินไปฉันใด ภิกษุก็ฉันนั้นแล เป็นผู้สันโดษด้วยจีวรเป็นเครื่องบริหารกาย ด้วยบิณฑบาตเป็นเครื่องบริหารท้อง เธอจะไปทางทิสาภาคใด ๆ ก็ถือไปได้เอง มหาราช ด้วยประการดังกล่าวมานี้แล ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้สันโดษ.

ภิกษุนั้นประกอบด้วยศีลขันธ์ อินทรียสังวร สติสัมปชัญญะ และสันโดษอันเป็นอริยะเช่นนี้แล้ว ย่อมเสพเสนาสนะ อันสงัด คือ ป่า โคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชัฏ ที่แจ้ง ลอมฟาง ในกาลภายหลังภัต เธอกลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอละความเพ่งเล็งในโลก (อภิชฺฌํ โลเก ปหาย) มีใจปราศจากความเพ่งเล็งอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความเพ่งเล็งได้

ละความประทุษร้ายคือพยาบาท ไม่คิดพยาบาท มีความกรุณา หวังประโยชน์แก่สัตว์ทั้งปวงอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความประทุษร้ายคือพยาบาทได้ ละถีนมิทธะแล้วเป็นผู้ปราศจากถีนมิทธะ มีความกำหนดหมายอยู่ที่แสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะได้ละอุทธัจจะกุกกุจจะแล้ว เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบ ณ ภายในอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจะกุกกุจจะได้ ละวิจิกิจฉาแล้วเป็นผู้ข้ามวิจิกิจฉา ไม่มีความคลางแคลงในกุศลธรรมทั้งหลายอยู่ ย่อมชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉาได้.

มหาราช ภิกษุพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ที่ยังละไม่ได้ในตนเหมือนหนี้ เหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และเธอพิจารณาเห็นนิวรณ์ ๕ ประการที่ละได้แล้วในตนเหมือนความไม่มีหนี้ เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทยแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม ฉันนั้นแล.

(ยังมีตรัสเหมือนในพระสูตรนี้อีกมาก ที่ใช้ อภิชฺฌ โลเก แทน กามฉนฺท หรือ กามจฺฉนฺท ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกหลายเล่ม ได้แก่ เล่มที่ ๙ พบทุกพระสูตร, เล่ม ๑๑ ข้อ ๒๖, เล่ม ๑๒ ข้อ ๓๓๔, เล่ม ๑๒ ข้อ ๔๕๖, เล่ม ๑๒ ข้อ ๔๖๙, เล่ม ๑๓ ข้อ ๑๓, เล่ม ๑๓ ข้อ ๑๒๓, เล่ม ๑๓ ข้อ ๓๐๙, เล่ม ๑๓ ข้อ ๖๓๙, เล่ม ๑๔ ข้อ ๑๙, เล่ม ๑๔ ข้อ ๙๙, เล่ม ๑๔ ข้อ ๑๗๕, เล่ม ๑๔ ข้อ ๓๙๖, เล่ม ๒๑ ข้อ ๑๙๘, เล่ม ๒๒ ข้อ ๗๕, เล่ม ๒๒ ข้อ ๗๕, เล่ม ๒๓ ข้อ ๒๔๔, เล่ม ๒๔ ข้อ ๙๙ เป็นต้น. -ผู้รวบรวม)

อวิชชา คือ นิวรณ์ ๕๓

–บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๕/๑๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นแม้นิวรณ์อันหนึ่งอย่างอื่น ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูกนิวรณ์หุ้มห่อแล้วแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนนิวรณ์คือ**อวิชชา**นี้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย หมู่สัตว์ผู้ถูกนิวรณ์ คือ อวิชชาหุ้มห่อแล้วย่อมแล่นไป ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน.

ธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้หมู่สัตว์ถูกธรรมนั้นหุ้มห่อแล้ว ท่องเที่ยวไปสิ้นกาลนาน เหมือนหมู่สัตว์ผู้ถูกโมหะหุ้มห่อแล้ว ไม่มีเลย ส่วนพระอริยสาวกเหล่าใดละโมหะแล้ว ทำลายกองแห่งความมืดได้แล้ว พระอริยสาวกเหล่านั้น ย่อมไม่ท่องเที่ยวไปอีก เพราะอวิชชาอันเป็นต้นเหตุ (แห่งสงสาร) ย่อมไม่มีแก่พระอริยสาวกเหล่านั้น.

เมื่อตั้งใจฟังธรรม นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มี | ๕๔

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๓๔/๔๗๒.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใส่ใจ รวมเข้าไว้ด้วยใจทั้งหมด เงี่ยโสตลงฟังธรรม สมัยนั้น นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ โพชฌงค์ ๗ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

ในสมัยนั้น นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ เป็นอย่างไร คือ กามฉันทนิวรณ์ ย่อมไม่มี พยาบาทนิวรณ์... ถีนมิทธ-นิวรณ์... อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์... วิจิกิจฉานิวรณ์ ย่อมไม่มี ภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้น นิวรณ์ ๕ เหล่านี้ ย่อมไม่มีแก่เธอ.

ในสมัยนั้น โพชฌงค์ ๗ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เป็นอย่างไร คือ สติสัมโพชฌงค์ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์... ปีติสัมโพชฌงค์... ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์... สมาธิสัมโพชฌงค์... อุเบกขา-สัมโพชฌงค์ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้น โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด อริยสาวกตั้งใจ ใส่ใจ รวมเข้าไว้ด้วยใจทั้งหมด เงี่ยโสตลงฟังธรรม สมัยนั้น นิวรณ์ ๕ ย่อมไม่มีแก่เธอ โพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ ย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

การพิจารณาเห็นธรรมในธรรม ในแง่มุมของนิวรณ์ ๕๕

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๓๓๕/๒๙๐.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่อย่างไรเล่า ภิกษุในธรรมวินัยนี้พิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิวรณ์ ๕ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรมคือนิวรณ์ ๕ อย่างไรเล่า.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อกามฉันทะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่ากามฉันทะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อกามฉันทะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่ากามฉันทะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง กามฉันทะที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย กามฉันทะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย กามฉันทะที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อพยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าพยาบาทมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อพยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าพยาบาทไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง พยาบาทที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด

ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย พยาบาทที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อถีนมิทธะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า ถีนมิทธะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อถีนมิทธะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าถีนมิทธะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง ถีนมิทธะที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ถีนมิทธะที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย

อีกอย่างหนึ่ง เมื่ออุทธัจจกุกกุจจะมีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่า อุทธัจจกุกกุจจะมีอยู่ ณ ภายในจิตของเราหรือเมื่ออุทธัจจกุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าอุทธัจจ-กุกกุจจะไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง อุทธัจจกุกกุจจะที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วยอุทธัจจกุกกุจจะที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย อุทธัจจกุกกุจจะที่ละได้แล้ว จะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย.

อีกอย่างหนึ่ง เมื่อวิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าวิจิกิจฉามีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา หรือเมื่อวิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิต ย่อมรู้ชัดว่าวิจิกิจฉาไม่มีอยู่ ณ ภายในจิตของเรา อนึ่ง วิจิกิจฉาที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย วิจิกิจฉาที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ดังพรรณนามาฉะนี้

ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในบ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในธรรมบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมบ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก.

ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ นิวรณ์ ๕ อยู่.

จิตที่หลุดพ้นดีแล้ว ๕๖

-บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๒๗๒/๒๐๐.

ภิกษุทั้งหลาย ธาตุที่พึงพรากได้ (นิสฺสารณิยธาตุ) ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ มนสิการถึงกามทั้งหลาย จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในกามทั้งหลาย แต่เมื่อเธอมนสิการถึงเนกขัมมะ จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในเนกขัมมะ จิตของเธอนั้นชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากกามทั้งหลาย อาสวะ ทุกข์และความเร่าร้อนเหล่าใด ย่อมเกิดเพราะกามเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนั้น นี้เรากล่าวว่าเป็นการพรากออกแห่งกามทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการถึงพยาบาท จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในพยาบาท แต่เมื่อเธอมนสิการถึงความไม่พยาบาท จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส

ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในความไม่พยาบาท จิตของเธอนั้น ชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากพยาบาท อาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่าใด ย่อมเกิดเพราะพยาบาทเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนั้น นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออกแห่งพยาบาท.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการถึงวิหิงสา จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในวิหิงสา แต่เมื่อเธอมนสิการถึงอวิหิงสา จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในอวิหิงสา จิตของเธอนั้นชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากวิหิงสา อาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่าใด ย่อมเกิดเพราะวิหิงสาเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนั้น นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออกแห่งวิหิงสา.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการถึงรูปทั้งหลาย จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในรูปทั้งหลาย แต่เมื่อเธอ

มนสิการถึงอรูป จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในอรูป จิตของเธอนั้นชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากรูปทั้งหลาย อาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่าใด ย่อมเกิดเพราะรูปเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนั้น นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออกแห่งรูปทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง เมื่อภิกษุมนสิการถึงสักกายะ จิตของเธอย่อมไม่แล่นไป ย่อมไม่เลื่อมใส ย่อมไม่ตั้งอยู่ ย่อมไม่น้อมไปในสักกายะ แต่เมื่อเธอมนสิการถึงความดับแห่งสักกายะ จิตของเธอย่อมแล่นไป ย่อมเลื่อมใส ย่อมตั้งอยู่ ย่อมน้อมไปในความดับแห่งสักกายะ จิตของเธอนั้นชื่อว่าเป็นจิตดำเนินไปดีแล้ว อบรมดีแล้ว ตั้งอยู่ดีแล้ว หลุดพ้นดีแล้ว พรากออกดีแล้วจากสักกายะ อาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่าใด ย่อมเกิดเพราะสักกายะเป็นปัจจัย เธอหลุดพ้นแล้วจากอาสวะ ทุกข์ และความเร่าร้อนเหล่านั้น เธอย่อมไม่เสวยเวทนาที่เกิดเพราะเหตุนั้น นี้เรากล่าวว่า เป็นการพรากออกแห่งสักกายะ.

ภิกษุทั้งหลาย ความเพลินในกามก็ดี ความเพลินในพยาบาทก็ดี ความเพลินในวิหิงสาก็ดี ความเพลินในรูปก็ดี ความเพลินในสักกายะก็ดี ย่อมไม่บังเกิดขึ้นแก่เธอ เพราะความเพลินในกามก็ดี ความเพลินในพยาบาทก็ดี ความเพลินในวิหิงสาก็ดี ความเพลินในรูปก็ดี ความเพลินในสักกายะก็ดี ไม่บังเกิดขึ้น ภิกษุนี้เรากล่าวว่าเป็นผู้ไม่มีอาลัย ตัดตัณหาได้แล้ว คลายสังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดทุกข์ได้แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ธาตุที่พึงพรากได้ ๕ ประการนี้แล.

ภพ ๓ - คติ ๕

ภพ ๓ ๕๗

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๕๒/๗๒.

ภิกษุทั้งหลาย ภพ[๑] เป็นอย่างไรเล่า.
ภิกษุทั้งหลาย ภพทั้งหลาย ๓ อย่าง เหล่านี้คือ
กามภพ รูปภพ อรูปภพ.[๒]
ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ภพ.
ความก่อขึ้นพร้อมแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความก่อขึ้นพร้อมแห่งอุปาทาน
ความดับไม่เหลือแห่งภพ ย่อมมี
เพราะความดับไม่เหลือแห่งอุปาทาน
มรรคอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนั่นเอง
เป็นปฏิปทาให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งภพ
ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ
ความเห็นชอบ ความดำริชอบ
การพูดจาชอบ การทำการงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ
ความพากเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

---

๑. ภพ = สถานที่อันวิญญาณใช้ตั้งอาศัยเพื่อเกิดขึ้น หรือเจริญงอกงามต่อไป. (ดูเพิ่มเติม ที่ตั้งอาศัยของวิญญาณ ๑๘๒ ตรัสภพเปรียบกับดิน วิญญาณเปรียบกับส่วนของพืชเช่น เมล็ด ที่สามารถเจริญงอกงามต่อไปได้)

๒. กามภพ = ที่เกิดอันอาศัย ดิน น้ำ ไฟ ลม รูปภพ = สถานที่เกิดอันอาศัยสิ่งที่เป็นรูปในส่วนละเอียด อรูปภพ = สถานที่เกิดอันอาศัยสิ่งที่ไม่ใช่รูป.

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๑) ๕๘

–บาลี ติก. อ. ๒๐/๒๘๗/๕๑๖.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า 'ภพ–ภพ' ดังนี้ ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระเจ้าข้า.

อานนท์ ถ้ากรรมมีกามธาตุ[๑] เป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **กามภพ** จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อานนท์ **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นผืนนา** (กมฺมํ เขตฺตํ) **วิญญาณเป็นพืช** (วิญฺญาณํ พีชํ) **ตัณหาเป็นยางของพืช** (ตณฺหา สิเนโห) **วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นทราม การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้** (อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ หีนาย ธาตุยา วิญฺญาณํ ปติฏฺฐิตํ เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติ).

อานนท์ ถ้ากรรมมีรูปธาตุ[๒] เป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **รูปภพ** จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

---

๑. กามธาตุ = ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลมและธาตุไฟ. ดูเพิ่มเติม –ไทย นิทาน. สํ. ๑๖/๑๔๘/๓๕๕–๖. –ผู้รวบรวม

๒. รูปธาตุ = สิ่งที่เป็นรูปในส่วนละเอียด. ดูเพิ่มเติม "มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง" –ไทย สี. ที. ๙/๓๓/๔๙. –ผู้รวบรวม

อานนท์ **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นพืช ตัณหาเป็นยางของพืช วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นกลาง** (มชฺฌิมาย ธาตุยา) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ถ้ากรรมมีอรูปธาตุ[๑]เป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **อรูปภพ** จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อานนท์ **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นพืช ตัณหาเป็นยางของพืช วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นประณีต** (ปณีตาย ธาตุยา) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ **ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.**

---

๑. อรูปธาตุ = สิ่งที่ไม่ใช่รูป เป็นนามธรรม เช่น เวทนา สัญญา สังขาร. (ผู้ได้สมาธิระดับ อากาสานัญจายตนะขึ้นไป)

ความมีขึ้นแห่งภพ (นัยที่ ๒) ๕๙

–บาลี ติก. อ. ๒๐/๒๘๘/๕๑๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า 'ภพ–ภพ' ดังนี้ ภพ ย่อมมีได้ ด้วยเหตุเพียงเท่าไร พระเจ้าข้า.

อานนท์ ถ้ากรรมมีกามธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้ว ไซร้ **กามภพ** จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อานนท์ **กรรมจึงเป็นผืนนา** (กมฺมํ เขตฺตํ) **วิญญาณเป็นพืช** (วิญฺญาณํ พีชํ) **ตัณหาเป็นยางของพืช** (ตณฺหา สิเนโห) **ความเจตนาก็ดี ความปรารถนาก็ดี ของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นทราม การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ด้วยอาการอย่างนี้** (อวิชฺชานีวรณานํ สตฺตานํ ตณฺหาสญฺโญชนานํ หีนาย ธาตุยา เจตนา ปติฏฺจิตา ปตฺถนา ปติฏฺจิตา เอวํ อายตึ ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ โหติ).

อานนท์ ถ้ากรรมมีรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้ว ไซร้ **รูปภพ** จะพึงปรากฏได้หรือ.

ไม่พึงปรากฏเลย พระเจ้าข้า.

อานนท์ **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นพืช ตัณหาเป็นยางของพืช ความเจตนาก็ดี ความปรารถนาก็ดีของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นกลาง** (มชฺฌิมาย ธาตุยา) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ ถ้ากรรมมีอรูปธาตุเป็นวิบาก จักไม่ได้มีแล้วไซร้ **อรูปภพ** จะพึงปรากฏได้หรือ.

หามิได้ พระเจ้าข้า.

อานนท์ **ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อนา วิญญาณเป็นพืช ตัณหาเป็นยางของพืช ความเจตนาก็ดี ความปรารถนาก็ดีของสัตว์ทั้งหลาย ที่มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ตั้งอยู่แล้วด้วยธาตุชั้นประณีต** (ปณีตาย ธาตุยา) **การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้.**

อานนท์ **ภพ ย่อมมีได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.**

เครื่องนำไปสู่ภพ ๖๐

–บาลี ขุนฺ. สำ. ๑๗/๒๓๗/๓๖๘.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า 'เครื่องนำไปสู่ภพ เครื่องนำไปสู่ภพ' ดังนี้ ก็เครื่องนำไปสู่ภพ เป็นอย่างไร และความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพ เป็นอย่างไร พระเจ้าข้า.

ราธะ **ฉันทะ** (ความพอใจ) ก็ดี **ราคะ** (ความกำหนัด) ก็ดี **นันทิ** (ความเพลิน) ก็ดี **ตัณหา** (ความอยาก) ก็ดี **อุปายะ** (ความเข้าถึง) และ**อุปาทาน** (ความถือมั่น) อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่องเข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิตก็ดีใด ๆ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณ **สิ่งเหล่านี้ เราเรียกว่า 'เครื่องนำไปสู่ภพ'**

ความดับไม่เหลือของเครื่องนำไปสู่ภพ มีได้เพราะความดับไม่เหลือของฉันทะ ราคะ นันทิ ตัณหา อุปายะ และอุปาทานในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณเหล่านั้นนั่นเอง.

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๑) ๖๑

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๘๐/๑๔๙.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมคิด (เจเตติ) ถึงสิ่งใดอยู่ ย่อมดำริ (ปกปฺเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อมมีใจฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว **เครื่องนำไปสู่ภพใหม่** (นติ) ย่อมมี เมื่อเครื่องนำไปสู่ภพใหม่มี การมาการไป (อาคติคติ) ย่อมมี เมื่อการมาการไปมี การเคลื่อนและการบังเกิดย่อมมี เมื่อมีการเคลื่อนและการบังเกิดมี ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมไม่คิดถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริถึงสิ่งใด แต่เขายังมีใจปักลงไปในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้นตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว เครื่องนำไปสู่ภพใหม่ ย่อมมี เมื่อเครื่องนำไปสู่ภพใหม่มี การมาการไป (อาคติคติ) ย่อมมี

เมื่อการมาการไปมี การเคลื่อนและการบังเกิดย่อมมี เมื่อการเคลื่อนและการบังเกิดมี ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วนต่อไป ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๒) ๖๒

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๗๙/๑๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมคิด (เจเตติ) ถึงสิ่งใดอยู่ ย่อมดำริ (ปกปฺเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อมมีจิตปักลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว **การก้าวลงแห่งนามรูป** (นามรูปสฺส อวกฺกนฺติ) ย่อมมี เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคลย่อมไม่คิดถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริถึงสิ่งใด แต่เขายังมีใจฝังลงไป (คือมีอนุสัย) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ

เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว การก้าวลงแห่งนามรูป ย่อมมี เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (นัยที่ ๓) ๖๓

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๗๔/๑๔๕.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคล**ย่อมคิด** (เจเตติ) ถึงสิ่งใดอยู่ ย่อมดำริ (ปกปฺเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อม**มีจิตฝังลงไป** (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว **ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป** (ปุนพฺภวาภินิพฺพตฺติ) ย่อมมี เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปมีอยู่ ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าบุคคล**ย่อมไม่คิด** (โน เจเตติ) ถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริ (โน ปกปฺเปติ) ถึงสิ่งใด **แต่เขายังมีจิตฝังลงไป** (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณย่อมมี เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว **ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปย่อมมี** เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปมีอยู่ ชาติชรามรณะ

โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย ย่อมเกิดขึ้นครบถ้วน ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้าว่าบุคคล**ย่อมไม่คิด**ถึงสิ่งใดด้วย ย่อมไม่ดำริถึงสิ่งใดด้วย และย่อม**ไม่มีจิตฝังลงไป** (โนอนุเสติ) ในสิ่งใดด้วยในกาลใด ในกาลนั้น สิ่งนั้น ย่อมไม่เป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่ออารมณ์ไม่มี ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณย่อมไม่มี เมื่อวิญญาณนั้นไม่ตั้งขึ้นเฉพาะ ไม่เจริญงอกงามแล้ว **ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปย่อมไม่มี** เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไปไม่มี ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสะทั้งหลาย จึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้แล.

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๑) ๖๔

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๖๗/๑๐๖.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ใช้เป็นพืชมี ๕ อย่างเหล่านี้ ๕ เป็นอย่างไร คือ

(๑) พืชจากเหง้าหรือราก (มูลพีช)

(๒) พืชจากต้น (ขนฺธพีช)

(๓) พืชจากตาหรือผล (ผลพีช)

(๔) พืชจากยอด (อคฺคพีช)

(๕) พืชจากเมล็ด (พีชพีช)

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่าง เหล่านี้ ที่ไม่ถูกทำลาย ยังไม่เน่าเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลมและแดด ยังมีเชื้องอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี แต่ดิน น้ำ ไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่างเหล่านั้นจะพึงเจริญงอกงามไพบูลย์ ได้แลหรือ.

หาเป็นเช่นนั้นไม่ พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าสิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่าง เหล่านี้แหละ ที่ไม่ถูกทำลายยังไม่เน่าเปื่อย ยังไม่แห้งเพราะลมและ

แดด ยังมีเชื้องอกบริบูรณ์อยู่ และอันเจ้าของเก็บไว้ด้วยดี ทั้งดิน น้ำ ก็มีด้วย.

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งที่ใช้เป็นพืช ๕ อย่าง เหล่านั้นจะพึงเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้มิใช่หรือ.

อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณฐิติ ๔ อย่าง** (รูป เวทนา สัญญา สังขาร) **พึงเห็นว่า เหมือนกับ ดิน.**

ภิกษุทั้งหลาย **นันทิราคะ** (ความกำหนัดด้วยอำนาจแห่งความเพลิน) **พึงเห็นว่าเหมือนกับ น้ำ.**

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัย พึงเห็นว่าเหมือนกับ พืชสดทั้ง ๕ นั้น.**

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอารูป** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาเวทนา** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสัญญา** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสังขาร** ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า

เราจักบัญญัติซึ่งการมา การไป
การจุติ (การตาย) **การอุบัติ** (การเกิด)
ความเจริญ ความงอกงาม
และความไพบูลย์ของวิญญาณ
โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา
เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร ดังนี้นั้น
นี่ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุละได้แล้ว (ราโค ปหีโน).

เพราะละราคะได้
อารมณ์สำหรับวิญญาณก็ขาดลง
ที่ตั้งของวิญญาณก็ไม่มี
วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม
หลุดพ้นไป เพราะไม่ถูกปรุงแต่ง
เพราะหลุดพ้นไป ก็ตั้งมั่น
เพราะตั้งมั่น ก็ยินดีในตนเอง
เพราะยินดีในตนเอง ก็ไม่หวั่นไหว
เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน
ย่อมรู้ชัดว่า
ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว
กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก ดังนี้.

(ดูเพิ่มเติมเรื่อง “การน้อมใจเพื่อตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์” ในหน้า ๔๔๓ ซึ่งได้ตรัสไว้โดยนัยใกล้เคียงกัน. -ผู้รวบรวม)

ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (นัยที่ ๒) ๖๕

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๘๑/๖๕.

อานนท์ วิญญาณฐิติ (ที่ตั้งอาศัยของวิญญาณ) ๗ เหล่านี้ และ อายตนะ ๒ มีอยู่.

วิญญาณฐิติ ๗ เหล่าไหนเล่า.

วิญญาณฐิติ ๗ คือ

(๑) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย (สตฺตา) มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๑.**

(๒) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพผู้นับเนื่องในหมู่พรหมที่บังเกิดโดยปฐมภูมิ[๑] (ปฐมานิพฺพตฺตา) นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๒.**[๒]

(๓) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาต่างกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพอาภัสสระ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๓.**

---

๑. ปฐมภูมิ = ภูมิเบื้องต้น สามารถเข้าถึงได้หลายทาง เช่น ผู้ได้ปฐมฌาน ผู้เจริญเมตตา ผู้กระทำกุศลกรรมบท ๑๐ ผู้ประกอบพร้อมด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เป็นต้น.

๒. ในพระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เฉพาะในสูตรนี้ วิญญาณฐิติที่ ๒ จะพบมีคำว่า อบายทั้ง ๔ อยู่เพียงตำแหน่งเดียวที่เป็นพุทธวจน แต่ไม่ตรงกับสูตรอื่นที่กล่าวถึงวิญญาณฐิติ ๗ (-บาลี ปา. ที. ๑๑/๒๖๕,๓๑๑/๓๓๕,๔๓๕.) และไม่ตรงกับไตรปิฎกฉบับภาษามอญและภาษายุโรป ดังนั้น คำว่า อบายทั้ง ๔ จึงไม่ได้นำมาใส่ในที่นี้.

(๔) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน มีอยู่ ได้แก่ พวกเทพสุภกิณหะ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๔.**

(๕) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งรูปสัญญา[๑] โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา[๒] เพราะไม่ใส่ใจนานัตตสัญญา[๓] จึงเข้าถึงอากาสานัญจายตนะ มีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๕.**

(๖) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งอากาสานัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงวิญญาณัญจายตนะ มีการทำในใจว่า “วิญญาณไม่มีที่สุด” ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๖.**

(๗) อานนท์ สัตว์ทั้งหลาย เพราะก้าวล่วงเสียได้ซึ่งวิญญาณัญจายตนะโดยประการทั้งปวง จึงเข้าถึงอากิญจัญญายตนะ มีการทำในใจว่า “อะไร ๆ ไม่มี” ดังนี้ มีอยู่ นี้คือ **วิญญาณฐิติที่ ๗.**

---

๑. รูปสัญญา = ความหมายรู้ในรูป.

๒. ปฏิฆสัญญา = ความหมายรู้อันไม่น่ายินดีในส่วนรูป.

๓. นานัตตสัญญา = ความหมายรู้อันมีประการต่าง ๆ ในส่วนรูป.

ส่วน **อายตนะ ๒** นั้น คือ
อสัญญีสัตตายตนะที่ ๑
เนวสัญญานาสัญญายตนะที่ ๒

อานนท์ ในบรรดาวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ (รวมเป็น ๙) นั้น วิญญาณฐิติที่ ๑ อันใดมีอยู่ คือ สัตว์ทั้งหลายมีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน ได้แก่ มนุษย์ทั้งหลาย เทวดาบางพวก และวินิบาตบางพวก.

อานนท์ ผู้ใดรู้ชัดวิญญาณฐิติที่ ๑ นั้น รู้ชัดการเกิด (สมุทัย) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดความตั้งอยู่ไม่ได้ (อัตถังคมะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อย (อัสสาทะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษต่ำทราม (อาทีนวะ) แห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องออกไปพ้น (นิสสรณะ) แห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอที่ผู้นั้นจะเพลิดเพลินยิ่งซึ่งวิญญาณฐิติที่ ๑ นั้น.

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า.

(ในกรณีแห่ง วิญญาณฐิติที่ ๒ วิญญาณฐิติที่ ๓ วิญญาณฐิติที่ ๔ วิญญาณฐิติที่ ๕ วิญญาณฐิติที่ ๖ วิญญาณฐิติที่ ๗ และ อสัญญีสัตตายตนะที่ ๑ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะอย่างดังที่กล่าวแล้วข้างต้น ก็ได้มีการอธิบาย ตรัสถาม และทูลตอบ โดยข้อความทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งวิญญาณฐิติที่ ๑ นั้น ทุกประการ ต่างกันแต่ชื่อเท่านั้น ส่วนเนวสัญญานาสัญญายตนะที่ ๒ นั้น ได้ตรัสแตกต่างไป ดังนี้)

อานนท์ ในบรรดาวิญญาณฐิติ ๗ และอายตนะ ๒ (รวมเป็น ๙) นั้น เนวสัญญานาสัญญายตนะ (ความหมายรู้ว่ามีก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่) อันใด มีอยู่.

อานนท์ ผู้ใดรู้ชัดเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น รู้ชัดการเกิดแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดการดับแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดรสอร่อยแห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษอันต่ำทรามแห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องออกแห่งสิ่งนั้น ดังนี้แล้ว ควรหรือหนอ ที่ผู้นั้นจะเพลิดเพลินยิ่งซึ่งเนวสัญญานาสัญญายตนะนั้น.

ข้อนั้นเป็นไปไม่ได้ พระเจ้าข้า.

อานนท์ เมื่อใดแล ภิกษุรู้แจ้งชัดตามเป็นจริง ซึ่งการเกิด การดับ รสอร่อย โทษอันต่ำทราม และอุบายเป็นเครื่องออกแห่งวิญญาณฐิติ ๗ เหล่านี้ และแห่งอายตนะ ๒ เหล่านี้ด้วยแล้ว เป็นผู้หลุดพ้นเพราะความไม่ยึดมั่น.

อานนท์ ภิกษุนี้เรากล่าวว่า **ผู้เป็นปัญญาวิมุตติ.**

ความมีขึ้นแห่งภพ แม้มีอยู่ชั่วขณะก็น่ารังเกียจ ๖๖

-บาลี เอก. อ. ๒๐/๔๖/๒๐๓.

ภิกษุทั้งหลาย
คูถ แม้นิดเดียว ก็เป็นของมีกลิ่นเหม็น ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย
สิ่งที่เรียกว่า ภพ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน
แม้มีประมาณน้อย ชั่วลัดนิ้วมือเดียว
ก็ไม่มีคุณอะไรที่พอจะกล่าวได้.

(ในสูตรถัดไป ได้ตรัสอุปมาด้วยมูตร ด้วยน้ำลาย ด้วยหนอง ด้วยโลหิต โดยทำนองเดียวกัน -บาลี เอก. อ. ๒๐/๔๖/๒๐๔. -ผู้รวบรวม)

คติ ๕ ๖๗

–บาลี มู. ม. ๑๒/๑๔๗/๑๗๐.

สารีบุตร คติ[๑] ๕ ประการเหล่านี้ มีอยู่ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ

(๑) **นรก**

(๒) **กำเนิดเดรัจฉาน**

(๓) **เปรตวิสัย**

(๔) **มนุษย์**

(๕) **เทวดา**

สารีบุตร เรารู้ชัดซึ่ง**นรก** ทางยังสัตว์ให้ถึงนรก และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงนรก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก[๒] เรารู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เรารู้ชัดซึ่ง**กำเนิดเดรัจฉาน** ทางยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดเดรัจฉาน และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงกำเนิดเดรัจฉาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงกำเนิดเดรัจฉาน เรารู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

---

๑. คติ = ทางไปของสัตว์. (ที่นำไปสู่ภพ)

๒. อบาย ทุคติ วินิบาต นรก = ที่เกิดของสัตว์ต่ำกว่ามนุษย์.

สารีบุตร เรารู้ชัดซึ่ง**เปรตวิสัย** ทางยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงเปรตวิสัย อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงเปรตวิสัย เรารู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เรารู้ชัดซึ่ง**เหล่ามนุษย์** ทางยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงมนุษย์โลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมบังเกิดในหมู่มนุษย์ เรารู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เรารู้ชัดซึ่ง**เทวดาทั้งหลาย** ทางยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงเทวโลก อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เรารู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย.

สารีบุตร เรารู้ชัดซึ่ง**นิพพาน** ทางยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน และปฏิปทาอันจะยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน อนึ่ง สัตว์ผู้ปฏิบัติประการใด ย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ เรารู้ชัดซึ่งประการนั้นด้วย....

เหตุให้ทุคติปรากฏ ๖๘

–บาลี ทสก. อ. ๒๔/๒๘๕,๓๐๕/๑๖๕,๑๘๙.

จุนทะ **ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง**
ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง
ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง.

จุนทะ **ความไม่สะอาดทางกาย มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า.** จุนทะ คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็น**ผู้มีปกติทำสัตว์มีชีวิตให้ตกล่วง** หยาบช้า มีฝ่ามือเปื้อนด้วยโลหิต มีแต่การฆ่าและการทุบตี ไม่มีความเอ็นดูในสัตว์มีชีวิต

(๒) เป็น**ผู้มีปกติถือเอาสิ่งของที่มีเจ้าของมิได้ให้** คือวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของบุคคลอื่นที่อยู่ในบ้านหรือในป่าก็ตาม เป็นผู้ถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) เป็น**ผู้มีปกติประพฤติผิดในกาม** (คือประพฤติผิดในหญิง ซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิงหรือญาติรักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม โดยที่สุดแม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย) เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางกาย ๓ อย่าง.

จุนทะ **ความไม่สะอาดทางวาจา มี ๔ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า.** จุนทะ คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็นผู้**มีปกติกล่าวเท็จ** ไปสู่สภาก็ดี ไปสู่บริษัทก็ดี ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติก็ดี ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคมก็ดี ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลก็ดี อันเขานำไปเป็นพยาน ถามว่า “บุรุษผู้เจริญ ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น” ดังนี้ บุรุษนั้น เมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อรู้ก็กล่าวว่าไม่รู้ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าเห็น เมื่อเห็นก็กล่าวไม่เห็น เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่นหรือเพราะเหตุเห็นแก่อามิสไร ๆ ก็เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) เป็นผู้**มีวาจาส่อเสียด** คือฟังจากฝ่ายนี้แล้วไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังจากฝ่ายโน้นแล้วมาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น เป็นผู้ทำคนที่สามัคคีกันให้แตกกัน หรือทำคนที่แตกกันแล้วให้แตกกันยิ่งขึ้น พอใจยินดีเพลิดเพลินในการแตกกันเป็นพวก เป็นผู้กล่าววาจาที่กระทำให้แตกกันเป็นพวก

(๓) เป็นผู้**มีวาจาหยาบ** อันเป็นวาจาหยาบคายกล้าแข็ง แสบเผ็ดต่อผู้อื่น กระทบกระเทียบผู้อื่น แวดล้อมอยู่ด้วยความโกรธ ไม่เป็นไปเพื่อสมาธิ เขาเป็นผู้กล่าววาจามีรูปลักษณะเช่นนั้น

(๔) เป็น**ผู้มีวาจาเพ้อเจ้อ** คือเป็นผู้กล่าวไม่ถูกกาล ไม่กล่าวตามจริง กล่าวไม่อิงอรรถ ไม่อิงธรรม ไม่อิงวินัยเป็นผู้กล่าววาจาไม่มีที่ตั้งอาศัย ไม่ถูกกาลเทศะ ไม่มีจุดจบ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางวาจา ๔ อย่าง.

จุนทะ **ความไม่สะอาดทางใจ มี ๓ อย่าง เป็นอย่างไรเล่า.** จุนทะ คนบางคนในกรณีนี้

(๑) เป็น**ผู้มากด้วยอภิชฌา** (ความโลภเพ่งเล็ง) เป็นผู้โลภเพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้

(๒) เป็น**ผู้มีจิตพยาบาท** มีความดำริในใจเป็นไปในทางประทุษร้าย ว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเดือดร้อน จงแตกทำลาย จงขาดสูญ จงพินาศ อย่าได้มีอยู่เลย” ดังนี้เป็นต้น

(๓) เป็น**ผู้มีความเห็นผิด** มีทัสสนะวิปริตว่า “ทานที่ให้แล้ว ไม่มี (ผล) ยัญที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล) การบูชาที่บูชาแล้ว ไม่มี (ผล) ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกอื่น ไม่มี มารดา ไม่มี บิดา ไม่มี สัตว์ผู้เป็นโอปปาติกะไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ

ถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็ไม่มี" ดังนี้

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความไม่สะอาดทางใจ ๓ อย่าง.

จุนทะ เหล่านี้แล เรียกว่า **อกุศลกรรมบถสิบ.**

จุนทะ **อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยอกุศลกรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ นรกย่อมปรากฏ กำเนิดเดรัจฉานย่อมปรากฏ เปรตวิสัยย่อมปรากฏ หรือว่าทุคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.**

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัวไปเก็บไว้ในนรก.**

(สูตรอื่น ๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ จึงมีกรรมบถสิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. -บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๒๕/๑๙๘.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า “เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในนรก” นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า “เป็นผู้ขุดรากตนเอง กำจัดตนเอง” ก็มี “ตายแล้วไปทุคติ” ก็มี “เป็นพาล” ก็มี. -บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๓๒,๓๓๓/๒๐๒,๒๐๓. -ผู้รวบรวม)

เหตุให้สุขคติปรากฏ ๖๙

- บาลี ทสก. อ. ๒๔/๒๘๗,๓๐๖/๑๖๕,๑๘๙.

จุนทะ **ความสะอาดทางกายมี ๓ อย่าง**
ความสะอาดทางวาจามี ๔ อย่าง
ความสะอาดทางใจมี ๓ อย่าง.

จุนทะ **ความสะอาดทางกาย มี ๓ อย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า.**

จุนทะ บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) **ละการทำสัตว์มีชีวิตให้ตกล่วง** เว้นขาดจากปาณาติบาต วางท่อนไม้ วางศัสตรา มีความละอายถึงความเอ็นดูกรุณาเกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายอยู่

(๒) **ละการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้** เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ ไม่ถือเอาทรัพย์และอุปกรณ์แห่งทรัพย์อันเจ้าของไม่ได้ให้ ในบ้านก็ดี ในป่าก็ดี ด้วยอาการแห่งขโมย

(๓) **ละการประพฤติผิดในกาม** เว้นขาดจากการประพฤติผิดในกาม (คือเว้นจากการประพฤติผิด) ในหญิงซึ่งมารดารักษา บิดารักษา พี่น้องชาย พี่น้องหญิงหรือญาติรักษา อันธรรมรักษา เป็นหญิงมีสามี หญิงอยู่ในสินไหม

โดยที่สุดแม้หญิงอันเขาหมั้นไว้ (ด้วยการคล้องพวงมาลัย) ไม่เป็นผู้ประพฤติผิดจารีตในรูปแบบเหล่านั้น

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางกาย ๓ อย่าง.

จุนทะ **ความสะอาดทางวาจา มี ๔ อย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า.**

จุนทะ บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) **ละมุสาวาท** เว้นขาดจากมุสาวาท ไปสู่สภาก็ดี ไปสู่บริษัทก็ดี ไปสู่ท่ามกลางหมู่ญาติก็ดี ไปสู่ท่ามกลางศาลาประชาคมก็ดี ไปสู่ท่ามกลางราชสกุลก็ดี อันเขานำไปเป็นพยาน ถามว่า “บุรุษผู้เจริญ ท่านรู้อย่างไร ท่านจงกล่าวไปอย่างนั้น” ดังนี้ บุรุษนั้นเมื่อไม่รู้ก็กล่าวว่าไม่รู้ เมื่อรู้ก็กล่าวว่ารู้ เมื่อไม่เห็นก็กล่าวว่าไม่เห็น เมื่อเห็นก็กล่าวว่าเห็น เพราะเหตุตนเอง เพราะเหตุผู้อื่น หรือเพราะเหตุเห็นแก่อามิสไร ๆ ก็ไม่เป็นผู้กล่าวเท็จทั้งที่รู้อยู่

(๒) **ละคำส่อเสียด** เว้นขาดจากคำส่อเสียด ได้ฟังจากฝ่ายนี้แล้วไม่เก็บไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อแตกจากฝ่ายนี้หรือได้ฟังจากฝ่ายโน้นแล้วไม่เก็บมาบอกแก่ฝ่ายนี้ เพื่อแตกจากฝ่ายโน้น แต่จะสมานคนที่แตกกันแล้วให้กลับพร้อมเพรียงกัน อุดหนุนคนที่พร้อมเพรียงกันอยู่ให้พร้อมเพรียงกันยิ่งขึ้น

เป็นคนชอบในการพร้อมเพรียง เป็นคนยินดีในการพร้อมเพรียง เป็นคนพอใจในการพร้อมเพรียง กล่าวแต่วาจาที่ทำให้พร้อมเพรียงกัน

(๓) **ละการกล่าวคำหยาบเสีย** เว้นขาดจากกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่วาจาที่ไม่มีโทษ เสนาะโสตให้เกิดความรัก เป็นคำฟูใจ เป็นคำสุภาพที่ชาวเมืองเขาพูดกัน เป็นที่ใคร่ที่พอใจของมหาชน กล่าวแต่วาจาเช่นนั้นอยู่

(๔) **ละคำพูดเพ้อเจ้อ** เว้นขาดจากคำพูดเพ้อเจ้อ กล่าวแต่ในเวลาอันสมควร กล่าวแต่คำจริง เป็นประโยชน์ เป็นธรรม เป็นวินัย กล่าวแต่วาจามีที่ตั้ง มีหลักฐานที่อ้างอิง มีเวลาจบ ประกอบด้วยประโยชน์ สมควรแก่เวลา

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางวาจา ๔ อย่าง.

จุนทะ **ความสะอาดทางใจ มี ๓ อย่างนั้น เป็นอย่างไรเล่า.**

จุนทะ บุคคลบางคนในกรณีนี้

(๑) **เป็นผู้ไม่มากด้วยอภิชฌา คือเป็นผู้ไม่โลภ** เพ่งเล็งวัตถุอุปกรณ์แห่งทรัพย์ของผู้อื่น ว่า “สิ่งใดเป็นของผู้อื่น สิ่งนั้นจงเป็นของเรา” ดังนี้

(๒) **เป็นผู้ไม่มีจิตพยาบาท** มีความดำริแห่งใจอันไม่ประทุษร้ายว่า “สัตว์ทั้งหลายเหล่านี้ จงเป็นผู้ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน ไม่มีทุกข์ มีสุข บริหารตนอยู่เถิด” ดังนี้ เป็นต้น

(๓) **เป็นผู้มีความเห็นถูกต้อง** มีทัสสนะไม่วิปริต ว่า “ทานที่ให้แล้ว มี (ผล) ยัญที่บูชาแล้ว มี (ผล) การบูชาที่บูชาแล้ว มี (ผล) ผลวิบากแห่งกรรมที่สัตว์ทำดีทำชั่ว มีโลกนี้ มี โลกอื่น มี มารดา มี บิดา มี สัตวผู้เป็นโอปปาติกะ มีสมณพราหมณ์ผู้ดำเนินไปโดยชอบ ปฏิบัติโดยชอบ ถึงกับกระทำให้แจ้งโลกนี้และโลกอื่น ด้วยปัญญาโดยชอบเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ ก็มี” ดังนี้

จุนทะ อย่างนี้แล เป็นความสะอาดทางใจ ๓ อย่าง.

จุนทะ เหล่านี้แล เรียกว่า **กุศลกรรมบถสิบ.**

จุนทะ **อนึ่ง เพราะมีการประกอบด้วยกุศลกรรมบถทั้งสิบประการเหล่านี้เป็นเหตุ พวกเทพจึงปรากฏ พวกมนุษย์จึงปรากฏ หรือว่าสุคติใด ๆ แม้อื่นอีก ย่อมมี.**

ภิกษุทั้งหลาย **บุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ย่อมเป็นเหมือนบุคคลผู้ถูกนำตัวไปเก็บไว้ในสวรรค์.**

(สูตรอื่นๆ แทนที่จะนับจำนวนกรรมบถมี ๑๐ ได้ทรงขยายออกไปเป็น ๒๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำอีกสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๓๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ และทรงขยายออกไปเป็น ๔๐ คือ ทำเองสิบ ชักชวนผู้อื่นให้ทำสิบ ยินดีเมื่อเขาทำสิบ สรรเสริญผู้กระทำสิบ จึงมีกรรมบถ สิบ ยี่สิบ สามสิบ สี่สิบ. -บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๒๕/๑๙๘.

ในสูตรอื่น แสดงผลแห่งการกระทำแปลกออกไป จากคำว่า "เหมือนถูกนำไปเก็บไว้ในสวรรค์" นั้น ทรงแสดงด้วยคำว่า "ผู้ไม่ขุดรากตนเอง ไม่กำจัดตนเอง" ก็มี "ตายแล้วไปสุคติ" ก็มี "เป็นบัณฑิต" ก็มี. -บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๓๒, ๓๓๓/๒๐๒, ๒๐๓. -ผู้รวบรวม)

เหตุให้ต้องท่องเที่ยวในสังสารวัฏ ๗๐

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑/๑., บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๔๑/๑๖๙๘.

ภิกษุทั้งหลาย **เพราะไม่รู้ตามลำดับ เพราะไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจทั้ง ๔ เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย ก็อริยสัจทั้ง ๔ เป็นอย่างไร คือ ทุกขอริยสัจ ทุกขสมุทยอริยสัจ (เหตุให้เกิดทุกข์) ทุกขนิโรธอริยสัจ (ความดับไม่เหลือของทุกข์) ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ (ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์) ที่เมื่อไม่รู้ตามลำดับและไม่แทงตลอดแล้ว เราและพวกเธอทั้งหลายจึงได้ท่องเที่ยวไปแล้ว ในสังสารวัฏตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อทุกขอริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว เมื่อทุกขสมุทย–อริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว เมื่อทุกขนิโรธอริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว เมื่อทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา–อริยสัจ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว ตัณหาในภพก็ถูกถอนขึ้นได้ ตัณหาที่จะนำไปสู่ภพใหม่ก็สิ้นไป บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป.

(สูตรอื่นได้ตรัสเหตุที่ทำให้ ต้องท่องเที่ยวไปในสังสารวัฏ เพราะไม่รู้อริยธรรม ๔ ประการ ดังต่อไปนี้)

ภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้ตามลำดับ เพราะไม่แทงตลอดซึ่งธรรม ๔ ประการ เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย **ธรรม ๔ ประการ**เป็นอย่างไร คือ **ศีลที่เป็นอริยะ สมาธิที่เป็นอริยะ ปัญญาที่เป็นอริยะ** และ **วิมุตติที่เป็นอริยะ** ที่เมื่อไม่รู้ตามลำดับและไม่แทงตลอดแล้ว เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้ว ในสังสารวัฏตลอดกาลยืดยาวนานถึงเพียงนี้.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อศีลที่เป็นอริยะ สมาธิที่เป็นอริยะ ปัญญาที่เป็นอริยะ และวิมุตติที่เป็นอริยะ อันเราและพวกเธอทั้งหลาย รู้ตามลำดับและแทงตลอดแล้ว ตัณหาในภพก็ถูกถอนขึ้นได้ ตัณหาที่จะนำไปสู่ภพใหม่ก็สิ้นไป บัดนี้ ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป.

สังสารวัฏกำหนดที่สุดไม่ได้ ๗๑

–บาลี นิทาน. สำ. ๑๖/๒๑๙/๔๓๘.

ภิกษุทั้งหลาย สงสารนี้กำหนดที่สุด เบื้องต้น เบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย **เปรียบเหมือนท่อนไม้อันบุคคลซัดขึ้นไปสู่อากาศ บางคราวตกเอาโคนลง บางคราวตกเอาตอนกลางลง บางคราวตกเอาปลายลง** ข้อนี้ฉันใด.

ภิกษุทั้งหลาย **สัตว์ทั้งหลายผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน บางคราวแล่นไปจากโลกนี้สู่โลกอื่น บางคราวแล่นจากโลกอื่นสู่โลกนี้** ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า.

เพราะเหตุว่า สงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เมื่อเหล่าสัตว์ผู้มีอวิชชาเป็นเครื่องกั้น มีตัณหาเป็นเครื่องผูก ท่องเที่ยวไปมาอยู่ ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏ สัตว์เหล่านั้นได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนานเหมือนฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ด้วยเหตุเพียงเท่านี้ ก็พอแล้วเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวง พอแล้วเพื่อจะคลายกำหนัด พอแล้วเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้.

สังโยชน์ คือ เครื่องผูก

สังโยชน์ ๗ | ๗๒

-บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๗/๘.

ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๗ ประการนี้ ๗ ประการ เป็นอย่างไร คือ

(๑) ความยินดี

(๒) ความยินร้าย

(๓) ความเห็นผิด

(๔) ความสงสัย

(๕) มานะ

(๖) ความกำหนัดในภพ

(๗) อวิชชา

ภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์ ๗ ประการนี้แล.

(เกี่ยวกับสังโยชน์ ๑๐ ประการ มีเนื้อหาอยู่ในหน้า ๒๒ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

ที่ตั้งของสังโยชน์ และสังโยชน์ ๗๓

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๐๒/๓๐๔.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์และสังโยชน์ เธอทั้งหลายจงฟัง.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์เป็นอย่างไร และสังโยชน์เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย **รูป เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในรูป ชื่อว่า สังโยชน์.**

ภิกษุทั้งหลาย **เวทนา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในเวทนา ชื่อว่า สังโยชน์.**

ภิกษุทั้งหลาย **สัญญา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสัญญา ชื่อว่า สังโยชน์.**

ภิกษุทั้งหลาย **สังขาร เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสังขาร ชื่อว่า สังโยชน์.**

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณ เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในวิญญาณ ชื่อว่า สังโยชน์.**

ภิกษุทั้งหลาย **ขันธ์เหล่านี้เรียกว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ (ฉนฺทราคะ) นี้เรียกว่า สังโยชน์.**

(ในสูตรอื่นทรงแสดง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ด้วยอายตนะภายในหก -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๑๐/๑๕๙. และอายตนะภายนอกหก -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๓๕/๑๘๙. -ผู้รวบรวม)

ความติดใจ ก็เป็นสังโยชน์ ๗๔

-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๓๙/๕๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างเหล่านี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม (ที่เป็นอกุศล) ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ

(๑) ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต

(๒) ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต

(๓) ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีตเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลตรึกตรองตามด้วยใจถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต เมื่อตรึกตรองตามด้วยใจอยู่ ย่อมเกิดความพอใจ (ฉนฺทชาโต) ผู้ที่เกิดความพอใจแล้ว ก็ชื่อว่าถูกธรรมเหล่านั้นผูกไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความติดใจ (เจตโส สาราโค) นั้นว่าเป็นสังโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคตเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลตรึกตรองตามด้วยใจถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต เมื่อตรึกตรองตามด้วยใจอยู่ ย่อมเกิดความพอใจ ผู้ที่เกิดความพอใจแล้ว ก็ชื่อว่าถูกธรรมเหล่านั้นผูกไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความติดใจนั้นว่าเป็นสังโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคตเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบันเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลตรึกตรองตามด้วยใจถึงธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน เมื่อตรึกตรองตามด้วยใจอยู่ ย่อมเกิดความพอใจ ผู้ที่เกิดความพอใจแล้ว ก็ชื่อว่าถูกธรรมเหล่านั้นผูกไว้แล้ว ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวความติดใจนั้นว่าเป็นสังโยชน์ ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมเกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบันเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างเหล่านี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม (ที่เป็นอกุศล).

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างเหล่านี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม (ที่เป็นกุศล) ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ

(๑) ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต

(๒) ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต

(๓) ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีตเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ชัดซึ่งผลอันจะเกิดต่อไปของธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต ครั้นรู้ชัดแล้ว ก็กลับใจเสียจากเรื่องนั้น ครั้นกลับใจได้แล้ว ก็คลายใจออกและแทงตลอดด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีตเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคตเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ชัดซึ่งผลอันจะเกิดต่อไปของธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต ครั้นรู้ชัดแล้ว ก็กลับใจเสียจากเรื่องนั้น ครั้นกลับใจได้แล้ว ก็คลายใจออกและแทงตลอดด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอนาคต เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบันเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลรู้ชัดซึ่งผลอันจะเกิดต่อไปของธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในอดีต ครั้นรู้ชัดแล้ว ก็กลับใจเสียจากเรื่องนั้น ครั้นกลับใจได้แล้ว ก็คลายใจออกและแทงตลอดด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจย่อมไม่เกิดเพราะปรารภธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งฉันทราคะในปัจจุบัน อย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ ๓ อย่างนี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม (ฝ่ายกุศล).

ผลของการพิจารณาธรรม อันเป็นที่อาศัยของสังโยชน์ ๗๕

–บาลี มหา. ที. ๑๐/๓๓๘/๒๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ ภิกษุพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖ เป็นอย่างไรเล่า.

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งตา รู้ชัดซึ่งรูป รู้ชัดซึ่งสังโยชน์ที่อาศัยตาและรูปทั้ง ๒ นั้นเกิดขึ้น อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้ว จะละเสียได้ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งหู รู้ชัดซึ่งเสียง ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งจมูก รู้ชัดซึ่งกลิ่น ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งลิ้น รู้ชัดซึ่งรส ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งกาย รู้ชัดซึ่งสิ่งที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย ... ภิกษุย่อมรู้ชัดซึ่งใจ รู้ชัดซึ่งธรรม และรู้ชัดซึ่งสังโยชน์ที่อาศัยใจและธรรมทั้ง ๒ นั้นเกิดขึ้น อนึ่ง สังโยชน์ที่ยังไม่เกิดจะเกิดขึ้นด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่เกิดขึ้นแล้วจะละเสียได้

ด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย สังโยชน์ที่ละได้แล้วจะไม่เกิดขึ้นต่อไปด้วยประการใด ย่อมรู้ชัดประการนั้นด้วย ด้วยอาการอย่างนี้ ภิกษุชื่อว่า ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายในอยู่บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมภายนอกอยู่บ้าง พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งภายในทั้งภายนอกอยู่บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเกิดขึ้นในธรรมอยู่บ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในธรรมอยู่บ้าง อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอ ตั้งมั่นอยู่ว่า ธรรมมีอยู่ก็เพียงสักว่าความรู้ เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยอยู่แล้ว และไม่ถือมั่นอะไร ๆ ในโลก.

ภิกษุทั้งหลาย อย่างนี้แล ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นธรรมในธรรม คือ อายตนะภายใน ๖ และอายตนะภายนอก ๖.

ผลของการพิจาณาเห็นโทษในธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ๗๖

–บาลี ทุก. อ. ๒๐/๖๕/๒๕๒.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๒ อย่างนี้ ๒ อย่างเป็นอย่างไร คือ การเห็นอัสสาทะ (ความน่ายินดี) เนือง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ และการเห็นอาทีนวะ (โทษ) เนือง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เห็นอัสสาทะเนือง ๆ ในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์อยู่ ย่อมละราคะไม่ได้ ย่อมละโทสะไม่ได้ ย่อมละโมหะไม่ได้ เรากล่าวว่า บุคคลยังละราคะไม่ได้ ยังละโทสะไม่ได้ ยังละโมหะไม่ได้แล้ว ย่อมไม่พ้นจาก ชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ ย่อมไม่พ้นไปจากทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้เห็นอาทีนวะเนือง ๆ ในธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์อยู่ ย่อมละราคะได้ ย่อมละโทสะได้ ย่อมละโมหะได้ เรากล่าวว่า บุคคล ผู้ละราคะ ละโทสะ ละโมหะได้แล้ว ย่อมพ้นจาก ชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ ย่อมพ้นไปจากทุกข์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ธรรม ๒ อย่าง.

อุปาทาน ๔ ๗๗

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๘/๓๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุปาทาน ๔ อย่างเหล่านี้ ๔ อย่าง เป็นอย่างไร ได้แก่

(๑) อุปาทานคือกาม (กามุปาทาน)

(๒) อุปาทานคือทิฏฐิ (ทิฏฐุปาทาน)

(๓) อุปาทานคือศีลและพรต (สีลัพพตุปาทาน)

(๔) อุปาทานคืออัตตวาทะ (อัตตวาทุปาทาน)

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้อุปาทาน ๔ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทาน ๔ อย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมา-อาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทาน ๔ อย่างเหล่านี้.

ที่ตั้งของอุปาทาน และอุปาทาน ๗๘

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๐๒/๓๐๙.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน และอุปาทาน เธอทั้งหลายจงฟัง.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทานเป็นอย่างไร อุปาทานเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย **รูป เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในรูป ชื่อว่า อุปาทาน.**

ภิกษุทั้งหลาย **เวทนา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในเวทนา ชื่อว่า อุปาทาน.**

ภิกษุทั้งหลาย **สัญญา เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสัญญา ชื่อว่า อุปาทาน.**

ภิกษุทั้งหลาย **สังขาร เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในสังขาร ชื่อว่า อุปาทาน.**

ภิกษุทั้งหลาย **วิญญาณ เป็นธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจในวิญญาณ ชื่อว่า อุปาทาน.**

ภิกษุทั้งหลาย ขันธ์เหล่านี้เรียกว่า ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ความกำหนัดด้วยอำนาจความพอใจ (ฉนฺทราค) นี้เรียกว่า อุปาทาน.

(ในสูตรอื่นทรงแสดง ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน ด้วยอายตนะภายในหก -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๑๐/๑๖๐. และอายตนะภายนอกหก -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๓๖/๑๙๐. -ผู้รวบรวม)

อนุสัย ๓ และเหตุเกิด ๗๙

–บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๕๑๖/๘๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยตาด้วย รูปทั้งหลายด้วย จึงเกิดจักขุวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา อันเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขบ้าง.

เพราะอาศัยหูด้วย เสียงทั้งหลายด้วย จึงเกิดโสตวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา...

เพราะอาศัยจมูกด้วย กลิ่นทั้งหลายด้วย จึงเกิดฆานวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา...

เพราะอาศัยลิ้นด้วย รสทั้งหลายด้วย จึงเกิดชิวหาวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา...

เพราะอาศัยกายด้วย โผฏฐัพพะทั้งหลายด้วย จึงเกิดกายวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนา...

เพราะอาศัยใจด้วย ธรรมารมณ์ทั้งหลายด้วย จึงเกิดมโนวิญญาณ การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนั่นคือ ผัสสะ เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงเกิดเวทนาอันเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขบ้าง.

บุคคลนั้น เมื่อสุขเวทนา ถูกต้องอยู่ ย่อมเพลิดเพลิน ย่อมพร่ำสรรเสริญ เมาหมกอยู่ อนุสัยคือราคะ ย่อมตามนอนแก่บุคคลนั้น (ตสฺส ราคานุสโย อนุเสติ).

เมื่อทุกขเวทนา ถูกต้องอยู่ เขาย่อมเศร้าโศก ย่อมระทมใจ ย่อมคร่ำครวญ ย่อมตีอกร่ำไห้ ย่อมถึงความหลงใหลอยู่ อนุสัยคือปฏิฆะ ย่อมตามนอน (เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

เมื่อเวทนาอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข ถูกต้องอยู่ เขาย่อมไม่รู้ตามเป็นจริงซึ่งสมุทยะ (เหตุเกิด) ของเวทนานั้นด้วย ซึ่งอัตถังคมะ (ความดับไม่เหลือ) แห่งเวทนานั้นด้วย ซึ่งอัสสาทะ (รสอร่อย) ของเวทนานั้นด้วย ซึ่งอาทีนวะ (โทษ) ของเวทนานั้นด้วย ซึ่งนิสสรณะ (อุบายเครื่องออกพ้นไป) ของเวทนานั้นด้วย อนุสัยคืออวิชชา ย่อมตามนอน (เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

บุคคลนั้นหนอ ยังละราคานุสัย อันเกิดจากสุขเวทนาไม่ได้ (สุขาย เวทนาย ราคานุสยํ อปฺปหาย) ยังบรรเทาปฏิฆานุสัย อันเกิดจากทุกขเวทนาไม่ได้ (ทุกฺขาย เวทนาย ปฏิฆานุสยํ อปฺปฏิ-วิโนเทตฺวา) ยังถอนอวิชชานุสัย อันเกิดจากอทุกขมสุขเวทนาไม่ได้ (อทุกฺขมสุขาย เวทนาย อวิชฺชานุสยํ อสมูหนิตฺวา) เมื่อยังละอวิชชาไม่ได้ และยังทำวิชชาให้เกิดขึ้นไม่ได้แล้ว (อวิชฺชํ อปฺปหาย วิชฺชํ อนุปฺปาเทตฺวา) เขาจักทำที่สุดแห่งทุกข์ ในทิฏฐธรรมนี้ได้นั้น (ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺสนฺตกโร ภวิสฺสตีติ) ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จักมีได้ (เนตํ ฐานํ วิชฺชติ).

ละเวทนา ๓ เพื่อละอนุสัย ๓ | ๘๐

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๒๕๔/๓๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ เหล่านี้ เวทนา ๓ เป็นอย่างไร คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงละราคานุสัยในสุขเวทนา พึงละปฏิฆานุสัยในทุกขเวทนา พึงละอวิชชานุสัยในอทุกขม-สุขเวทนา เพราะเหตุที่ภิกษุละราคานุสัยในสุขเวทนา ละปฏิฆานุสัยในทุกขเวทนา ละอวิชชานุสัยในอทุกขมสุขเวทนา ภิกษุนี้เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่มีราคานุสัย มีความเห็นชอบ ตัดตัณหาได้เด็ดขาด เพิกถอนสังโยชน์ได้แล้ว ได้กระทำที่สุดแห่งทุกข์แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ.

การเห็นเวทนา ที่เป็นไปเพื่อสิ้นอาสวะ ๘๑

–บาลี สพา. สํ. ๑๘/๒๕๖/๓๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย เวทนา ๓ เหล่านี้ เวทนา ๓ เป็นอย่างไร คือ สุขเวทนา ทุกขเวทนา อทุกขมสุขเวทนา ภิกษุทั้งหลาย พึงเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พึงเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร พึงเห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุที่ภิกษุเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร เห็นอทุกขมสุขเวทนาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุนี้เรากล่าวว่า มีความเห็นโดยชอบ ตัดตัณหาได้เด็ดขาด เพิกถอนสังโยชน์ได้แล้ว ได้กระทำที่สุดแห่งทุกข์แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ

ถ้าภิกษุใดเห็นสุขโดยความเป็นทุกข์ เห็นทุกข์โดยความเป็นลูกศร เห็นอทุกขมสุขซึ่งมีอยู่นั้นโดยความเป็นของไม่เที่ยง ภิกษุนั้นเป็นผู้เห็นโดยชอบ ย่อมกำหนดรู้เวทนาทั้งหลายได้ ครั้นกำหนดรู้เวทนาแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ในธรรม จบเวท เมื่อตายไปย่อมไม่เข้าถึงความนับว่าเป็นอะไร.

อนุสัย ๗ | ๘๒

-บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๘/๑๑.

ภิกษุทั้งหลาย อนุสัย ๗ ประการเหล่านี้ ๗ ประการเป็นอย่างไร คือ อนุสัยคือกามราคะ อนุสัยคือปฏิฆะ อนุสัยคือทิฏฐิ อนุสัยคือวิจิกิจฉา อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวราคะ อนุสัยคืออวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลอนุสัย ๗ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อละ เพื่อตัดอนุสัย ๗ ประการเหล่านี้ ๗ ประการเป็นอย่างไร คือ อนุสัยคือกามราคะ ... อนุสัยคืออวิชชา ภิกษุย่อมอยู่ประพฤติพรหมจรรย์เพื่อละ เพื่อตัดอนุสัย ๗ ประการเหล่านี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใด ภิกษุละอนุสัยคือกามราคะเสียได้ ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา ละอนุสัยคือปฏิฆะเสียได้ ... ละอนุสัยคือทิฏฐิเสียได้ ... ละอนุสัยคือวิจิกิจฉาเสียได้ ...ละอนุสัยคือมานะเสียได้ ... ละอนุสัยคือภวราคะเสียได้ ... ละอนุสัยคืออวิชชาเสียได้ตัดรากขาดแล้ว ทำให้เป็นเหมือนตาลยอดด้วน ไม่ให้มี ไม่ให้เกิดขึ้นอีกต่อไปเป็นธรรมดา เมื่อนั้น ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ตัดตัณหาได้แล้ว เพิกถอนสังโยชน์ได้แล้ว กระทำที่สุดทุกข์ได้แล้ว เพราะตรัสรู้คือละมานะเสียได้โดยชอบ.

ผู้สิ้นสังโยชน์

ชื่อของอริยบุคคล (นัยที่ ๕) ๘๓

-บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๑๐/๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้ ย่อมเป็นผู้ควรแก่ของคำนับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) อุภโตภาควิมุตติ
(๒) ปัญญาวิมุตติ
(๓) กายสักขี
(๔) ทิฏฐิปัตตะ
(๕) สัทธาวิมุตติ
(๖) ธัมมานุสารี
(๗) สัทธานุสารี

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกนี้แล เป็นผู้ควรแก่ของคำนับ ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ของทำบุญ ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า.

ชื่ออริยบุคคล (นัยที่ ๖) ๘๔

-บาลี ม. ม. ๑๓/๒๒๙/๒๓๐.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๗ จำพวกเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ อุภโตภาควิมุตติ ปัญญาวิมุตติ กายสักขี ทิฏฐิปัตตะ สัทธาวิมุตติ ธัมมานุสารี สัทธานุสารี.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อุภโตภาควิมุตติบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ **ถูกต้องด้วยกาย ซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ และอาสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น** (อริยสัจ) **ด้วยปัญญา** บุคคลนี้เราเรียกว่า **อุภโตภาควิมุตติ** ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทย่อมไม่มีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ภิกษุนั้นทำเสร็จแล้ว และภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่อาจที่จะประมาทได้อีก.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ปัญญาวิมุตติบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ **ไม่ได้ถูกต้องด้วยกาย ซึ่งวิโมกข์อันสงบ** อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ **แต่**

อาสวะทั้งหลายของผู้นั้นสิ้นไป เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา ภิกษุทั้งหลาย บุคคลนี้เราเรียกว่า **ปัญญาวิมุตติ** ภิกษุทั้งหลาย เราย่อมกล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาทย่อมไม่มีแก่ภิกษุแม้นี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะกิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ภิกษุนั้นทำเสร็จแล้ว และภิกษุนั้นเป็นผู้ไม่อาจที่จะประมาทได้อีก.

ภิกษุทั้งหลาย ก็กายสักขีบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ **ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ** อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ และ**อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป** เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา บุคคลนี้เราเรียกว่า **กายสักขี** ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า ไฉนท่านผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทรีย์ให้เสมออยู่ ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ทิฏฐิปัตตบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ **ไม่ได้ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ** อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ **แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป** เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง **ธรรมทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้ว เป็นธรรมอันผู้นั้นเห็นแจ้งแล้ว ประพฤติดีแล้วด้วยปัญญา** บุคคลนี้เราเรียกว่า **ทิฏฐิปัตตะ** ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า ไฉนท่านผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะที่สมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทรีย์ให้เสมออยู่ ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธาวิมุตติบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ **ไม่ได้ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ** อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ **แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป** เพราะเห็น (อริยสัจ)

ด้วยปัญญา อนึ่ง **ความเชื่อในตถาคตของผู้นั้น ตั้งมั่นแล้ว มีรากหยั่งลงมั่นแล้ว** บุคคลนี้เราเรียกว่า **สัทธาวิมุตติ** ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า ไฉนท่านผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะอันสมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทรีย์ให้เสมออยู่ ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลายผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ธัมมานุสารีบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ **ไม่ได้ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ** อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ **แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป** เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง **ธรรมทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนต่อการเพ่งโดยประมาณ ด้วยปัญญาของผู้นั้น** และธรรมเหล่านี้ คือ **สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ย่อมมีแก่ผู้นั้น** บุคคลนี้เราเรียกว่า

ธัมมานุสารี ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า ไฉนท่านผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะอันสมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทรีย์ให้เสมออยู่ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สัทธานุสารีบุคคลเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ **ไม่ได้ถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ** อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้ **แต่อาสวะบางเหล่าของผู้นั้นสิ้นไป** เพราะเห็น (อริยสัจ) ด้วยปัญญา อนึ่ง **ผู้นั้นมีศรัทธา มีความรักในตถาคตพอประมาณ** และธรรมเหล่านี้ คือ **สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ย่อมมีแก่ผู้นั้น** บุคคลนี้เราเรียกว่า **สัทธานุสารี** ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า กิจที่ควรทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเราเห็นผลแห่งความไม่

ประมาทของภิกษุแม้เช่นนี้ว่า ไฉนท่านผู้นี้เมื่อเสพเสนาสนะอันสมควร คบหากัลยาณมิตร ทำอินทรีย์ให้เสมออยู่ก็จะทำให้แจ้งซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์ อันไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า ซึ่งเป็นประโยชน์ที่ต้องการของกุลบุตรทั้งหลาย ผู้ออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตโดยชอบ ได้ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ดังนี้ เราจึงกล่าวว่า กิจที่ต้องทำด้วยความไม่ประมาท ย่อมมีแก่ภิกษุนี้.

บุคคลตกน้ำ ๗ จำพวก ๘๕

–บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๑๐/๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเปรียบด้วยคนตกน้ำ ๗ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๗ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลบางคนในโลกนี้ จมลงคราวเดียวแล้วก็เป็นอันจมอยู่นั่นเอง

(๒) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว กลับจมลงไปอีก

(๓) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว ทรงตัวอยู่

(๔) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว เหลียวดูรอบ ๆ

(๕) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว ว่ายหาฝั่ง

(๖) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว เข้ามาถึงที่ตื้น

(๗) บางคนโผล่ขึ้นมาแล้ว ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์อยู่บนบก

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่จมลงแล้วคราวเดียวแล้วก็เป็นอันจมอยู่นั่นเองเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยอกุศลธรรมฝ่ายดำโดยส่วนเดียว ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่จมลงแล้วคราวเดียวแล้วก็เป็นอันจมอยู่นั่นเองเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว กลับจมลงไปอีกเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตัปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย แต่ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ และปัญญาของเขานั้น ไม่ตั้งอยู่นาน ไม่เจริญขึ้น เสื่อมไปฝ่ายเดียว ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว กลับจมลงเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ทรงตัวอยู่เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตัปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย ส่วนศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ และปัญญาของเขานั้น ไม่เสื่อมลง ไม่เจริญขึ้น คงที่อยู่ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ทรงตัวอยู่เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว เหลียวดูรอบๆ เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตัปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เขาเป็น**โสดาบัน** มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้

เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว เหลียวดูรอบ ๆ เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ว่ายหาฝั่งเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตัปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ โมหะเบาบาง เขาเป็น**สกทาคามี** มาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ว่ายหาฝั่งเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว เข้ามาถึงที่ตื้นเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี โอตตัปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ สิ้นไป เขาเป็น**โอปปาติกะ** จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้วเข้ามาถึงที่ตื้น เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ข้ามถึงฝั่งเป็นพราหมณ์ อยู่บนบกเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ โผล่ขึ้นมาได้ คือ เขามีศรัทธาดี หิริดี

โอตตัปปะดี วิริยะดี และปัญญาดี ในกุศลธรรมทั้งหลาย เขากระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบัน เข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่โผล่ขึ้นมาแล้ว ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์ อยู่บนบกเป็นอย่างนี้แล

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเปรียบด้วยคนตกน้ำ ๗ จำพวก เหล่านี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

บุคคล ๔ จำพวก ๘๖

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๖/๕.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) บุคคลผู้ไปตามกระแส

(๒) บุคคลผู้ไปทวนกระแส

(๓) บุคคลผู้ทรงตัวอยู่

(๔) บุคคลผู้ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์ อยู่บนบก

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ไปตามกระแสเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเสพกามทั้งหลาย และย่อมกระทำกรรมอันเป็นบาป ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าบุคคลผู้ไปตามกระแส.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ไปทวนกระแสเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่เสพกาม และย่อมไม่กระทำกรรมอันเป็นบาป แม้มีหน้านองด้วยน้ำตา ร้องไห้อยู่ เพราะประกอบด้วยทุกข์บ้าง เพราะประกอบด้วยโทมนัสบ้าง ก็ประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ได้ ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าบุคคลผู้ไปทวนกระแส.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ทรงตัวอยู่เป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็น**โอปปาติกะ** ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าบุคคลผู้มีตนตั้งอยู่แล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์อยู่บนบกเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย บุคคลบางคนในโลกนี้ กระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่าบุคคลผู้ข้ามถึงฝั่ง เป็นพราหมณ์อยู่บนบก.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้แลมีปรากฏอยู่ในโลก.

ผลของการประกอบตนในสุข ๘๗

–บาลี ปา. ที. ๑๑/๑๔๕/๑๑๖.

จุนทะ ก็เป็นฐานะที่จะมีได้แล คือการที่พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์พึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ก็เมื่อพวกท่านประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการเหล่านี้อยู่ ผลกี่ประการ อานิสงส์กี่ประการ อันท่านทั้งหลายพึงหวังได้.

จุนทะ พวกปริพาชกอัญญเดียรถีย์ผู้มีวาทะอย่างนี้ อันพวกเธอพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส เมื่อพวกเราประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการเหล่านี้แลอยู่ ผล ๔ ประการ อานิสงส์ ๔ ประการอันพวกเราพึง หวังได้ ๔ ประการเป็นอย่างไร.

อาวุโส ภิกษุในธรรมวินัยนี้จะเป็น**โสดาบัน** มีอันไม่ต้องตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันจะตรัสรู้ในภายหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๑ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๑.

อาวุโส ข้ออื่น ยังมีอีก ภิกษุจะเป็น**สกทาคามี** มาสู่โลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดแห่งทุกข์ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไปและเพราะความที่ ราคะ โทสะ โมหะเบาบางข้อนี้เป็นผลประการที่ ๒ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๒.

อาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุจะเป็น**โอปปาติกะ** ผู้จะปรินิพพานในภพนั้น เป็นผู้ไม่ต้องกลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะสังโยชน์เบื้องต่ำทั้ง ๕ สิ้นไป ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๓ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๓.

อาวุโส ข้ออื่นยังมีอีก ภิกษุทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ ข้อนี้เป็นผลประการที่ ๔ เป็นอานิสงส์ประการที่ ๔.

อาวุโส เมื่อพวกเราเป็นผู้ประกอบตนให้ติดเนื่องในความสุข ๔ ประการเหล่านี้แลอยู่ ผล ๔ ประการ อานิสงส์ ๔ ประการเหล่านี้ อันพวกเราพึงหวังได้ ดังนี้.

สัทธานุสารี ธัมมานุสารี โสดาบัน ๘๘

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๗๘/๕๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย ตา...หู...จมูก...ลิ้น...กาย...ใจ เป็นสิ่งไม่เที่ยง มีความแปรปรวนเป็นปกติ มีความเปลี่ยนเป็นอย่างอื่นเป็นปกติ.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใด มีความเชื่อ น้อมจิตไปในธรรม ๖ อย่างนี้ ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลนี้เราเรียกว่าเป็น สัทธานุสารี ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม (หนทางแห่งความถูกต้อง) ก้าวลงสู่สัปปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) ล่วงพ้นปุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำกรรม อันบุคคลทำแล้ว จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่อาจจะทำกาละ ตราบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ทนต่อการเพ่งโดยประมาณอันยิ่งแห่งปัญญาของบุคคลใด ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลนี้เราเรียกว่า ธัมมานุสารี ก้าวลงสู่สัมมัตตนิยาม (ระบบแห่งความถูกต้อง) ก้าวลงสู่สัปปุริสภูมิ (ภูมิแห่งสัตบุรุษ) ล่วงพ้นปุถุชนภูมิ ไม่อาจที่จะกระทำกรรม อันบุคคลทำแล้ว จะเข้าถึงนรก กำเนิดเดรัจฉาน หรือเปรตวิสัย และไม่อาจจะทำกาละ ตราบเท่าที่ยังไม่ทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลใดย่อมรู้ ย่อมเห็นซึ่งธรรม ๖ อย่างเหล่านี้ ด้วยอาการอย่างนี้ บุคคลนี้เราเรียกว่า โสดาบัน ผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า.

(สูตรข้างบนนี้ -บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๒๗๘/๔๖๙. ทรงแสดงอารมณ์แห่งอนิจจังเป็นต้น ด้วยธรรม ๖ อย่าง คือ อายตนะภายในหก ในสูตรถัดไปทรงแสดงอารมณ์นั้น ด้วยอายตนะภายนอกหก คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรม ก็มี, แสดงด้วยวิญญาณหก ก็มี, ด้วยสัมผัสหก ก็มี, ด้วยเวทนาหก ก็มี, ด้วยสัญญาหก ก็มี, ด้วยสัญเจตนาหก ก็มี, ด้วยตัณหาหก ก็มี, ด้วยธาตุหก ก็มี, และด้วยขันธ์ห้า ก็มี ทรงแสดงไว้ด้วยหลักการปฏิบัติอย่างเดียวกัน. -ผู้รวบรวม)

ผู้เชื่อมั่นในตถาคต และสำเร็จในโลกนี้ หรือละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ ๘๙

–บาลี ทสก. อ. ๒๔/๑๒๘/๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเชื่อมั่นในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ ๕ จำพวกสำเร็จในโลกนี้ อีก ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหนที่สำเร็จในโลกนี้ คือ

(๑) สัตตักขัตตุปรมะ

(๒) โกลังโกละ

(๓) เอกพีชี

(๔) สกทาคามี

(๕) อรหันต์ในปัจจุบัน

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แล สำเร็จในโลกนี้.

บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหน ละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ คือ

(๑) อันตราปรินิพพายี

(๒) อุปหัจจปรินิพพายี

(๓) อสังขารปรินิพพายี

(๔) สสังขารปรินิพพายี

(๕) อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แล ละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเชื่อมั่นในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยทิฏฐิเหล่านั้น ๕ จำพวกสำเร็จในโลกนี้ และ ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงกระแสนิพพาน บุคคลผู้ถึงกระแสนิพพาน ๕ จำพวกสำเร็จในโลกนี้ อีก ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหนที่สำเร็จในโลกนี้ คือ

(๑) สัตตักขัตตุปรมะ

(๒) โกลังโกละ

(๓) เอกพีชี

(๔) สกทาคามี

(๕) อรหันต์ในปัจจุบัน (ทิฏเฐว ธมฺเม อรหา)

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แล สำเร็จในโลกนี้.

บุคคล ๕ จำพวกเหล่าไหน ละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ คือ

(๑) อันตราปรินิพพายี

(๒) อุปหัจจปรินิพพายี

(๓) อสังขารปรินิพพายี

(๔) สสังขารปรินิพพายี

(๕) อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

บุคคล ๕ จำพวกเหล่านี้แล ละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหวในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมดเป็นผู้ถึงกระแสนิพพาน บุคคลผู้ถึงกระแสนิพพานเหล่านั้น ๕ จำพวกสำเร็จในโลกนี้ และ ๕ จำพวกละโลกนี้ไปแล้วจึงสำเร็จ.

(ใน -บาลี ปฏิสม. ขุ. ๓๑/๒๔๒/๓๖๐-๓๖๑. มีบาลีเหมือนกันนี้ แต่พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง แปลส่วนท้ายต่างออกไปเป็นว่า เชื่อมั่นในเรา กับเชื่อมั่นในภพสุทธาวาส. -ผู้รวบรวม)

ผู้เป็นอสังขารปรินิพพายี ผู้เป็นสสังขารปรินิพพายี ๙๐

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๒๐๙/๑๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวกเป็นอย่างไร คือ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสังขารปรินิพพายีในปัจจุบัน (ทิฏฺเฐว ธมฺเม สสงฺขารปรินิพฺพายี) บางคนเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นสสังขารปรินิพพายี (กายสฺส เภทา สสงฺขารปรินิพฺพายี) บางคนเป็นอสังขารปรินิพพายีในปัจจุบัน (ทิฏฺเฐว ธมฺเม อสงฺขารปรินิพฺพายี) บางคนเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นอสังขารปรินิพพายี (กายสฺส เภทา อสงฺขารปรินิพฺพายี).

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นสสังขารปรินิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม
มีความสำคัญในอาหารว่าเป็นปฏิกูล
มีความสำคัญในโลกทั้งปวงว่าไม่น่ายินดี
พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง
และมรณสัญญาของเธอตั้งไว้ดีแล้วในภายใน

เธออาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้อยู่ คือ ศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา ทั้งอินทรีย์

๕ ประการนี้ของเธอปรากฏว่าแก่กล้า คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้แก่กล้า เธอย่อมเป็นสสังขารปรินิพพายีในปัจจุบันเทียว ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นสสังขารปรินิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเมื่อกายแตกจึงเป็นสสังขาร-ปรินิพพายีเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม ... เธออาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้อยู่ ... แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้ของเธอปรากฏว่าอ่อน ... เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้อ่อน เธอเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นสสังขารปรินิพพายี ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นสสังขารปรินิพพายีเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเป็นอสังขารปรินิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม ... บรรลุปฐมฌาน ... บรรลุทุติยฌาน ... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน เธออาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้อยู่ ... ทั้งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ของเธอปรากฏว่าแก่กล้า ... เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้แก่กล้า เธอย่อมเป็นอสังขารปรินิพพายีในปัจจุบัน ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเป็นอสังขารปรินิพพายีในปัจจุบันเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นอสังขารปรินิพพายีเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้สงัดจากกาม ... บรรลุปฐมฌาน ... บรรลุทุติยฌาน... บรรลุตติยฌาน ... บรรลุจตุตถฌาน ... เธออาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้อยู่ ... แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้ของเธอปรากฏว่าอ่อน ... เพราะเหตุที่อินทรีย์ ๕ ประการนี้อ่อน เธอเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นอสังขารปรินิพพายี ภิกษุทั้งหลาย บุคคลเมื่อกายแตกทำลายจึงเป็นอสังขารปรินิพพายี อย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล มีปรากฏอยู่ในโลก.

(ควรดูประกอบเพิ่มเติมเรื่อง “ปฏิปทาบรรลุมรรคผล ๔ แบบ” ในหน้า ๒๙๐ ของหนังสือเล่มนี้. -ผู้รวบรวม)

เป็นการยากที่จะพยากรณ์ว่าใครงดงามและประณีตกว่า ๙๑

–บาลี ติก. อ. ๒๐/๑๔๘/๔๖๐.

สมัยหนึ่ง ท่านพระสวิฏฐะ ท่านพระมหาโกฏฐิตะ ท่านพระสารีบุตร ได้สนทนากันถึงเรื่อง บุคคล ๓ จำพวกนี้ คือ กายสักขี ทิฏฐิปัตตะ และสัทธาวิมุตติ ว่าชอบใจจำพวกไหน ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า

ท่านพระสวิฏฐะได้ตอบว่า ชอบใจบุคคลผู้สัทธาวิมุตติ ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า เพราะสัทธินทรีย์ของบุคคลนี้มีประมาณยิ่ง

ท่านพระมหาโกฏฐิตะได้ตอบว่า ชอบใจบุคคลกายสักขี ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า เพราะสมาธินทรีย์ของบุคคลนี้มีประมาณยิ่ง

ท่านพระสารีบุตรได้ตอบว่า ชอบใจบุคคลผู้ทิฏฐิปัตตะ ซึ่งเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า เพราะปัญญินทรีย์ของบุคคลนี้มีประมาณยิ่ง

จากนั้นท่านพระสารีบุตรจึงได้พาทั้งหมด เข้าไปหาพระผู้มีพระภาค แล้วได้กราบทูลเรื่องทั้งหมดให้ทราบ

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่าบรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่าดังนี้ ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย เพราะข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ พวกสัทธาวิมุตติเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็น อรหันต์ ส่วนพวกกายสักขีและทิฏฐิปัตตะ ยังเป็นสกทาคามี หรืออนาคามี.

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่า บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่าดังนี้ ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย เพราะข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ พวกกายสักขีเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็น**อรหันต์** ส่วนพวกสัทธาวิมุตติและทิฏฐิปัตตะ ยังเป็น**สกทาคามี** หรือ**อนาคามี**.

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่า บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่าดังนี้ ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย เพราะข้อนี้เป็นฐานะที่จะมีได้ คือ พวกทิฏฐิปัตตะเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็น**อรหันต์** ส่วนพวกสัทธาวิมุตติและกายสักขี ยังเป็น**สกทาคามี** หรือ**อนาคามี**.

สารีบุตร การที่จะพยากรณ์ในข้อนี้โดยส่วนเดียวว่า บรรดาบุคคล ๓ จำพวกนี้ พวกใดเป็นผู้งามกว่าและประณีตกว่า ไม่ใช่จะทำได้โดยง่ายเลย.

ผู้พ้นทุคติ หรือไม่ไปทุคติ ๙๒

–บาลี มหาวาร. สำ. ๑๙/๔๗๑/๑๕๓๐.

มหาราช บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม และประกอบด้วยวิมุตติ เขาย่อมกระทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบันเข้าถึงอยู่ บุคคลนี้พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... มีปัญญาร่าเริง เฉียบแหลม แต่ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื้องต่ำ ๕ สิ้นไป เขาเกิดเป็นอุปปาติกะ จะปรินิพพานในภพที่เกิดนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และ

ไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง เขาเป็น**สกทาคามี** มาสู่โลกนี้อีกคราวเดียวเท่านั้น จะกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุตติ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป เขาเป็น**โสดาบัน** มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงที่จะตรัสรู้ในเบื้องหน้า บุคคลนี้ก็พ้นจากนรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ธรรมทั้งหลายที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมทนต่อการเพ่งด้วยปัญญาของเขา (ยิ่ง) กว่าประมาณ บุคคลนี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

มหาราช ก็บุคคลบางคนในโลกนี้ ไม่ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า ... ในพระธรรม ... ในพระสงฆ์ ... ไม่มีปัญญาร่าเริง ไม่เฉียบแหลม และไม่ประกอบด้วยวิมุตติ แต่ว่าเขามีธรรมเหล่านี้ คือ สัทธินทรีย์ ... ปัญญินทรีย์ และเขามีศรัทธา มีความรักในตถาคตพอประมาณ บุคคลนี้ก็ไม่ไปสู่นรก กำเนิดเดรัจฉาน เปรตวิสัย อบาย ทุคติ วินิบาต.

เทวดาใดไม่มีพยาบาท เทวดานั้นไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ ๙๓

-บาลี ม. ม. ๑๓/๕๒๐/๕๗๕.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีเครื่องกระทำให้ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร มหาราช ในบรรดาวรรณะ ๔ จำพวกนี้ วรรณะ ๒ จำพวก คือ กษัตริย์และพราหมณ์ เรากล่าวว่าเป็นผู้เลิศ คือ เป็นที่กราบไหว้ เป็นที่ลุกรับ เป็นที่กระทำอัญชลี เป็นที่กระทำสามีจิกรรม.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันมิได้ทูลถามถึงความแปลกกันในปัจจุบันกับพระผู้มีพระภาค หม่อมฉันทูลถามถึงความแปลกกันในสัมปรายภพกับพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีเครื่องกระทำให้ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช องค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) มหาราช ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็น**อรหันต์** ... เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกพระธรรม

(๒) ภิกษุเป็นผู้มีอาพาธน้อย มีโรคเบาบาง ประกอบด้วยไฟธาตุสำหรับย่อยอาหารอันสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก เป็นปานกลาง ควรแก่การทำความเพียร

(๓) เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา เปิดเผยตนตามความเป็นจริงในพระศาสดา หรือในเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลาย ผู้เป็นวิญญูชน

(๔) เป็นผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อยังกุศลธรรมให้ถึงพร้อม เป็นผู้มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย

(๕) เป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญาเครื่องพิจารณาความเกิดและความดับ เป็นอริยะเป็นเครื่องชำแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ

มหาราช เหล่านี้แลองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการ.

มหาราช วรรณะ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้น เป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ข้อนั้นก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่วรรณะ ๔ จำพวกนั้นตลอดกาลนาน.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกนั้น พึงเป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ วรรณะ ๔ จำพวกนั้น จะพึงมีความแปลกกัน จะพึงมีเครื่องกระทำให้ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช ในข้อนี้ เรากล่าวความต่างกันด้วยความเพียรแห่งวรรณะ ๔ จำพวกนั้น.

มหาราช เปรียบเหมือนสัตว์คู่หนึ่ง เป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว แนะนำดีแล้ว คู่หนึ่งไม่ได้ฝึก ไม่ได้แนะนำ.

มหาราช ท่านจะทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร สัตว์คู่หนึ่งเป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม เขาฝึกดีแล้ว แนะนำดีแล้ว สัตว์คู่หนึ่ง

ที่เขาฝึกแล้วเท่านั้น พึงถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว พึงยังภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้วให้ถึงพร้อมมิใช่หรือ.

อย่างนั้น พระเจ้าข้า.

มหาราช ก็สัตว์คู่หนึ่งเป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคควรฝึกก็ตาม เขาไม่ได้ฝึก ไม่ได้แนะนำสัตว์คู่นั้นที่เขาไม่ได้ฝึกเลย จะพึงถึงเหตุของสัตว์ที่ฝึกแล้ว จะพึงยังภูมิของสัตว์ที่ฝึกแล้วให้ถึงพร้อมเหมือนสัตว์คู่หนึ่งเป็นช้างที่ควรฝึกก็ตาม เป็นม้าที่ควรฝึกก็ตาม เป็นโคที่ควรฝึกก็ตาม ที่เขาฝึกดีแล้ว แนะนำดีแล้ว ดังนั้นบ้างหรือไม่.

ไม่เป็นอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า.

มหาราช ฉันนั้นเหมือนกันแล ผลใดอันบุคคลผู้มีศรัทธา มีอาพาธน้อย ไม่โอ้อวด ไม่มีมายา ปรารภความเพียร มีปัญญา พึงถึงผลนั้น บุคคลผู้ไม่มีศรัทธา มีอาพาธมาก โอ้อวด มีมายา เกียจคร้าน มีปัญญาทราม จักถึงได้ ดังนี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคตรัสสภาพอันเป็นเหตุและตรัสสภาพอันเป็นผลพร้อมกับเหตุ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วรรณะ ๔ จำพวกนี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ถ้าวรรณะ ๔ จำพวกเหล่านั้น

พึงเป็นผู้ประกอบด้วยองค์แห่งภิกษุผู้มีความเพียร ๕ ประการนี้ และมีความเพียรชอบเหมือนกัน ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ในข้อนี้ วรรณ ๔ จำพวกนั้น จะพึงมีความแปลกกัน พึงมีเครื่องกระทำให้ต่างกันบ้างไหม พระเจ้าข้า.

มหาราช ในข้อนี้ เรายอมไม่กล่าวความต่างกันระหว่างวิมุตติกับวิมุตติ ของวรรณะ ๔ จำพวกนั้น.

มหาราช เปรียบเหมือนบุรุษเก็บเอาไม้สาละแห้งมาใส่ไฟ พึงก่อไฟให้โพลงขึ้น ต่อมา บุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะม่วงแห้งมาใส่ไฟ พึงก่อไฟให้โพลงขึ้น และภายหลัง บุรุษอีกคนหนึ่งเก็บเอาไม้มะเดื่อแห้งมาใส่ไฟพึงก่อไฟให้โพลงขึ้น.

มหาราช ท่านจะทรงสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร เปลวกับเปลว สีกับสี หรือแสงกับแสงของไฟที่เกิดขึ้นจากไม้ต่าง ๆ กันนั้น จะพึงมีความแตกต่างกันอย่างไรหรือหนอ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ไม่พึงมีความแตกต่างกันเลย พระเจ้าข้า.

มหาราช ฉันนั้นก็เหมือนกัน เดชอันใดอันความเพียรย่ำยีแล้ว เกิดขึ้นด้วยความเพียร ในข้อนี้ เรายอมไม่กล่าวความต่างกันระหว่างวิมุตติกับวิมุตติ.

... ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทวดามีจริงหรือ พระเจ้าข้า.

มหาราช ก็เพราะเหตุอะไรท่านจึงถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็เทวดามีจริงหรือ.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าเทวดามีจริง เทวดาเหล่านั้น มาสู่ความเป็นอย่างนี้ หรือไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

มหาราช เทวดาเหล่าใดมีพยาบาท (สพฺยาปชฺฌา) **เทวดาเหล่านั้นมาสู่ความเป็นอย่างนี้** (อาคนฺตาโร อิตฺถตฺตํ) **เทวดาเหล่าใดไม่มีพยาบาท** (อพฺยาปชฺฌา) **เทวดาเหล่านั้นไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้** (อนาคนฺตาโร อิตฺถตฺตนฺติ)[๑] **... .**

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พรหมมีจริงหรือ.

มหาราช ก็เพราะเหตุไรท่านจึงถามอย่างนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญก็พรหมมีจริงหรือ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้าพรหมมีจริง พรหมนั้นมาสู่ความเป็นอย่างนี้ หรือไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้ พระเจ้าข้า.

มหาราช พรหมใดมีพยาบาท (สพฺยาปชฺโฌ) **พรหมนั้นมาสู่ความเป็นอย่างนี้** (อาคนฺตา อิตฺถตฺตํ) **พรหมใดไม่มีพยาบาท** (อพฺยาปชฺโฌ) **พรหมนั้นไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้** (อนาคนฺตา อิตฺถตฺตนฺติ) **... .**

---

๑. ในส่วนนี้ มีสำนวนแปลแบบอื่นอีก เช่น เทวดาเหล่าใดมีทุกข์ เทวดาเหล่านั้น มาสู่โลกนี้ เทวดาเหล่าใดไม่มีทุกข์ เทวดาเหล่านั้นไม่มาสู่โลกนี้ เป็นต้น. -ผู้รวบรวม

ผู้เป็นเสขะ ๙๔

-บาลี ติก. อ. ๒๐/๒๙๗/๕๒๕.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า เสขะ ๆ ดังนี้ ด้วยเหตุมีประมาณเท่าไรหนอ บุคคลจึงชื่อว่าเป็นเสขะ.

ภิกษุ **ที่เรียกชื่อว่าเสขะ ด้วยเหตุว่ายังต้องศึกษา** ศึกษาอะไร **ศึกษาอธิศีลสิกขา ศึกษาอธิจิตตสิกขา และศึกษาอธิปัญญาสิกขา.**

ภิกษุ ที่เรียกชื่อว่าเสขะ ด้วยเหตุว่ายังต้องศึกษาแล.

สิกขา ๓ ๙๕

–บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๐๓/๕๒๙.

ภิกษุทั้งหลาย สิกขา ๓ นี้ สิกขา ๓ เป็นอย่างไร คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อธิศีลสิกขาเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมารยาทและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า **อธิศีลสิกขา.**

ภิกษุทั้งหลาย ก็อธิจิตตสิกขาเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตกมีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่. เพราะวิตกและวิจารสงบไป จึงบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่ เพราะปีติสิ้นไป จึงมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยกาย บรรลุตติยฌาน ที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้ เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข เพราะละสุขและทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อน ๆ ได้ จึงบรรลุจตุตถฌาน ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีอุเบกขาเป็นเหตุให้สติบริสุทธิ์อยู่ ภิกษุทั้งหลาย **นี้เรียกว่า อธิจิตตสิกขา.**

ภิกษุทั้งหลาย ก็อธิปัญญาสิกขาเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้เหตุให้เกิดทุกข์ นี้ความดับทุกข์ นี้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ภิกษุทั้งหลาย **นี้เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา.**

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลสิกขา ๓.

บรรพชิตกับคฤหัสถ์ ละสังโยชน์ได้ไม่เท่ากัน ๙๖

–บาลี ม. ม. ๑๓/๒๐๗/๑๙๙.

อนุรุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า ดำรงอยู่ในอรหัตตผล ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนุรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุแม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนุรุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็น**โอปปาติกะ** จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่าท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่า

ท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหาร-ธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนุรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุแม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนุรุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็น **สกทาคามี** จักมายังโลกนี้คราวเดียวเท่านั้น แล้วทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะและโมหะเบาบาง ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนุรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุแม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนุรุทธะทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ได้ฟังว่า ภิกษุชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็น **โสดาบัน** มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป ถ้าท่านนั้นเป็นผู้อันภิกษุนั้นได้เห็นเอง หรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษอย่างนี้บ้าง ภิกษุนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของภิกษุนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนุรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่ภิกษุแม้ด้วยประการฉะนี้แล.

(ถัดไปได้ตรัสถึงภิกษุณี โดยมีนัยอย่างเดียวกันกับในกรณีของภิกษุ)

อนุรุทธะทั้งหลาย อุบาสกในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า อุบาสกชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็น**โอปปาติกะ** จะปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันอุบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมา ว่าท่านนั้นเป็น

ผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้างว่าท่านเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของอุบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนุรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่อุบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้.

อนุรุทธะทั้งหลาย อุบาสกในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่าอุบาสกชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่าเป็น**สกทาคามี** จักกลับมายังโลกนี้เพียงคราวเดียว แล้วทำที่สุดทุกข์ได้ เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป และเพราะราคะ โทสะและโมหะ เบาบาง ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันอุบาสกนั้นได้เห็นเอง หรือได้ยินมา ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญาของอุบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนุรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่อุบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

อนุรุทธะทั้งหลาย อุบาสกในธรรมวินัยนี้ได้ฟังมาว่า อุบาสกชื่อนี้ทำกาละแล้ว พระผู้มีพระภาคทรงพยากรณ์ว่า เป็น**โสดาบัน**มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้เป็นเบื้องหน้า เพราะสังโยชน์ ๓ สิ้นไป ก็ท่านนั้นเป็นผู้อันอุบาสกนั้นได้เห็นเองหรือได้ยินมาว่า ท่านนั้นเป็นผู้มีศีลอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีปัญญาอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้มีวิหารธรรมอย่างนี้บ้าง ว่าท่านนั้นเป็นผู้พ้นวิเศษแล้วอย่างนี้บ้าง อุบาสกนั้นเมื่อระลึกถึง ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาของอุบาสกนั้น จะน้อมจิตเข้าไปเพื่อความเป็นอย่างนั้นบ้าง.

อนุรุทธะทั้งหลาย ความอยู่สำราญย่อมมีได้แก่อุบาสก แม้ด้วยประการฉะนี้แล.

(ถัดไปได้ตรัสถึงอุบาสิกา โดยมีนัยอย่างเดียวกันกับในกรณีของอุบาสก)

ละสังโยชน์ได้ ถึงจะทำที่สุดทุกข์ได้ ๙๗

-บาลี ม. ม. ๑๓/๒๓๘/๒๔๓.

ข้าแต่พระโคดม คฤหัสถ์บางคนยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้ เมื่อตายไป ย่อมทำที่สุดทุกข์ได้มีอยู่หรือ.

วัจฉะ คฤหัสถ์ที่ยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้แล้ว เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์ได้นั้น ไม่มีเลย.

ข้าแต่พระโคดม ก็คฤหัสถ์บางคนยังละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ไม่ได้ เมื่อตายไป เข้าถึงโลกสวรรค์ได้ มีอยู่หรือ.

วัจฉะ คฤหัสถ์ที่ละสังโยชน์ของคฤหัสถ์ยังไม่ได้ เมื่อตายไป ได้ไปสวรรค์นั้น ไม่ใช่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อยเท่านั้น โดยที่แท้ มีอยู่มากทีเดียว.

ข้าแต่ท่านพระโคดม อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์ได้ มีอยู่บ้างหรือ.

วัจฉะ อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะทำที่สุดทุกข์ได้นั้น ไม่มีเลย.

ข้าแต่ท่านพระโคดม ก็อาชีวกบางคน เมื่อตายไป จะไปสวรรค์ได้ มีอยู่หรือ.

วัจฉะ นับแต่กัปนี้ย้อนไป ๙๑ กัป เราระลึกไม่ได้ว่าได้เห็นอาชีวกอื่นที่ไปสวรรค์ นอกจากอาชีวกพวกเดียวที่เป็นกรรมวาที กิริยาวาที.

ข้าแต่ท่านพระโคดม เมื่อเป็นเช่นนั้น ลัทธิของเดียรถีย์เป็นอันสูญโดยที่สุด จากคุณเครื่องไปสู่สวรรค์อย่างนั้นหรือ.

อย่างนั้นวัจฉะ ลัทธิของเดียรถีย์นี้ เป็นอันสูญโดยที่สุด แม้จากคุณเครื่องไปสู่สวรรค์.

ข้อแตกต่างระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ เมื่อเสวยเวทนา ๙๘

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๒๕๗/๓๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ย่อมเสวยสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อทุกขมสุขเวทนาบ้าง อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ก็ย่อมเสวยสุขเวทนาบ้าง ทุกขเวทนาบ้าง อทุกขมสุขเวทนาบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ในบุคคล ๒ จำพวกนั้น อะไรเป็นความพิเศษ เป็นความแปลก เป็นเครื่องทำให้ต่างกันระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับ กับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ.

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมเศร้าโศก ร่ำไรรำพัน ทุบอกคร่ำครวญ ย่อมถึงความหลงไหล เขาย่อมเสวยเวทนา ๒ อย่าง คือ เวทนาทางกาย และเวทนาทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนู พึงยิงบุรุษด้วยลูกศร แล้วยิงซ้ำบุรุษนั้นด้วยลูกศรดอกที่ ๒ อีก ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษนั้นย่อมเสวยเวทนาเพราะลูกศร ๒ อย่าง คือ ทางกายและทางใจ ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมเศร้าโศก

ร่ำไรรำพัน ทุบอกคร่ำครวญ ย่อมถึงความหลงไหล เขาย่อมเสวยเวทนา ๒ อย่าง คือเวทนาทางกาย และเวทนาทางใจ อนึ่ง เขาย่อมเป็นผู้มีความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้นนั่นเอง **ปฏิฆานุสัยใด** อันเกิดเพราะทุกขเวทนา ปฏิฆานุสัยนั้นย่อมนอนตามแก่เขา ผู้มีความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้น เขาผู้อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมจะพอใจในกามสุขข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ ย่อมไม่รู้อุบายเครื่องสลัดออกจากทุกขเวทนา นอกไปจากกามสุข และเมื่อเขาพอใจในกามสุขอยู่ **ราคานุสัยใด** อันเกิดเพราะสุขเวทนา ราคานุสัยนั้น ย่อมนอนเนื่อง (ในบุคคลนั้น) เขาย่อมไม่รู้ซึ่งเหตุเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตฺถงฺคม) คุณ (อสฺสาท) โทษ (อาทีนว) และอุบายเป็นเครื่องสลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งเวทนาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อเขาไม่รู้เหตุเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งเวทนาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง **อวิชชานุสัยใด** อันเกิดเพราะอทุกขมสุขเวทนา อวิชชานุสัยนั้น ย่อมนอนเนื่อง (ในบุคคลนั้น) ถ้าเสวยสุขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ติดใจ เสวยสุขเวทนานั้น ถ้าเสวยทุกขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ติดใจ เสวยทุกขเวทนานั้น และถ้าเสวยอทุกขมสุขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ติดใจ เสวยอทุกขมสุขเวทนานั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับนี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ประกอบด้วยชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ เรากล่าวว่า เป็นผู้ประกอบด้วยทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับ อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ร่ำไรรำพัน ไม่ทุบอกคร่ำครวญ ไม่ถึงความหลงไหล เขาย่อมเสวยเวทนาทางกายอย่างเดียว ไม่ได้เสวยเวทนาทางใจ.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนนายขมังธนู พึงยิงบุรุษด้วยลูกศร แล้วยิงซ้ำบุรุษนั้นด้วยลูกศรดอกที่ ๒ ผิดไป ก็เมื่อเป็นอย่างนี้ บุรุษนั้นย่อมเสวยเวทนาเพราะลูกศรดอกเดียว ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมไม่เศร้าโศก ไม่ร่ำไรรำพัน ไม่ทุบอกคร่ำครวญ ไม่ถึงความหลงไหล เขาย่อมเสวยเวทนาทางกายอย่างเดียว ไม่ได้เสวยเวทนาทางใจ อนึ่ง เขาย่อมไม่มีความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้น ปฏิฆานุสัยใด อันเกิดเพราะทุกขเวทนา ปฏิฆานุสัยนั้น ย่อมไม่นอนตามแก่เขา ผู้ไม่มีความขัดเคืองเพราะทุกขเวทนานั้น เขาผู้อันทุกขเวทนาถูกต้องแล้ว ย่อมจะไม่พอใจในกามสุข ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะอริยสาวกผู้ได้สดับนั้น ย่อมรู้ชัดซึ่งอุบายอื่น อันเป็นเครื่องสลัดออกจากทุกขเวทนา นอกไปจากกามสุข เมื่อเขา

ไม่พอใจในกามสุข ราคานุสัยใด อันเกิดเพราะสุขเวทนา ราคานุสัยนั้น ย่อมไม่นอนเนื่อง (ในบุคคลนั้น) เขาย่อมรู้ชัดซึ่งเหตุเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งเวทนาเหล่านั้น ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งเหตุเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งเวทนาเหล่านั้นตามความเป็นจริง อวิชชานุสัยใด อันเกิดเพราะอทุกขมสุขเวทนา อวิชชานุสัยนั้น ย่อมไม่นอนเนื่อง (ในบุคคลนั้น) ถ้าเสวยสุขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ไม่ติดใจเสวยสุขเวทนานั้น ถ้าเสวยทุกขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ไม่ติดใจ เสวยทุกขเวทนานั้น ถ้าเสวยอทุกขมสุขเวทนา เขาย่อมเป็นผู้ไม่ติดใจ เสวยอทุกขมสุขเวทนานั้น.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้สดับแล้วนี้ เราเรียกว่าเป็นผู้ปราศจากชาติ ชรามรณะ โสกะปริเทวะ ทุกขะโทมนัส และอุปายาสะ เราย่อมกล่าวว่า เป็นผู้ปราศจากทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย นี้แลเป็นความพิเศษ เป็นความแปลกกัน เป็นเครื่องกระทำให้ต่างกันระหว่างอริยสาวกผู้ได้สดับกับปุถุชนผู้ไม่ได้สดับ.

ธรรมที่น่าอัศจรรย์ในธรรมวินัยนี้ ๙๙

-บาลี อฏฐก. อ. ๒๓/๒๐๗/๑๑๐.

ตรัสเพราะปรารภเหตุมีภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์อยู่หมู่ภิกษุสงฆ์ในวันอุโบสถ

ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เธอทั้งหลายพึงทำอุโบสถเถิด พึงแสดงปาติโมกข์เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ตั้งแต่กาลบัดนี้เป็นต้นไป เราจักไม่แสดงปาติโมกข์.

ภิกษุทั้งหลาย การที่ตถาคตจะพึงแสดงปาติโมกข์ในบริษัทที่ไม่บริสุทธิ์ นี้มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาส.

ภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ ย่อมอภิรมย์ ธรรม ๘ ประการเป็นอย่างไร คือ

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรลาดลุ่ม ลึกลงไปโดยลำดับ หาได้โกรกชันเหมือนเหวไม่ นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๑ ที่พวกอสูรเห็นแล้วๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรเต็มเปี่ยมอยู่เสมอไม่ล้นฝั่ง นี้เป็นธรรมอันน่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๒ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรไม่เกลื่อนด้วยซากศพ และในมหาสมุทรคลื่นย่อมซัดเอาซากศพเข้าหาฝั่งให้ขึ้นบกทันที นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๓ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่แม่น้ำสายใหญ่ ๆ บางสาย คือ แม่น้ำคงคา ยมุนา อจิรวดี สรภู มหี แม่น้ำเหล่านั้นไหลไปถึงมหาสมุทรแล้ว ย่อมเปลี่ยนนามและโคตรเดิมหมด ถึงความนับว่ามหาสมุทรนั่นเอง นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๔ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่แม่น้ำทุกสายในโลกย่อมไหลไปรวมยังมหาสมุทร และสายฝนจากอากาศตกลงสู่มหาสมุทร มหาสมุทรก็มิได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มเพราะน้ำนั้น ๆ นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๕ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรมีรสเดียว คือ รสเค็ม นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทร ประการที่ ๖ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรมีรัตนะมากมาย หลายชนิด ในมหาสมุทรนั้นมีรัตนะ คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ สังข์ ศิลา แก้วประพาฬ เงิน ทอง ทับทิม มรกตนี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทร ประการที่ ๗ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่มหาสมุทรเป็นที่พำนักอาศัยของสิ่งมีชีวิตใหญ่ ๆ สิ่งมีชีวิตในมหาสมุทรนั้นมีดังนี้ คือ ปลาติมิ ปลาติมิงคลา ปลาติมิรมิงคลา พวกอสูร นาค คนธรรพ์ แม้ที่มีร่างกายประมาณ ๑๐๐ โยชน์ ๒๐๐ โยชน์ ๓๐๐ โยชน์ ๔๐๐ โยชน์ ๕๐๐โยชน์ ก็มีอยู่ นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของมหาสมุทรประการที่ ๘ ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ในมหาสมุทรมีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการเหล่านี้แล ที่พวกอสูรเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้ ก็มีธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ ย่อมอภิรมย์อยู่ ธรรม ๘ ประการเป็นอย่างไร คือ.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ในธรรมวินัยนี้ มีการศึกษาไปตามลำดับ มีการกระทำไปตามลำดับ มีการปฏิบัติไปตามลำดับ มิใช่ว่าจะมีการบรรลุอรหัตผลโดยตรง นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๑ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่สาวกทั้งหลายของเราไม่ล่วงสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๒ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่บุคคลผู้ทุศีล มีบาปกรรม มีสมาจารไม่สะอาด น่ารังเกียจ ปกปิดกรรมชั่ว ไม่ใช่สมณะแต่ปฏิญญาว่าเป็นสมณะ มิใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ แต่ปฏิญญาว่าประพฤติพรหมจรรย์ เน่าใน ชุ่มด้วยราคะ เป็นเพียงดังขยะมูลฝอย สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลนั้นประชุมกันยกวัตรเธอเสียทันที แม้เขาจะนั่งอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ก็จริง ถึงกระนั้นเขาก็ชื่อว่าห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์

ก็ห่างไกลจากเขา นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๓ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่วรรณะ ๔ เหล่านี้ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ออกบวชเป็นบรรพชิต ในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศแล้ว ย่อมละนามและโคตรเดิมเสีย ถึงความนับว่าเป็นสมณศากยบุตรทั้งนั้น นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๔ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ถึงแม้ภิกษุเป็นอันมากจะปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ นิพพานธาตุก็มิได้ปรากฏว่าจะพร่องหรือเต็มด้วยภิกษุนั้น นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๕ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยมีรสเดียว คือ วิมุตติรส นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาประการที่ ๖ ในธรรมวินัยนี้ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้มีรัตนะมากมายหลายชนิด รัตนะในธรรมวินัยนั้นมีดังนี้ คือ สติปัฏฐาน ๔

สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๗ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

... ภิกษุทั้งหลาย ข้อที่ธรรมวินัยนี้เป็นที่พำนักอาศัยแห่งสิ่งที่มีชีวิตใหญ่ ๆ สิ่งมีชีวิตในธรรมวินัยนี้ มีดังนี้ คือ **โสดาบัน** ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล **สกทาคามี** ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล **อนาคามี** ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล **อรหันต์** ท่านผู้ปฏิบัติเพื่อความเป็น**อรหันต์** นี้เป็นธรรมที่น่าอัศจรรย์ อันไม่เคยมีมาของธรรมวินัยนี้ประการที่ ๘ ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ในธรรมวินัยนี้มีสิ่งที่น่าอัศจรรย์อันไม่เคยมีมา ๘ ประการนี้แล ที่ภิกษุทั้งหลายเห็นแล้ว ๆ จึงอภิรมย์อยู่.

(ใน -บาลี อฏฺฐก. อ. ๒๓/๒๐๐/๑๐๙. ได้ตรัสกับปหาราทะจอมอสูรโดยมีนัยเดียวกันนี้.-ผู้รวบรวม)

ปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้น ๑๐๐

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๒๑๓/๑๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อกายมีอยู่ สุขทุกข์ภายในย่อมเกิดขึ้น เพราะกายสัญเจตนาเป็นเหตุ หรือเมื่อวาจามีอยู่ สุขทุกข์ในภายในย่อมเกิดขึ้น เพราะวจีสัญเจตนาเป็นเหตุ หรือเมื่อใจมีอยู่ สุขทุกข์ภายในย่อมเกิดขึ้น เพราะมโนสัญเจตนาเป็นเหตุ

อีกอย่างหนึ่ง เพราะอวิชชาเป็นปัจจัย บุคคลย่อมปรุงแต่งกายสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง หรือบุคคลอื่นย่อมปรุงแต่งกายสังขารของบุคคลนั้นอันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น หรือบุคคลรู้สึกตัวย่อมปรุงแต่งกายสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง หรือบุคคลไม่รู้สึกตัวย่อมปรุงแต่งกายสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง

บุคคลย่อมปรุงแต่งวจีสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง หรือบุคคลอื่นย่อมปรุงแต่งวจีสังขารของบุคคลนั้น อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นบ้าง หรือบุคคลรู้สึกตัวย่อมปรุงแต่งวจีสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง หรือ

บุคคลไม่รู้สึกตัวย่อมปรุงแต่งวจีสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง

บุคคลย่อมปรุงแต่งมโนสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นด้วยตนเองบ้าง หรือบุคคลอื่นย่อมปรุงแต่งมโนสังขารของบุคคลนั้น อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นบ้าง หรือบุคคลรู้สึกตัวย่อมปรุงแต่งมโนสังขาร อันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง หรือบุคคลไม่รู้สึกตัวย่อมปรุงแต่งมโนสังขา รอันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย อวิชชาติดตามไปแล้วในธรรมเหล่านี้ แต่เพราะอวิชชานั่นแลดับโดยสำรอกไม่เหลือ กายอันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น ย่อมไม่มี วาจา ... ใจ ... เขต ... วัตถุ... อายตนะ ... อธิกรณะอันเป็นปัจจัยให้สุขทุกข์ภายในเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้นย่อมไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ความได้อัตภาพ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ ความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของตนเป็นไป ไม่ใช่สัญเจตนาของผู้อื่นเป็นไปก็มี ความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของผู้อื่นเป็นไป ไม่ใช่สัญเจตนาของตนเป็นไปก็มี ความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของตนด้วย สัญเจตนาของผู้อื่น

ด้วยเป็นไปก็มี ความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของตนก็มิใช่สัญเจตนาของผู้อื่นก็มิใช่เป็นไปก็มี.

ภิกษุทั้งหลาย ความได้อัตภาพ ๔ ประการนี้แล.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญธรรมที่พระผู้มีพระภาคตรัสโดยย่อนี้ ข้าพระองค์ทราบชัดเนื้อความโดยพิสดารอย่างนี้ว่า บรรดาความได้อัตภาพ ๔ ประการนั้น ความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของตนเป็นไป มิใช่สัญเจตนาของผู้อื่นเป็นไปนี้ คือ การจุติจากกายนั้นของสัตว์เหล่านั้นย่อมมีเพราะสัญเจตนาของตนเป็นเหตุ ความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของผู้อื่นเป็นไป มิใช่สัญเจตนาของตนเป็นไปนี้ คือ การจุติจากกายนั้นของสัตว์เหล่านั้น ย่อมมีเพราะสัญเจตนาของผู้อื่นเป็นเหตุ ความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของตนด้วยสัญเจตนาของผู้อื่นด้วยเป็นไปนี้ คือ การจุติจากกายนั้นของสัตว์เหล่านั้นย่อมมีเพราะสัญเจตนาของตนและสัญเจตนาผู้อื่นเป็นเหตุความได้อัตภาพที่สัญเจตนาของตนเป็นไปก็มิใช่ สัญเจตนาของผู้อื่นเป็นไปก็มิใช่นี้ จะพึงเห็นเทวดาทั้งหลายด้วยอัตภาพนั้นเป็นอย่างไร พระเจ้าข้า.

สารีบุตร พึงเห็นเทวดาทั้งหลายผู้เข้าถึงเนวสัญญา-นาสัญญายตนะด้วยอัตภาพนั้น.

(ถัดจากนี้ ได้ตรัสต่อไปตามข้อความที่ปรากฏในหน้า ๙๘ ของหนังสือเล่มนี้. ผู้รวบรวม)

นิพพานธาตุ ๒ อย่าง ๑๐๑

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๕๘/๒๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ๒ ประการเป็นอย่างไร คือ สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ และอนุปาทิเสส-นิพพานธาตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สอุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตขีณาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพนี้สิ้นรอบแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ ภิกษุนั้นย่อมเสวยอารมณ์ทั้งที่พึงใจและไม่พึงใจ ยังเสวยสุขและทุกข์อยู่ เพราะความที่อินทรีย์ ๕ เหล่าใดเป็นธรรมชาติไม่บุบสลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านั้นของเธอยังตั้งอยู่นั่นเทียว ภิกษุทั้งหลาย ความสิ้นไปแห่งราคะ ความสิ้นไปแห่งโทสะ ความสิ้นไปแห่งโมหะของภิกษุนั้น นี้เราเรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพานธาตุ.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อนุปาทิเสสนิพพานธาตุเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นพระอรหันตขีณาสพอยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงได้แล้ว มีประโยชน์ของตนอันบรรลุแล้ว มีสังโยชน์ในภพสิ้นรอบ

แล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ เวทนาทั้งปวงในอัตภาพนี้แหละของภิกษุนั้น เป็นธรรมชาติอันกิเลสทั้งหลายมีตัณหาเป็นต้นให้เพลิดเพลินมิได้แล้ว จัก (ดับ) เย็น.

ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ภิกษุทั้งหลาย นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้แล.

นิพพานธาตุ ๒ ประการนี้ ตถาคตผู้มีจักษุ ผู้อันตัณหาและทิฏฐิไม่อาศัยแล้ว ผู้คงที่ประกาศไว้แล้ว อันนิพพานธาตุอย่างหนึ่งมีในปัจจุบันนี้ชื่อว่า สอุปาทิเสส เพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ส่วนนิพพานธาตุ (อีกอย่างหนึ่ง) เป็นที่ดับสนิทแห่งภพทั้งหลายโดยประการทั้งปวงอันมีในเบื้องหน้าชื่อว่าอนุปาทิเสส ชนเหล่าใดรู้บทอันปัจจัยไม่ปรุงแต่งแล้วนี้ มีจิตหลุดพ้นแล้วเพราะสิ้นตัณหาเครื่องนำไปสู่ภพ ชนเหล่านั้นยินดีแล้วในนิพพาน เป็นที่สิ้นกิเลสเพราะบรรลุธรรมอันเป็นสาระ เป็นผู้คงที่ ละภพได้ทั้งหมด.

ข้อปฏิบัติเพื่อสิ้นสังโยชน์

ผู้หลับน้อย ตื่นมากในราตรี ๑๐๒

-บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๑๗๕/๑๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย คน ๕ จำพวกนี้ ย่อมหลับน้อย ตื่นมากในราตรี ๕ จำพวกเป็นอย่างไร คือ

(๑) สตรีผู้คิดมุ่งถึงบุรุษ

(๒) บุรุษผู้คิดมุ่งถึงสตรี

(๓) โจรผู้คิดมุ่งลักทรัพย์

(๔) พระราชาผู้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณีย์

(๕) ภิกษุผู้คิดมุ่งถึงธรรมที่ปราศจากสังโยชน์

ภิกษุทั้งหลาย คน ๕ จำพวกนี้แล ย่อมหลับน้อย ตื่นมากในราตรี.

ธรรมมีอุปการะมากต่อผู้เป็นเสขะ ๑๐๓

–บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๖/๑๙๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุผู้เป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตตผล ปรารถนาความเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมอยู่ เราไม่พิจารณาเห็นแม้เหตุอันหนึ่งอย่างอื่น กระทำเหตุที่มีณ ภายในว่ามีอุปการะมาก เหมือนโยนิโสมนสิการนี้เลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุมนสิการโดยแยบคาย ย่อมละอกุศลเสียได้ ย่อมเจริญกุศลให้เกิดมี.

ธรรมอย่างอื่นอันมีอุปการะมาก เพื่อบรรลุประโยชน์อันสูงสุดแห่งภิกษุผู้เป็นพระเสขะ เหมือนโยนิโสมนสิการไม่มีเลย ภิกษุเริ่มตั้งไว้ซึ่งมนสิการโดยแยบคาย พึงบรรลุนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งทุกข์ได้.

ปฏิปทาบรรลุมรรคผล ๔ แบบ ๑๐๔

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๒๐๒,๒๐๗/๑๖๓,๑๖๖.

ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทา ๔ ประการเหล่านี้ ๔ ประการ เป็นอย่างไร คือ

(๑) ทุกขาปฏิปทาทันธาภิญญา (ปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า)

(๒) ทุกขาปฏิปทาขิปปาภิญญา (ปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว)

(๓) สุขาปฏิปทาทันธาภิญญา (ปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า)

(๔) สุขาปฏิปทาขิปปาภิญญา (ปฏิบัติสบาย รู้ได้เร็ว)

แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า

ภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขาปฏิปทาทันธาภิญญา เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม มีความสำคัญในอาหารว่าเป็นของปฏิกูล มีความสำคัญในโลกทั้งปวงว่าไม่น่ายินดี พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง อนึ่ง มรณสัญญาของเธอตั้งอยู่ดีแล้วในภายใน เธอเข้าไปอาศัยธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ

สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ของเธอปรากฏว่าอ่อน เธอจึงได้บรรลุคุณวิเศษเพื่อความสิ้นอาสวะช้า เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้อ่อน ภิกษุทั้งหลาย **นี้เรียกว่า ทุกขาปฏิปทาทันธาภิญญา.**

แบบปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว

ภิกษุทั้งหลาย ก็ทุกขาปฏิปทาขิปปาภิญญา เป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นในกายว่าไม่งาม มีความสำคัญในอาหารว่าเป็นของปฏิกูล มีความสำคัญในโลกทั้งปวงว่าไม่น่ายินดี พิจารณาเห็นในสังขารทั้งปวงว่าไม่เที่ยง อนึ่ง มรณสัญญาของเธอตั้งอยู่ดีแล้วในภายใน เธอเข้าไปอาศัยธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ของเธอปรากฏว่าแก่กล้า เธอย่อมได้บรรลุคุณวิเศษเพื่อความสิ้นอาสวะเร็วพลัน เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้แก่กล้า ภิกษุทั้งหลาย **นี้เรียกว่า ทุกขาปฏิปทาขิปปาภิญญา.**

แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า

ภิกษุทั้งหลาย ก็สุขาปฏิปทาทันธาภิญญาเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกและวิจารสงบไป จึงบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะความจางคลายไปแห่งปีติ ย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ บรรลุตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสก่อน ๆ ได้ จึงบรรลุจตุตถฌานอันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ เธออาศัยธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา แต่อินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ของเธอปรากฏว่าอ่อน เธอจึงบรรลุคุณวิเศษ เพื่อความสิ้นอาสวะช้า เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้อ่อน ภิกษุทั้งหลาย **นี้เรียกว่าสุขาปฏิปทาทันธาภิญญา.**

แบบปฏิบัติสบาย รู้ได้เร็ว

ภิกษุทั้งหลาย ก็สุขาปฏิปทาขิปปาภิญญาเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เพราะวิตกและวิจารสงบไป จึงบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เพราะความจางคลายไปแห่งปีติ ย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ บรรลุตติยฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้ได้ฌานนี้เป็นผู้มีอุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข ดังนี้ เพราะละสุข ละทุกข์ และดับโสมนัสก่อน ๆ ได้ จึงบรรลุจตุตถฌานอันไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาอยู่ เธออาศัยธรรมอันเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการนี้ คือ สัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา ทั้งอินทรีย์ ๕ ประการนี้ คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ของเธอปรากฏว่าแก่กล้า เธอย่อมได้บรรลุคุณวิเศษ เพื่อความสิ้นอาสวะเร็วพลัน เพราะอินทรีย์ ๕ ประการนี้แก่กล้า ภิกษุทั้งหลาย **นี้เรียกว่า สุขาปฏิปทาขิปปาภิญญา.**

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ปฏิปทา ๔ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ในปฏิปทา ๔ ประการนั้น ทุกขา-ปฏิปทาทันธาภิญญา บัณฑิตกล่าวว่า เลวโดยส่วนทั้งสองทีเดียว คือ กล่าวว่าเลวแม้ด้วยการปฏิบัติลำบาก กล่าวว่าเลวแม้ด้วยการรู้ได้ช้า ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทานี้บัณฑิตกล่าวว่าเลวโดยส่วนทั้งสองทีเดียว

ภิกษุทั้งหลาย ทุกขาปฏิปทาขิปปาภิญญา บัณฑิตกล่าวว่าเลว เพราะปฏิบัติลำบาก.

ภิกษุทั้งหลาย สุขาปฏิปทาทันธาภิญญา บัณฑิตกล่าวว่าเลว เพราะรู้ได้ช้า.

ภิกษุทั้งหลาย สุขาปฏิปทาขิปปาภิญญา บัณฑิตกล่าวว่าประณีตโดยส่วนทั้งสองทีเดียว คือ กล่าวว่าประณีตแม้ด้วยการปฏิบัติสะดวก กล่าวว่าประณีตแม้ด้วยการรู้ได้เร็ว ภิกษุทั้งหลาย ปฏิปทานี้บัณฑิตกล่าวว่าประณีตโดยส่วนทั้งสองทีเดียว.

ความพรากจากโยคะ ๔ | ๑๐๕

–บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๔/๑๐.

ภิกษุทั้งหลาย ความพรากจากโยคะ ๔ ประการนี้ ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) ความพรากจากกามโยคะ (กามโยควิสังโยโค)

(๒) ความพรากจากภวโยคะ (ภวโยควิสังโยโค)

(๓) ความพรากจากทิฏฐิโยคะ (ทิฏฐิโยควิสังโยโค)

(๔) ความพรากจากอวิชชาโยคะ (อวิชชาโยควิสังโยโค)

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพรากจากกามโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตฺถงฺคม) คุณ (อสฺสาท) โทษ (อาทีนว) และอุบายเครื่องสลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งกามทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งกามทั้งหลาย ตามความเป็นจริง ความกำหนัดเพราะกาม ความเพลิดเพลินเพราะกาม ความเยื่อใยเพราะกาม ความหมกมุ่นเพราะกาม ความกระหายเพราะกาม ความเร่าร้อนเพราะกาม ความหยั่งลงในกาม ความทะยานอยากเพราะกามในกามทั้งหลาย ย่อมไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ความพรากจากกามโยคะ ความพรากจากกามโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพรากจากภวโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตฺถงฺคม) คุณ (อสฺสาท) โทษ (อาทีนว) และอุบายเครื่องสลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งภพทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งภพทั้งหลายตามความเป็นจริง ความกำหนัดเพราะภพ ความเพลิดเพลินเพราะภพ ความเยื่อใยเพราะภพ ความหมกมุ่นเพราะภพ ความกระหายเพราะภพ ความเร่าร้อนเพราะภพ ความหยั่งลงในภพ และความทะยานอยากเพราะภพในภพทั้งหลายย่อมไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ความพรากจากภวโยคะ ความพรากจากกามโยคะ ความพรากจากภวโยคะเป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพรากจากทิฏฐิโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตฺถงฺคม) คุณ (อสฺสาท) โทษ (อาทีนว) และอุบายเครื่องสลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งทิฏฐิทั้งหลาย ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งทิฏฐิทั้งหลาย ตามความเป็นจริง ความกำหนัดเพราะทิฏฐิ ความเพลิดเพลินเพราะทิฏฐิ ความเยื่อใยเพราะทิฏฐิ ความหมกมุ่นเพราะทิฏฐิ ความกระหายเพราะทิฏฐิ ความเร่าร้อนเพราะทิฏฐิ

ความหยั่งลงในทิฏฐิ และความทะยานอยากเพราะทิฏฐิในทิฏฐิทั้งหลายย่อมไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย นี้เราเรียกว่า ความพรากจากทิฏฐิโยคะ ความพรากจากกามโยคะ ความพรากจากภวโยคะ ความพรากจากทิฏฐิโยคะ เป็นดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ความพรากจากอวิชชาโยคะเป็นอย่างไร บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิด (สมุทย) ความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตฺถงฺคม) คุณ (อสฺสาท) โทษ (อาทีนว) และอุบายเครื่องสลัดออก (นิสฺสรณ) แห่งผัสสายตนะ ๖ ประการ ตามความเป็นจริง เมื่อเขารู้ชัดซึ่งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ คุณ โทษ และอุบายเครื่องสลัดออกแห่งผัสสายตนะ ๖ ประการ ตามความเป็นจริง ความไม่รู้ ความไม่หยั่งรู้ในผัสสายตนะ ๖ ประการ ย่อมไม่เกิดขึ้น นี้เราเรียกว่า ความพรากจากอวิชชาโยคะ ความพรากจากกามโยคะ ความพรากจากภวโยคะ ความพรากจากทิฏฐิโยคะเป็นดังนี้

บุคคลผู้พรากจากอกุศลธรรมอันเป็นบาป อันเป็นเครื่องเศร้าหมอง เป็นเหตุให้เกิดในภพใหม่ มีความกระวนกระวาย มีทุกข์เป็นวิบาก มีชาติ ชรา และมรณะต่อไปอีก ฉะนั้น เราจึงเรียกว่า ผู้เกษมจากโยคะ.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ความพรากจากโยคะ ๔ ประการ.

เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๑) ๑๐๖

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๒๑๗/๓๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงเหตุสำเร็จความปรารถนาแก่เธอทั้งหลาย พวกเธอจงฟังเหตุสำเร็จความปรารถนานั้น จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งกษัตริย์มหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพราหมณ์มหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งคหบดีมหาศาลเถิด” ดังนี้ก็มี เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ... เทวดาชั้นดาวดึงส์ ... เทวดาชั้นยามา ... เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี ... เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัสตี มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ เถิด” ดังนี้ เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มาก แล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า สหัสสพรหม ... ทวิสหัสสพรหม ... ติสหัสสพรหม ... จตุสหัสสพรหม ... ปัญจสหัสสพรหม ... ทสสหัสสพรหม ... สตสหัสสพรหม มีอายุยืน มีวรรณะ มากด้วยสุข ... เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งพรหมเหล่านั้น ๆ เถิด” ดังนี้

เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งพรหมเหล่านั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นอาภา ... เทวดาชั้นปริตตาภา ... เทวดาชั้นอัปปมาณาภา ... เทวดาชั้นอาภัสสรา ... เทวดาชั้นสุภา... เทวดาชั้นปริตตสุภา... เทวดาชั้นอัปปมาณสุภา ... เทวดาชั้นสุภกิณหา ... เทวดาชั้นเวหัปผลา ... มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ เถิด” ดังนี้ เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาชั้นอวิหา ... เทวดาชั้นอตัปปา ... เทวดาชั้นสุทัสสา ... เทวดาชั้นสุทัสสี ... เทวดาชั้นอกนิฏฐา มีอายุยืน มีวรรณะมากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ เถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐานจิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาชั้นนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอได้ฟังมาว่า เทวดาผู้เข้าถึงอากาสานัญจายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงวิญญาณัญจายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงอากิญจัญญายตนภพ ... เทวดาผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนภพ มีอายุยืนดำรงอยู่นาน มากด้วยความสุข เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราเมื่อตายไปแล้ว พึงเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงภพนั้น ๆ เถิด” เธอจึงตั้งจิตนั้น อธิษฐาน

จิตนั้น เจริญจิตนั้น ความปรารถนาและวิหารธรรมเหล่านั้น อันเธอเจริญแล้วอย่างนี้ ทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไป เพื่อความสำเร็จในภาวะนั้น ๆ ภิกษุทั้งหลาย นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อความสำเร็จในความเป็นสหายแห่งเทวดาผู้เข้าถึงภพนั้น ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ประการอื่นยังมีอีก ภิกษุเป็นผู้ประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา เธอมีความปรารถนาอย่างนี้ว่า “โอหนอ เราพึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่” เธอจึงเข้าถึงเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ย่อมไม่เกิดในที่ไหน ๆ.

เหตุสำเร็จความปรารถนา (นัยที่ ๒) ๑๐๗

–บาลี มู. ม. ๑๒/๕๘/๗๓.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นมีศีลอันสมบูรณ์ มีปาติโมกข์อันสมบูรณ์อยู่เถิด จงเป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจรอยู่เถิด จงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจ เป็นที่เคารพ และเป็นผู้ควรยกย่องของเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายเถิดดังนี้ ภิกษุนั้น พึงกระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมอันเป็นเครื่องสงบแห่งใจในภายใน ไม่เหินห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา และให้วัตรของผู้อยู่สุญญาคารเจริญงอกงาม.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ขอเราพึงได้จีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารเถิด ดังนี้ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราบริโภคจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานปัจจัยเภสัชบริขารของเทวดาหรือมนุษย์เหล่าใด สักการะเหล่านั้นของเทวดาและมนุษย์เหล่านั้นพึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เถิด ดังนี้ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า ญาติและสาโลหิตของเราเหล่าใด ล่วงลับทำกาละไปแล้ว มีจิตเลื่อมใส ระลึกถึงอยู่ ความระลึกถึงด้วยจิตอันเลื่อมใสของญาติและสาโลหิตเหล่านั้น พึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่เถิด ดังนี้ ....

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ข่มความไม่ยินดีและความยินดีได้ อนึ่ง ความไม่ยินดีอย่าพึงครอบงำเราได้เลย เราพึงครอบงำย่ำยี ความไม่ยินดีอันเกิดขึ้นแล้วได้อยู่เถิด ดังนี้ ....

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ข่มความกลัวและความขลาดได้ อนึ่ง ความกลัวและความขลาดอย่าพึงครอบงำเราได้เลย เราพึงครอบงำ ย่ำยี ความกลัวและความขลาดที่เกิดขึ้นแล้วได้อยู่เถิด ดังนี้ ....

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นผู้ได้ฌานทั้ง ๔ อันเกิดขึ้นเพราะจิตยิ่ง เป็นธรรมเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรมตามความปรารถนา พึงได้ไม่ยาก ไม่ลำบากเถิด ดังนี้ ....

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงถูกต้องด้วยกายซึ่งวิโมกข์อันสงบ อันไม่มีรูปเพราะก้าวล่วงรูปเสียได้อยู่เถิด ดังนี้ ....

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นโสดาบันเพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ๓ พึงเป็นผู้มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงมีอันตรัสรู้เป็นเบื้องหน้าเถิด ดังนี้ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นสกทาคามี เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ ๓ (และ) เพราะราคะ โทสะ และโมหะเบาบาง มาสู่โลกนี้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น แล้วจะทำที่สุดทุกข์ได้เถิด ดังนี้ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเป็นโอปปาติกะ เพราะความสิ้นไปแห่งโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ พึงปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับมาจากโลกนั้นเป็นธรรมดาเถิด ดังนี้ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงบรรลุอิทธิวิธีหลายประการ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงได้ยินเสียงทั้ง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงกำหนดรู้ใจของสัตว์อื่น ของบุคคลอื่นด้วยใจ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงระลึกชาติก่อนได้เป็นอันมาก ....

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงเห็นหมู่สัตว์ที่กำลังจุติ กำลังอุปบัติเลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักษุอันบริสุทธิ์ล่วงจักษุของมนุษย์ ....

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุจะพึงหวังว่า เราพึงทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะอาสวะทั้งหลายสิ้นไป ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ในปัจจุบันเข้าถึงอยู่เถิดดังนี้ ภิกษุนั้นพึงเป็นผู้กระทำให้บริบูรณ์ในศีล หมั่นประกอบธรรมอันเป็นเครื่องสงบแห่งใจในภายใน ไม่เหินห่างจากฌาน ประกอบด้วยวิปัสสนา และให้วัตรของผู้อยู่สุญญาคารเจริญงอกงาม.

คำใด ที่เรากล่าวแล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นมีศีลอันสมบูรณ์ มีปาติโมกข์อันสมบูรณ์อยู่เถิด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้สำรวมด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจรอยู่เถิด เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีปกติเห็นภัยในโทษทั้งหลายแม้มีประมาณน้อย สมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด ดังนี้ คำนั้น อันเราอาศัยอำนาจประโยชน์นี้ จึงได้กล่าวแล้ว.

อานิสงส์การฟังธรรมโดยกาลอันควร ๑๐๘

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๒๔/๓๒๗.

ก็สมัยนั้น ท่านพระผัคคุณะอาพาธ มีทุกข์ เป็นไข้หนัก พระผู้มีพระภาคได้เสด็จเข้าไปเยี่ยมท่านพระผัคคุณะถึงที่อยู่ แล้วได้ทรงชี้แจงด้วยธรรมีกถาให้ท่านพระผัคคุณะเห็นแจ้ง ให้สมาทาน อาจหาญ ร่าเริง แล้วเสด็จลุกจากอาสนะหลีกไป ครั้นเมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จไปแล้วไม่นาน ท่านพระผัคคุณะได้กระทำกาละ และในเวลาตายอินทรีย์ของท่านพระผัคคุณะนั้น ผ่องใสยิ่งนัก.

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จจากมาไม่นาน ท่านพระผัคคุณะก็กระทำกาละ และในเวลาตายอินทรีย์ของท่านพระผัคคุณะผ่องใสยิ่งนัก.

อานนท์ ก็อินทรีย์ของผัคคุณภิกษุจักไม่ผ่องใสได้อย่างไร จิตของผัคคุณภิกษุยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ จิตของผัคคุณภิกษุนั้นก็หลุดพ้นแล้วจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น (ตสฺส ตำ ธมฺมเทสนำ สุตฺวา ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สญฺโญชเนหิ จิตฺตำ วิมุตฺตำ).

อานนท์ อานิสงส์ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) อานนท์ จิตของภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ในเวลาใกล้ตาย เธอได้เห็นตถาคต ตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น อันงามในท่ามกลาง อันงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิงแก่เธอ จิตของเธอย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น (ตสฺส ตำ ธมฺมเทสนำ สุตฺวา ปญฺจหิ โอรมฺภาคิเยหิ สญฺโญชเนหิ จิตฺตำ วิมุจฺจติ) อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๑ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๒) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคตเลย แต่ได้เห็นสาวกของตถาคต สาวกของตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ ทั้งพยัญชนะ บริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิงแก่เธอ จิตของเธอย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน์ อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๒ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๓) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุยังไม่หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคต และไม่ได้เห็นสาวกของตถาคตเลย แต่เธอย่อมตรึกตรองเพ่งด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมา เมื่อเธอตรึกตรองเพ่งด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมาอยู่ จิตของเธอย่อมหลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๓ ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร.

(๔) อานนท์ จิตของมนุษย์ในธรรมวินัยนี้ ได้หลุดพ้นจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ แต่จิตของเธอยังไม่น้อมไปในนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ในเวลาใกล้ตาย เธอย่อมได้เห็นตถาคต ตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ... แก่เธอ จิตของเธอย่อมน้อมไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๔ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๕) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุหลุดพ้นแล้วจากสังโยชน์ อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ แต่จิตของเธอยังไม่น้อมไปในนิพพานอันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่น

ยิ่งกว่ามิได้ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคตเลย แต่ได้เห็นสาวกของตถาคต สาวกของตถาคตย่อมแสดงธรรมอันงามในเบื้องต้น ... แก่เธอ จิตของเธอย่อมน้อมไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ เพราะได้ฟังธรรมเทศนานั้น อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อที่ ๕ ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร.

(๖) อีกประการหนึ่ง จิตของภิกษุหลุดพ้นแล้วจากสังโยชน์อันเป็นไปในส่วนเบื้องต่ำ ๕ แต่จิตของเธอยังไม่น้อมไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ ในเวลาใกล้ตาย เธอไม่ได้เห็นตถาคต และไม่ได้เห็นสาวกของตถาคตเลย แต่เธอย่อมตรึกตรองเพ่งด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมา เมื่อเธอตรึกตรองเพ่งด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้เรียนมาอยู่ จิตของเธอย่อมน้อมไปในนิพพาน อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอุปธิ อันหาธรรมอื่นยิ่งกว่ามิได้ อานนท์ นี้เป็นอานิสงส์ข้อ ๖ ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร.

อานนท์ เหล่านี้แล อานิสงส์ในการฟังธรรมโดยกาลอันควร ในการใคร่ครวญเนื้อความแห่งธรรมโดยกาลอันควร ๖ ประการ.

ประโยชน์ของการฟังกุศลธรรม ๑๐๙

-บาลี สุตฺต. ปุ. ๒๕/๔๗๓/๓๙๐.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าจะพึงมีผู้ถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า จะมีประโยชน์อะไร เพื่อการฟังกุศลธรรมอันเป็นอริยะ เป็นเครื่องนำออก อันให้ถึงปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ เธอทั้งหลายพึงตอบเขาอย่างนี้ว่า **มีประโยชน์เพื่อรู้ธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างตามความเป็นจริง** ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า ท่านทั้งหลายกล่าวอะไรว่าเป็นธรรม ๒ อย่าง เธอทั้งหลายพึงตอบเขาอย่างนี้ว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ (อนุปสฺสนา) ว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ (อนุปสฺสนา) ว่า นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ อย่างนี้ เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจเด็ดเดี่ยวอยู่ **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า การพิจารณาเห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนืองๆ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นอีกบ้างไหม ให้ตอบเขาว่า **พึงมี** ถ้าเขาถาม

ต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะ**อุปธิ**เป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอุปธินั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนือง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอวิชชาเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอวิชชานั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนือง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะสังขารเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งสังขารนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนือง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะวิญญาณเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งวิญญาณนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนือง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะผัสสะเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งผัสสะนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเวทนาเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งเวทนานั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะตัณหาเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งตัณหานั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอุปาทานเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอุปาทานนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะความริเริ่ม (อารมฺภ) เป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งความริเริ่มนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์ใดๆ ที่เกิดขึ้น ทุกข์ทั้งหมดนั้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะอาหารเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งอาหารทั้งหมดนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ทุกข์อย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งหมดย่อมเกิดขึ้นเพราะความหวั่นไหวเป็นปัจจัย **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งความหวั่นไหวทั้งหลายนั่นเอง ทุกข์จึงไม่เกิด **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ความดิ้นรนย่อมมีแก่ผู้อันตัณหา ทิฏฐิ และมานะอาศัยแล้ว **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนืองๆ ว่า ผู้ที่ตัณหา ทิฏฐิ และมานะไม่อาศัยแล้ว ย่อมไม่ดิ้นรน **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนืองๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า อรูปภพละเอียดกว่ารูปภพ **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่านิโรธละเอียดกว่าอรูปภพ **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนือง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่าง โดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า นามรูปที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นามรูปนี้เป็นของจริง พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นามรูปนั่นเป็นของเท็จ **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณ-พราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นิพพานนี้เป็นของเท็จ พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นิพพานนั้นเป็นของจริง **นี้เป็นอย่างที่ ๒**

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นเนือง ๆ ซึ่งธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบอย่างนี้ ... **พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.**

ภิกษุทั้งหลาย ... ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า การพิจารณาเห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างเนือง ๆ โดยชอบ จะพึงมีโดยปริยายอย่างอื่นบ้างไหม ให้ตอบเขาว่า **พึงมี** ถ้าเขาถามต่อไปอีกว่า พึงมีอย่างไรเล่า ให้ตอบเขาว่า การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า อิฏฐารมณ์ (อารมณ์หรือสิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ) ที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก ที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า เป็นสุข พระอริยเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นเป็นทุกข์ **นี้เป็นอย่างที่ ๑** การพิจารณาเห็นเนือง ๆ ว่า นิพพานที่โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลกที่หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์เล็งเห็นว่า นี้เป็นทุกข์ พระอริยะเจ้าทั้งหลายเห็นด้วยดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นเป็นสุข **นี้เป็นอย่างที่ ๒** ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมอันเป็นธรรม ๒ อย่างโดยชอบเนือง ๆ อย่างนี้ ไม่ประมาท มีความเพียร มีใจ

เด็ดเดี่ยวอยู่ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

(สำหรับบทนี้มีเนื้อหาค่อนข้างยาว จึงได้นำมาใส่ไว้บางส่วน ผู้สนใจพึงตามอ่านเนื้อความเต็มได้จากที่มาของพระสูตร. -ผู้รวบรวม)

การให้ทาน แล้วเป็นอนาคามี ๑๑๐

–บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๖๐/๔๙.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่การให้ทานเช่นนั้นนั่นแล บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก และอะไรหนอ เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ที่การให้ทานเช่นนั้นนั่นแล บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้แล้ว มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยมีความหวังผล ให้ทานโดยมีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยมุ่งการสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยคิดว่า เราตายไปจักได้เสวยผลของทานนี้ เขาจึงให้ทาน คือ ข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย และประทีปโคมไฟแก่สมณะหรือพราหมณ์ ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าจาตุมหาราชิกา ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ให้ทานโดยไม่มีจิตผูกพันในผล ให้ทานโดยไม่มุ่งการสั่งสม (บุญ) ให้ทานโดยไม่คิดว่า “เราตายไปจักได้เสวยผลของทานนี้” แต่เขาให้ทานด้วยคิดว่า “การให้ทานเป็นการดี” ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึง

ความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดาวดึงส์ ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า “การให้ทานเป็นการดี” แต่ให้ทานด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่ายามา ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่าบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย เคยให้เคยทำมา เราก็ไม่ควรทำให้เสียประเพณี แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากิน สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้ไม่หุงหากิน เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้ไม่หุงหา ไม่สมควร ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าดุสิต ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราหุงหากินได้ สมณะหรือพราหมณ์เหล่านี้หุงหากินไม่ได้ เราหุงหากินได้ จะไม่ให้ทานแก่สมณะหรือพราหมณ์ผู้หุงหากินไม่ได้ ไม่สมควร แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนฤาษีแต่ครั้งก่อน คือ อัฏฐกฤาษี วามกฤาษี วามเทวฤาษี เวสสามิตรฤาษี ยมทัคคิฤาษี อังคีรสฤาษี ภารทวาชฤาษี วาเสฏฐฤาษี กัสสปฤาษี และภคุฤาษี บูชามหายัญ ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่านิมมานรดี ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เราจักเป็นผู้จำแนกแจกทาน เหมือนอย่างฤาษีแต่ครั้งก่อน คืออัฏฐกฤาษี ... ภคุฤาษี แต่ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าปรนิมมิตวสวัสดี ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว ยังเป็นผู้กลับมา คือ มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร บุคคลบางคนในโลกนี้ ให้ทานโดยไม่มีความหวังผล ... ไม่ได้ให้ทานด้วยคิดว่า เมื่อเราให้ทานอย่างนี้ จิตจะเลื่อมใส เกิดความปลื้มใจและโสมนัส แต่ให้ทานเป็นเครื่องประดับจิต เป็นบริขารของจิต (จิตฺตาลงฺการํ จิตฺตปริกฺขารํ) ... เขาให้ทานเช่นนั้นแล้ว เมื่อตายไป ย่อมเข้าถึงความเป็นสหายแห่งเทวดาเหล่าพรหมกายิกา ครั้นสิ้นกรรม สิ้นฤทธิ์ สิ้นยศ หมดความเป็นใหญ่แล้ว เป็นผู้ไม่ต้องกลับมา คือ ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้.

สารีบุตร นี้แล เป็นเหตุ เป็นปัจจัยให้ทานเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก แต่ไม่มีอานิสงส์มาก และเป็นเหตุ เป็นปัจจัยเช่นนั้นที่บุคคลบางคนในโลกนี้ให้แล้ว มีผลมาก และมีอานิสงส์มาก.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๑)

๑๑๑

–บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๒๙/๑๗๙.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โลภะได้ เราเป็นผู้รับรองเธอทั้งหลายเพื่อความเป็นอนาคามี.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งความโลภอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โลภไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้วย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๒)

๑๑๒

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๒๙/๑๘๐.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โทสะได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีเธอทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโทสะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ประทุษร้ายไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๓)

๑๑๓

–บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๐/๑๘๑.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โมหะได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีเธอทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโมหะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้หลงไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๔)

๑๑๔

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๐/๑๘๒.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ โกธะ (ความโกรธ) ได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีเธอทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งโกธะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้โกรธไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ.

ละธรรมอย่างหนึ่ง ได้อนาคามี (นัยที่ ๕)

๑๑๕

–บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๓๑/๑๘๓.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่งได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีของเธอทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งเป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายละธรรมอย่างหนึ่ง คือ มักขะ (ความลบหลู่คุณ) ได้ เรารับรองความเป็นอนาคามีเธอทั้งหลาย.

ชนผู้เห็นแจ้งทั้งหลาย รู้ชัดด้วยดีซึ่งมักขะอันเป็นเหตุให้สัตว์ผู้ลบหลู่ไปสู่ทุคติ แล้วละได้ ครั้นละได้แล้ว ย่อมไม่มาสู่โลกนี้อีกในกาลไหน ๆ.

เจริญพรหมวิหาร ได้อรหันต์หรืออนาคามี ๑๑๖

-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๓๒๑/๑๙๖.

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้วย่อมไม่กล่าวความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น ก็วิบากนั้นแลอันสัตว์ผู้ทำพึงได้เสวยในปัจจุบัน ในอัตภาพถัดไป หรือในอัตภาพต่อ ๆ ไป ภิกษุทั้งหลาย เราไม่รู้แล้วย่อมไม่กล่าวการทำที่สุดทุกข์แห่งกรรมที่สัตว์ตั้งใจกระทำสั่งสมขึ้น.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนั้นนั่นแล เป็นผู้ปราศจากอภิชฌา ปราศจากพยาบาท ไม่ลุ่มหลง มีสัมปชัญญะ มีสติเฉพาะหน้า มีใจประกอบด้วยเมตตาแผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาอันไพบูลย์ ใหญ่หลวง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ อริยสาวกนั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า ในกาลก่อนแล จิตของเรานี้เป็นจิตคับแคบ เป็นจิตไม่ได้อบรมแล้ว แต่บัดนี้ จิตของเรานี้ เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็นจิตอบรมดีแล้ว ก็กรรมที่ทำแล้วพอประมาณอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมไม่เหลืออยู่ ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรานั้น

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร คือ หากในเวลายังเป็นเด็ก เด็กนี้พึงเจริญเมตตาเจโตวิมุตติไซร้ พึงทำบาปกรรมบ้างหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

ก็ทุกข์จะพึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยว่าทุกข์จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมได้แต่ที่ไหน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็เมตตาเจโตวิมุตตินี้ อันสตรีหรือบุรุษ พึงเจริญแล ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มิได้มีส่วนอันสตรีหรือบุรุษจะพึงพาเอาไปได้ ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ผู้มีอันจะต้องตายเป็นสภาพนี้ เป็นผู้มีจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า บาปกรรมไร ๆ ของเรา อันกรัชกายนี้ทำแล้วในกาลก่อน บาปกรรมนั้นทั้งหมด เป็นกรรมอันเราพึงเสวยในอัตภาพนี้ จักไม่ติดตามไป ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย เมตตาเจโตวิมุตติอันภิกษุผู้มีปัญญา ผู้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่ง ในธรรม-วินัยนี้อบรมแล้ว ด้วยประการอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกมีจิตประกอบด้วยกรุณา ... มุทิตา ... อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน โดยนัยนี้ ทั้งทิศเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวาง แผ่ไปตลอดโลก ทั่วสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยจิตอันประกอบด้วยอุเบกขาอันไพบูลย์ ใหญ่หลวง หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนอยู่ อริยสาวกนั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า ในกาลก่อนแล จิตของเรานี้เป็นจิตเล็กน้อย เป็นจิตไม่ได้อบรมแล้ว แต่บัดนี้ จิตของเรานี้เป็นจิตหาประมาณมิได้ เป็นจิตอบรมดีแล้ว ก็กรรมที่ทำแล้วพอประมาณอย่างใดอย่างหนึ่งนั้น ย่อมไม่เหลืออยู่ไม่ตั้งอยู่ในจิตของเรานั้น ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนั้นเป็นอย่างไร คือ หากว่าในเวลายังเป็นเด็ก เด็กนี้พึงเจริญอุเบกขาเจโตวิมุตติไซร้ พึงกระทำบาปกรรมบ้างหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า.

ก็ทุกข์จะพึงถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมหรือ.

ไม่ใช่เช่นนั้น พระเจ้าข้า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ด้วยว่าทุกข์จักถูกต้องบุคคลผู้ไม่ทำบาปกรรมได้แต่ที่ไหน.

ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตตินี้ อันสตรีหรือบุรุษพึงเจริญแล ภิกษุทั้งหลาย กายนี้มิได้มีส่วนอันสตรีหรือบุรุษจะพึงพาเอาไปได้ ภิกษุทั้งหลาย สัตว์ผู้มีอันจะต้องตายเป็นสภาพนี้ เป็นผู้มีจิตเป็นเหตุ สัตว์นั้นย่อมรู้อย่างนี้ว่า บาปกรรมไร ๆ ของเราอันกรัชกายนี้ทำแล้วในกาลก่อน บาปกรรมนั้นทั้งหมด อันเราจะพึงเสวยในอัตภาพนี้ จักไม่ติดตามไปดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขาเจโตวิมุตติ อันภิกษุผู้มีปัญญา ผู้ยังไม่แทงตลอดวิมุตติอันยิ่ง ในธรรมวินัยนี้เจริญแล้วด้วยประการอย่างนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นอนาคามี.

อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอนิจจสัญญา ๑๑๗

-บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๓/๓๗๓.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการ ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งซึ่งอนิจจสัญญาในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต ๖ ประการนั้น เป็นอย่างไร คือ

(๑) สังขารทั้งปวง จักปรากฏโดยความเป็นของตั้งอยู่อย่างไม่มั่นคง

(๒) ใจของเรา จักไม่ยินดีในโลกทั้งปวง

(๓) ใจของเรา จักออกจากโลกทั้งปวง

(๔) ใจของเรา จักเป็นใจน้อมไปในนิพพาน

(๕) สังโยชน์ทั้งหลายของเรา จักถึงซึ่งการละขาด

(๖) เราจักเป็นผู้ประกอบด้วยสามัญญคุณอันยอดเยี่ยม

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการเหล่านี้แล ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ซึ่งอนิจจสัญญาในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต.

อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญทุกขสัญญา ๑๑๘

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๓/๓๗๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการ ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ซึ่งทุกขสัญญาในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต ๖ ประการนั้น เป็นอย่างไร คือ

(๑) นิพพิทาสัญญา (สัญญาในความน่าเบื่อหน่าย) ของเราในสังขารทั้งปวง จักปรากฏ เหมือนมีเพชฌฆาตเงื้อดาบอยู่ต่อหน้าเรา

(๒) ใจของเรา จักออกจากโลกทั้งปวง

(๓) เราจักเป็นผู้เห็นสันติ (ความสงบระงับ) ในนิพพานอยู่เป็นประจำ

(๔) อนุสัยทั้งหลายของเรา จักถึงซึ่งการถูกถอนขึ้นจนหมดสิ้น

(๕) เราจักเป็นผู้กระทำกิจ (ในการทำที่สุดทุกข์) อยู่เป็นประจำ

(๖) พระศาสดาจักเป็นผู้ที่เราบำเรอแล้ว ด้วยวัตรอันประกอบด้วยเมตตา

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการเหล่านี้แล ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ซึ่งทุกขสัญญาในสังขารทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต.

อานิสงส์ที่มุ่งหวัง ของการเจริญอนัตตสัญญา ๑๑๙

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๓/๓๗๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการ ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ซึ่งอนัตตสัญญาในธรรมทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต ๖ ประการนั้น เป็นอย่างไร คือ

(๑) เราจักเป็นผู้ไม่มีตัณหาและทิฏฐิในโลกทั้งปวง

(๒) ทิฏฐิอันเป็นเหตุให้กระทำความถือตัวว่าเรา (อหงฺการ) จักดับ

(๓) ตัณหาอันเป็นเหตุให้กระทำการยึดถือว่าของเรา (มมงฺการ) จักดับ

(๔) เราจักเป็นผู้ประกอบด้วยอสาธารณญาณ (ความรู้อันไม่ทั่วไปแก่ปุถุชน)

(๕) ธรรมอันเป็นเหตุ จักเป็นสิ่งที่เราเห็นแล้วด้วยดี

(๖) และธรรมทั้งหลายอันเกิดแต่เหตุ จักเป็นสิ่งที่เราเห็นด้วยดี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุหวังอยู่ซึ่งอานิสงส์ ๖ ประการเหล่านี้แล ย่อมสมควรโดยแท้ เพื่อจะเข้าไปตั้งไว้ซึ่งอนัตตสัญญาในธรรมทั้งปวงอย่างไม่จำกัดขอบเขต.

ผลของการเจริญอนิจจสัญญา ๑๒๐

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๘๙/๒๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำอวิชชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะทั้งปวงได้ ภิกษุทั้งหลาย ในสรทสมัย (ฤดูใบไม้ร่วง) ชาวนาเมื่อไถนาด้วยไถคันใหญ่ ย่อมไถทำลายความสืบต่อแห่งรากทุกชนิด แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำอวิชชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะทั้งปวงได้ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย คนเกี่ยวหญ้ามุงกระต่าย เกี่ยวหญ้ามุงกระต่ายแล้ว จับปลาย เขย่า ฟาด สลัดออก แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อพวงมะม่วงขาดจากขั้ว ในมะม่วงเหล่านั้น มะม่วงเหล่าใดเนื่องด้วยขั้ว มะม่วงเหล่านั้นทั้งหมด

ย่อมเป็นของหลุดไปตามขั้วมะม่วงนั้น แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย กลอนใดๆ แห่งเรือนยอด กลอนทั้งหมดนั้นไปสู่ยอด น้อมไปที่ยอด ประชุมลงที่ยอด ยอด ชนทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่ากลอนเหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่รากใดๆ ไม้กะลำพัก[๑] ชนทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าไม้มีกลิ่นที่รากเหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่แก่นใดๆ จันทน์แดง ชนทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าไม้ที่มีกลิ่นเหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ไม้มีกลิ่นที่ดอกใดๆ มะลิ ชนทั้งหลายกล่าวว่าเลิศกว่าไม้มีกลิ่นที่ดอกเหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย พระราชาผู้น้อยใดๆ ทั้งหมดนั้นย่อมเป็นผู้เสด็จไปตาม (คล้อยตาม) พระเจ้าจักรพรรดิ พระเจ้าจักรพรรดิ ชนทั้งหลายย่อมกล่าวว่าเลิศกว่าพระราชา

---

๑. กะลำพัก มีชื่อเรียกอีกอย่างว่า สลัดได. –ผู้รวบรวม

ผู้น้อยเหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย แสงดาวทั้งหลาย ชนิดใดชนิดหนึ่ง แสงดาวทั้งหมดนั้นไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งแสงพระจันทร์ แสงพระจันทร์ ชนทั้งหลายกล่าวว่า เลิศกว่าแสงดาวเหล่านั้น แม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ... ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ในสรทสมัย ท้องฟ้าบริสุทธิ์ ปราศจากเมฆ พระอาทิตย์ขึ้นไปสู่ท้องฟ้า ย่อมส่องแสงและแผดแสงไพโรจน์ กำจัดความมืดอันอยู่ในอากาศทั่วไปแม้ฉันใด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำอวิชชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้ทั้งหมด ก็ฉันนั้นเหมือนกัน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงครอบงำกามราคะทั้งปวง ... ถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้หมด อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ว่า รูปดังนี้ ความเกิดแห่งรูปดังนี้ความดับแห่งรูปดังนี้ เวทนาดังนี้ ... สัญญาดังนี้ ... สังขารดังนี้ ... วิญญาณดังนี้ ความเกิดขึ้น

แห่งวิญญาณดังนี้ ความดับแห่งวิญญาณดังนี้ ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ... ถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้ทั้งหมด.

ภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้วอย่างนี้แล ย่อมครอบงำกามราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำรูปราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำภวราคะทั้งปวงได้ ย่อมครอบงำอวิชชาทั้งปวงได้ ย่อมถอนขึ้นซึ่งอัสมิมานะได้หมด.

ผลของการพิจารณาเห็นสังขาร โดยความไม่เที่ยง ๑๒๑

-บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๑/๓๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารใด ๆ โดยความเป็นของเที่ยง จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร (อนุโลมิกาย ขนฺติยา) ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง (สมฺมตฺตนิยาม) ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะ มีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นของไม่เที่ยง จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง (สมฺมตฺตนิยาม) ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

ผลของการพิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นทุกข์ ๑๒๒

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๒/๓๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารใด ๆ โดยความเป็นสุข จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นสังขารทั้งปวงโดยความเป็นทุกข์ จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

ผลของการพิจารณาเห็นธรรมโดยความเป็นอนัตตา ๑๒๓

-บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๒/๓๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมใด ๆ โดยความเป็นอัตตา จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นธรรมทั้งปวงโดยความเป็นอนัตตา จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

ผลของการพิจารณาเห็นนิพพานโดยความเป็นสุข ๑๒๔

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๒/๓๗๒.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นนิพพานโดยความเป็นทุกข์ จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เธอไม่ประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่ก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้พิจารณาเห็นนิพพานโดยความเป็นสุข จักเป็นผู้ประกอบด้วยขันติที่สมควร ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เธอประกอบด้วยขันติที่สมควรแล้ว จักก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้อง ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อก้าวลงสู่หนทางแห่งความถูกต้องแล้ว จักกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล สกทาคามิผล อนาคามิผล หรืออรหัตตผล ข้อนั้นย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

การเห็นเพื่อละสังโยชน์ ๑๒๕

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๗/๕๗.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร จึงจะละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งตาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุวิญญาณ ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุสัมผัส ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งหู ... ซึ่งเสียงทั้งหลาย ... ซึ่งโสตวิญญาณ ... ซึ่งโสตสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะโสตสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งจมูก ... ซึ่งกลิ่นทั้งหลาย ... ซึ่งฆานวิญญาณ ... ซึ่งฆานสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะฆานสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งลิ้น ... ซึ่งรสทั้งหลาย ... ซึ่งชิวหาวิญญาณ ... ซึ่งชิวหาสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะชิวหา-สัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งกาย ... ซึ่งโผฏฐัพพะทั้งหลาย ... ซึ่งกายวิญญาณ ... ซึ่งกายสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะกายสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งใจ ... ซึ่งธรรมทั้งหลาย ... ซึ่งมโนวิญญาณ ... ซึ่งมโนสัมผัส ... ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะมโนสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละสังโยชน์ได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละสังโยชน์ได้.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า เมื่อรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งธรรมเหล่านี้ โดยความเป็นอนัตตา สังโยชน์จึงจะถึงความเพิกถอน -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๘/๕๘. -ผู้รวบรวม)

การเห็นเพื่อละอนุสัย ๑๒๖

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๙/๖๑.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร จึงจะละอนุสัยได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งตาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอนุสัยได้.

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย ....

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุวิญญาณ ....

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุสัมผัส ....

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอนุสัยได้.

(ในกรณีแห่งธรรมหมวด หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีข้อความอย่างเดียวกัน).

ภิกษุ บุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละอนุสัยได้.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า เมื่อรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งธรรมเหล่านี้ โดยความเป็นอนัตตา อนุสัยจะพึงถึงความเพิกถอน -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๙/๖๒. -ผู้รวบรวม)

การเห็นเพื่อละอาสวะ ๑๒๗

–บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๘/๕๙.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างไร เห็นอยู่อย่างไร จึงจะละอาสวะได้.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งตาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอาสวะได้.

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุวิญญาณ ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุสัมผัส ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอาสวะได้.

(ในกรณีแห่งธรรมหมวด หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีข้อความอย่างเดียวกัน).

ภิกษุ บุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละอาสวะได้.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า เมื่อรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งธรรมเหล่านี้ โดยความเป็นอนัตตา อาสวะจึงจะถึงความเพิกถอน –บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๓๘/๖๐. –ผู้รวบรวม)

การเห็นเพื่อละอวิชชา ๑๒๘

-บาลี สฬา. สัง. ๑๘/๓๗/๕๖.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บุคคลเมื่อรู้อย่างไร เห็นอย่างไร จึงจะละอวิชชาได้ วิชาจึงจะเกิดขึ้น พระเจ้าข้า.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ ซึ่งตาโดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น.

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งรูปทั้งหลาย ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุวิญญาณ ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งจักษุสัมผัส ... .

เมื่อบุคคลรู้อยู่ เห็นอยู่ซึ่งสุขเวทนา ทุกขเวทนา หรืออทุกขมสุขเวทนา ที่เกิดขึ้นเพราะจักษุสัมผัสเป็นปัจจัย โดยความเป็นของไม่เที่ยง ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น.

(ในกรณีแห่งธรรมหมวด หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีข้อความอย่างเดียวกัน).

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น.

อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๑) ๑๒๙

–บาลี เอก. อ. ๒๐/๕๗/๒๓๓.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมข้อหนึ่งนี้แล บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อทำโสดาปัตติผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำสกทาคามิผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอนาคามิผลให้แจ้ง ย่อมเป็นไปเพื่อทำอรหัตตผลให้แจ้ง.

อานิสงส์ของธรรม ๑ ประการ (นัยที่ ๒) ๑๓๐

-บาลี เอก. อ. ๒๐/๕๕/๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย กายคตาสติอันภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นไปในส่วนวิชชา ย่อมหยั่งลงในภายในของภิกษุนั้น เปรียบเหมือนมหาสมุทรอันผู้ใดผู้หนึ่งถูกต้องด้วยใจแล้ว แม่น้ำน้อยสายใดสายหนึ่งซึ่งไหลไปสู่สมุทร ย่อมหยั่งลงในภายในของผู้นั้นฉะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมข้อหนึ่งซึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว เป็นไปเพื่อความสังเวชใหญ่ เป็นไปเพื่อประโยชน์ใหญ่ เป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่ เป็นไปเพื่อสติและสัมปชัญญะ เป็นไปเพื่อได้ญาณทัสสนะ เป็นไปเพื่ออยู่เป็นสุขในปัจจุบัน เป็นไปเพื่อทำให้แจ้งซึ่งผล คือวิชชาและวิมุตติ ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว แม้กายก็สงบ แม้จิตก็สงบ แม้วิตกวิจารก็สงบ ธรรมที่เป็นไปในส่วนแห่งวิชชาแม้ทั้งสิ้น ก็ถึงความเจริญบริบูรณ์ ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมไม่เกิดขึ้นได้เลย

และอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมละเสียได้ ธรรมข้อหนึ่ง คืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ย่อมเกิดขึ้น และกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญไพบูลย์ยิ่ง ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมละอวิชชาเสียได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น ย่อมละอัสมิมานะเสียได้ อนุสัยย่อมถึงความเพิกถอน ย่อมละสังโยชน์เสียได้ ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความแตกฉานแห่งปัญญา ย่อมเป็นไปเพื่ออนุปาทาปรินิพพาน ธรรมข้อหนึ่ง คืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีการแทงตลอดธาตุมากหลาย ย่อมมีการแทงตลอดธาตุต่าง ๆ ย่อมมีความแตกฉานในธาตุมากหลาย ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อธรรมข้อหนึ่งบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา (ปญฺญาปฏิลาภ)

ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา (ปญฺญาวุฑฺฒิ) ย่อมเป็นไปเพื่อความไพบูลย์แห่งปัญญา (ปญฺญาเวปุลฺล) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาใหญ่ (มหาปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามาก (ปุถุปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาไพบูลย์ (วิปุลปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาลึกซึ้ง (คมฺภีรปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาสามารถยิ่ง (อสมตฺถปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเสมือนแผ่นดิน (ภูริปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มากด้วยปัญญา (ปญฺญาพาหุลฺลา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาว่องไว (สีฆปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเร็ว (ลหุปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาร่าเริง (หาสปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาแล่น (ชวนปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาคม (ติกฺขปญฺญตา) ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเจาะแทงกิเลส (นิพฺเพธิกปญฺญตา) ธรรมข้อหนึ่งคืออะไร คือ **กายคตาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมข้อหนึ่งนี้แล บุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อได้ปัญญา ... ย่อมเป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญาเจาะแทงกิเลส.

อานิสงส์ของธรรม ๔ ประการ ๑๓๑

-บาลี มหาวาร. สำ. ๑๙/๕๑๖/๑๖๓๔., -บาลี จตุกฺก. อำ. ๒๑/๓๓๒/๒๔๘.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) การคบสัตบุรุษ (สปฺปุริสสํเสว)

(๒) การฟังสัทธรรม (สทฺธมฺมสฺสวน)

(๓) การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย (โยนิโสมนสิการ)

(๔) การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ธมฺมานุธมฺม-ปฏิปตฺติ)

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งสกทาคามิผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไป เพื่อกระทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมทั้งหลาย ๔ ประการเหล่านี้ เป็นไปเพื่อได้เฉพาะซึ่งปัญญา (ปญญาปฏิลาภ) ๔ ประการเป็นอย่างไร คือ การคบสัตบุรุษ การฟังสัทธรรม การกระทำไว้ในใจโดยแยบคาย การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๔ ประการเหล่านี้แล เป็นไปพร้อมเพื่อได้เฉพาะซึ่งปัญญา.

[ธรรม ๔ ประการเหล่านี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญ เพราะได้ตรัสไว้ในบาลีแห่งอื่นอีกหลายพระสูตร ดังนี้

เป็นธรรมที่มีอุปการะมากแก่มนุษย์ (มนุสฺสภูตพหุการ) (-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๓๓๒/๒๔๙.)

เป็นองค์คุณเครื่องให้ถึงกระแสแห่งพระนิพพาน (โสตา-ปตฺติยงฺค) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๔๓๔/๑๔๒๙.)

เป็นเครื่องให้มีความเจริญแห่งปัญญา (ปญฺญาวุฑฺฒิ) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๗/๑๖๓๙.)

เป็นเครื่องให้มีความไพบูลย์แห่งปัญญา (ปญฺญาเวปุลฺล) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๗/๑๖๔๐.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันใหญ่หลวง (มหาปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๑.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันหนาแน่น (ปุถุปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๒.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันไพบูลย์ (วิปุลปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๓.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันลึกซึ้ง (คมฺภีรปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๔.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาอันหาประมาณค่ามิได้ (อปฺปมตฺต-ปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๕.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญาเสมือนแผ่นดิน (ภูริปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๖.)

เป็นเครื่องให้มีปัญญามาก (ปญฺญาพาหุลฺลาย) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๗.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาฉับพลัน (สีฆปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๘.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาไว (ลหุปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๔๙.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาอันร่าเริง (หาสปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๐.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาแล่น (ชวนปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๑.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาคมกล้า (ติกฺขปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๒.)

เป็นเครื่องให้เป็นผู้มีปัญญาเครื่องเจาะแทง (นิพฺเพธิก-ปญฺญตา) (-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๕๑๘/๑๖๕๓.)]

อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๑) ๑๓๒

–บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๑๖๑/๑๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี ธรรม ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) เป็นผู้มีสติอันเข้าไปตั้งไว้ด้วยดี เพื่อปัญญาอันให้หยั่งถึงความตั้งขึ้นและดับไปแห่งธรรมทั้งหลาย

(๒) ย่อมพิจารณาเห็นว่าไม่งามในกาย

(๓) มีความสำคัญว่าเป็นของปฏิกูลในอาหาร

(๔) มีความสำคัญว่าไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง

(๕) พิจารณาเห็นว่าไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการเหล่านี้แล เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

อานิสงส์ของธรรม ๕ ประการ (นัยที่ ๒) ๑๓๓

-บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๙๓/๖๗.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการ เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี ธรรม ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร

(๒) ย่อมเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร

(๓) ย่อมเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร

(๔) ย่อมเจริญอิทธิบาทที่ประกอบด้วยวิมังสาสมาธิและปธานสังขาร

(๕) ย่อมเจริญวิริยะอย่างยิ่งเป็นที่ ๕

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีใดก็ตาม เมื่อเจริญทำให้มากซึ่งธรรม ๕ ประการเหล่านี้แล เธอพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ละธรรม ๕ อย่าง ได้ความเป็นอริยบุคคล (นัยที่ ๑) ๑๓๔

-บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๓๐๓/๒๕๙.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม ๕ ประการ ไม่ควรเพื่อบรรลุปฐมฌาน ... ทุติยฌาน ... ตติยฌาน ... จตุตถฌาน ... ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ... สกทาคามิผล ... อนาคามิผล ... อรหัตตผล ธรรม ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) ความตระหนี่ที่อยู่

(๒) ความตระหนี่สกุล

(๓) ความตระหนี่ลาภ

(๔) ความตระหนี่วรรณะ

(๕) ความเป็นคนอกตัญญูกตเวที

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่ละธรรม ๕ ประการนี้แล ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๕ ประการ ควรเพื่อบรรลุปฐมฌาน ... ทุติยฌาน ... ตติยฌาน ... จตุตถฌาน ... ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งโสดาปัตติผล ... สกทาคามิผล ... อนาคามิผล ... อรหัตตผล ธรรม ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ ความตระหนี่ที่อยู่

(๑) ความตระหนี่ที่อยู่

(๒) ความตระหนี่สกุล

(๓) ความตระหนี่ลาภ

(๔) ความตระหนี่วรรณะ

(๕) ความเป็นคนอกตัญญูกตเวที

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๕ ประการนี้แลควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

(ในสูตรอื่น ได้ตรัสโดยนัยเดียวกันนี้ ต่างกันเฉพาะในข้อที่ ๕ โดยตรัสว่าเป็น ความตระหนี่ธรรม -บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๓๐๒/๒๕๗. -ผู้รวบรวม)

ละธรรม ๖ อย่าง ได้อนาคามิผล ๑๓๕

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๙๑/๓๓๖.

ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล** ธรรม ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา

(๒) ความเป็นผู้ไม่มีหิริ

(๓) ความเป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ

(๔) ความเป็นผู้เกียจคร้าน

(๕) ความเป็นผู้มีสติเลอะเลือน

(๖) ความเป็นผู้มีปัญญาทราม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการนี้ไม่ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล.

ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุละธรรม ๖ ประการได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล** ธรรม ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ

(๑) ความเป็นผู้ไม่มีศรัทธา

(๒) ความเป็นผู้ไม่มีหิริ

(๓) ความเป็นผู้ไม่มีโอตตัปปะ

(๔) ความเป็นผู้เกียจคร้าน

(๕) ความเป็นผู้มีสติเลอะเลือน

(๖) ความเป็นผู้มีปัญญาทราม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอนาคามิผล.

ละธรรม ๖ อย่าง ได้อรหัตตผล ๑๓๖

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๗๑/๓๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการไม่ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล** ธรรม ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ ถีนะ มิทธะ อุทธัจจะ กุกกุจจะ ความไม่มีศรัทธา ความประมาท.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุยังละธรรม ๖ ประการนี้ไม่ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ไม่ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

ภิกษุทั้งหลาย **ภิกษุละธรรม ๖ ประการได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล** ธรรม ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ ถีนะ มิทธะ อุทธัจจะ กุกกุจจะ ความไม่มีศรัทธา ความประมาท.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุละธรรม ๖ ประการนี้ได้แล้ว ย่อมเป็นผู้ควรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งอรหัตตผล.

อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๑) ๑๓๗

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๔๑/๘๐๕.

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร คือ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... .

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล สติปัฏฐาน ๔.

ภิกษุทั้งหลาย สติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ อันบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

อานิสงส์ของสติปัฏฐาน ๔ (นัยที่ ๒) ๑๓๘

-บาลี มู. ม. ๑๒/๑๒๖/๑๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้อย่างนี้ ตลอด ๗ ปี พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ๗ ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้อย่างนี้ ตลอด ๖ ปี ... ตลอด ๕ ปี ... ตลอด ๔ ปี ... ตลอด ๓ ปี ... ตลอด ๒ ปี ... ตลอด ๑ ปี ... .

ภิกษุทั้งหลาย ๑ ปียกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้อย่างนี้ ตลอด ๗ เดือน เขาพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คืออรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ๗ เดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้ อย่างนี้ ตลอด ๖ เดือน ... ตลอด ๕ เดือน ... ตลอด ๔ เดือน ... ตลอด ๓ เดือน ... ตลอด ๒ เดือน ... ตลอด ๑ เดือน ... ตลอดกึ่งเดือน ... .

ภิกษุทั้งหลาย กึ่งเดือนยกไว้ ผู้ใดผู้หนึ่ง พึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ นี้อย่างนี้ ตลอด ๗ วัน เขาพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

(ส่วนนี้นำมาจากท้ายมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งมีเนื้อหาค่อนข้างมาก จึงไม่ได้นำมาใส่ไว้ในทีนี้ ผู้ที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติม สามารถดูได้ที่ มหาสติปัฏฐานสูตร -บาลี มหา. ที. ๑๐/๓๒๕/๒๗๓. หรือ สติปัฏฐานสูตร -บาลี มู. ม. ๑๒/๑๐๓/๑๓๑. -ผู้รวบรวม)

เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๓๙

–บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๘๐/๒๗๑.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องต่ำ) ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ เพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์. –ผู้รวบรวม)

เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๑๔๐

-บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๘๑/๒๗๔.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคิยสังโยชน์ (สังโยชน์เบื้องสูง) ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ สติปัฏฐาน ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เหล่านี้ เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์. -ผู้รวบรวม)

เจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละนิวรณ์ ๑๔๑

–บาลี นวก. อ. ๒๓/๔๗๙/๒๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการ เป็นอย่างไร คือ กามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลนิวรณ์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงเจริญสติปัฏฐาน ๔ เพื่อละนิวรณ์ ๕ ประการเหล่านี้ ....

ปฏิปทาให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน ๑๔๒

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๒๔๔/๘๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงสติปัฏฐาน การเจริญสติปัฏฐาน และปฏิปทาอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง.

ภิกษุทั้งหลาย ก็สติปัฏฐานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมพิจารณาเห็นกายในกายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะมีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ย่อมพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ ... ย่อมพิจารณาเห็นธรรมในธรรมอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสติปัฏฐาน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็การเจริญสติปัฏฐานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้นในกาย** พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเสื่อมในกาย** พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในกาย**อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้นในเวทนา** ... พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้นในจิต**

... พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้นในธรรม** พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเสื่อมในธรรม** พิจารณาเห็นธรรมคือ**ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปในธรรม**อยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสีย ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าการเจริญสติปัฏฐาน.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ปฏิปทาอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐานเป็นอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ คือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ นี้แลเรียกว่าปฏิปทาอันให้ถึงการเจริญสติปัฏฐาน.

อานิสงส์ของอานาปานสติ ๒ ประการ ๑๔๓

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๙๖/๑๓๑๑.

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติอันบุคคลเจริญ กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ก็อานาปานสติอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุไปแล้วสู่ป่า หรือโคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม นั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอนั้น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง (สพฺพกายปฏิสํเวที) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำกายสังขารให้รำงับ (ปสฺสมฺภยं กายสงฺขารํ) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำกายสังขารให้รำงับ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งปีติ (ปีติปฏิสำเวที) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งปีติ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข (สุขปฏิสำเวที) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร (จิตฺตสงฺขารปฏิสำเวที) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิตตสังขาร หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ (ปสฺสมฺภยं จิตฺตสงฺขารำ) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตตสังขารให้รำงับ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต (จิตฺตปฏิสำเวที) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง (อภิปฺปโมทยं จิตฺตำ) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่ง หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น (สมาทหำ จิตฺตำ) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ตั้งมั่น หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ (วิโมจยำ จิตฺตำ) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ (อนิจฺจานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความไม่เที่ยงอยู่เป็นประจำ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ (วิราคานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความจางคลายอยู่เป็นประจำ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ (นิโรธานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความดับไม่เหลืออยู่เป็นประจำ หายใจออก

เธอย่อมทำการฝึกหัดศึกษาว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ (ปฏินิสฺสคฺคานุปสฺสี) หายใจเข้า ว่า เราเป็นผู้เห็นซึ่งความสลัดคืนอยู่เป็นประจำ หายใจออก

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติ อันบุคคลเจริญ ทำให้มากแล้วอยู่อย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใด อย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

อานิสงส์ของอานาปานสติ ๗ ประการ | ๑๔๔

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๙๗/๑๓๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญ กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ ก็อานาปานสติอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร จึงมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่

ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุไปแล้วสู่ป่า หรือโคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม นั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรง ดำรงสติเฉพาะหน้า เธอนั้น มีสติหายใจเข้า มีสติหายใจออก

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น

(จากนี้ได้ตรัสวิธีการเจริญอานาปานสติ ดังปรากฏในหน้า ๓๗๔)

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอยู่อย่างนี้ ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

(๑) ย่อมสำเร็จ (บรรลุอรหันต์) ในปัจจุบัน (ทิฏฺเจว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญ์ อาราเธติ)

(๒) ถ้าไม่เช่นนั้น ย่อมสำเร็จ (บรรลุอรหันต์) ในกาลแห่งมรณะ (มรณกาเล อญฺญ์ ธาราเธติ)

(๓) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี

(๔) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอุปหัจจปรินิพพายี

(๕) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอสังขารปรินิพพายี

(๖) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นสสังขารปรินิพพายี

(๗) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว อย่างนี้แล ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการเหล่านี้ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ ดังนี้.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า อานาปานสติสมาธิ อันบุคคลเจริญแล้ว ทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการละสังโยชน์ทั้งหลาย -บาลี มหาวาร. สำ. ๑๙/๔๒๖/๑๔๐๖. หรือเป็นไปเพื่อการกำจัดเสียซึ่งอนุสัย -บาลี มหาวาร. สำ. ๑๙/๔๒๖/๑๔๐๘. นอกจากนี้ยังได้ตรัสถึงอานิสงส์อื่น ๆ ของอานาปานสติไว้อีกมาก ผู้สนใจสามารถศึกษาได้จากพุทธวจน-หมวดธรรม เล่ม ๖ ฉบับ อานาปานสติ หรือจากพระไตรปิฎก. -ผู้รวบรวม)

เจริญสัมมัปธาน ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๔๕

-บาลี มหาวาร. สี. ๑๙/๓๒๒/๑๐๙๗.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แลโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น

(๒) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

(๓) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น

(๔) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้เพื่อความตั้งอยู่ ความไม่เลือนหาย ความมียิ่ง ๆ ขึ้นไป ความไพบูลย์ ความเจริญ ความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญสัมมัปธาน ๔ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๑๔๖

-บาลี มหาวาร. สี. ๑๙/๓๒๒/๑๐๙๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญเพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เป็นอย่างไร คือ

(๑) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น

(๒) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

(๓) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้ เพื่อให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น

(๔) ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมยังความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้เพื่อความตั้งอยู่ ความไม่เลือนหาย ความมียิ่ง ๆ ขึ้นไป ความไพบูลย์ ความเจริญ ความบริบูรณ์ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย สัมมัปปธาน ๔ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

อานิสงส์ ๒ ประการ ของอิทธิบาท ๔ ๑๔๗

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๖๕/๑๒๑๗.

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร

(๒) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร

(๓) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร

(๔) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสา-สมาธิและปธานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อิทธิบาท ๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญกระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ก็จะเป็นอนาคามี.

อานิสงส์ ๗ ประการ ของอิทธิบาท ๔ | ๑๔๘

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๖๖/๑๒๑๙.

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อิทธิบาท ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร ... วิริยสมาธิและปธานสังขาร ... จิตตสมาธิและปธานสังขาร ... วิมังสาสมาธิและปธานสังขาร ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อิทธิบาท ๔.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

(๑) ย่อมสำเร็จในปัจจุบัน (ทิฏฺเจว ธมฺเม ปฏิกจฺจ อญฺญ อาราเธติ)

(๒) ถ้าไม่เช่นนั้น ย่อมสำเร็จ (บรรลุอรหันต์) ในกาลแห่งมรณะ (มรณกาเล อญฺญ ธาราเธติ)

(๓) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี

(๔) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอุปหัจจปรินิพพายี

(๕) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอสังขารปรินิพพายี

(๖) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นสสังขารปรินิพพายี

(๗) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออิทธิบาท ๔ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ เหล่านี้แล ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้.

เจริญอิทธิบาท ๔ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๔๙

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๗๔/๑๒๕๐.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยฉันทสมาธิและปธานสังขาร

(๒) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิริยสมาธิและปธานสังขาร

(๓) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยจิตตสมาธิและปธานสังขาร

(๔) ย่อมเจริญอิทธิบาทอันประกอบด้วยวิมังสา-สมาธิและปธานสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย อิทธิบาท ๔ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า การเจริญอิทธิบาท ๔ เป็นเหตุให้ละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ได้ -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๗๔/๑๒๕๑. -ผู้รวบรวม)

อานิสงส์ ๒ ประการ ของอินทรีย์ ๕ | ๑๕๐

-บาลี มหาวาร. สำ. ๑๙/๓๑๒/๑๐๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อินทรีย์ ๕ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออินทรีย์ ๕ อันภิกษุเจริญ กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

อานิสงส์ ๗ ประการ ของอินทรีย์ ๕ | ๑๕๑

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๑๒/๑๐๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อินทรีย์ ๕ เป็นอย่างไร คือ สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อินทรีย์ ๕.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออินทรีย์ ๕ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

(๑) ย่อมสำเร็จในปัจจุบัน

(๒) ถ้าไม่เช่นนั้น ย่อมสำเร็จ ในกาลแห่งมรณะ

(๓) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี

(๔) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอุปหัจจปรินิพพายี

(๕) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอสังขารปรินิพพายี

(๖) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นสสังขารปรินิพพายี

(๗) ถ้าไม่เช่นนั้น เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออินทรีย์ ๕ อันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ เหล่านี้แล ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้.

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๕๒

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๑๖/๑๐๘๔.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สตินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญอินทรีย์ ๕ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๑๕๓

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๑๖/๑๐๘๔.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สตินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญินทรีย์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญอินทรีย์ ๕ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ -บาลี มหาวาร. สำ. ๑๙/๓๑๗/๑๐๘๘. -ผู้รวบรวม)

เจริญพละ ๕ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๕๔

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๓๒๗/๑๐๑.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทธาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สติพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธิพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญพละ ๕ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๑๕๕

–บาลี มหาวาร. สี. ๑๙/๓๒๓/๑๑๐๒.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย พละ ๕ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัทธาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ วิริยพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สติพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สมาธิพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัญญาพละ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย อินทรีย์ ๕ เหล่านี้ อันภิกษุพึงเจริญ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญพละ ๕ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ -บาลี มหาวาร. สำ. ๑๙/๓๒๕/๑๑๐๖. -ผู้รวบรวม)

อานิสงส์ ๗ ประการ ของโพชฌงค์ ๗ | ๑๕๖

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๙๘/๓๗๓.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยสมาธิ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ การได้เห็นภิกษุเหล่านั้นก็ดี การได้ฟังภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นก็ดี การเข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้นก็ดี การระลึกถึงภิกษุเหล่านั้นก็ดี การบวชตามภิกษุเหล่านั้นก็ดี แต่ละอย่าง ๆ เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะว่าผู้ที่ได้ฟังธรรมของภิกษุเห็นปานนั้นแล้ว ย่อมหลีกออกอยู่ด้วย ๒ วิธี คือ หลีกออกด้วยกาย และหลีกออกด้วยจิต เมื่อเธอหลีกออกอยู่อย่างนั้นแล้ว ย่อมระลึกถึง ย่อมตรึกถึงธรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุหลีกออกอยู่อย่างนั้นแล้ว ย่อมระลึกถึงย่อมตรึกถึงธรรมนั้น สมัยนั้น สติสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญสติสัมโพชฌงค์ สติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เธอมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมเลือกเฟ้น ตรวจตรา ถึงความพินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุมีสติอยู่อย่างนั้น ย่อมเลือกเฟ้น ตรวจตราถึงความพินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา สมัยนั้น ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เมื่อภิกษุเลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ความเพียรอันไม่ย่อหย่อนเป็นอันภิกษุปรารภแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด เมื่อภิกษุเลือกเฟ้น ตรวจตรา พินิจพิจารณาธรรมนั้นด้วยปัญญา ความเพียรอันไม่ย่อหย่อน อันภิกษุปรารภแล้ว สมัยนั้น วิริยสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ วิริยสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ ปีติที่ไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ปีติที่ไม่มีอามิสย่อมเกิดแก่ภิกษุผู้ปรารภความเพียร สมัยนั้น ปีติสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ปีติสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ กายก็ดี จิตก็ดี ของภิกษุผู้มีใจกอปรด้วยปีติย่อมสงบระงับ.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด กายก็ดี จิตก็ดี ของภิกษุผู้มีใจกอปรด้วยปีติย่อมสงบระงับ สมัยนั้น ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ จิตของภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว มีความสุข ย่อมตั้งมั่น.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด จิตของภิกษุผู้มีกายสงบแล้ว มีความสุข ย่อมตั้งมั่น สมัยนั้น สมาธิสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ สมาธิสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์ เธอย่อมเป็นผู้เพ่งดูจิตที่ตั้งมั่นแล้วอย่างนั้นด้วยดี.

ภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุย่อมเป็นผู้เพ่งดูจิตที่ตั้งมั่นแล้ว อย่างนั้นด้วยดี สมัยนั้น อุเบกขาสัมโพชฌงค์เป็นอันภิกษุปรารภแล้ว ภิกษุย่อมชื่อว่าเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ของภิกษุย่อมถึงความเจริญบริบูรณ์.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้ คือ

(๑) ย่อมสำเร็จในปัจจุบัน

(๒) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ย่อมสำเร็จในกาลแห่งมรณะ

(๓) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน และไม่สำเร็จในกาลแห่งมรณะ ย่อมเป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ สิ้นไป

(๔) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่งมรณะ และไม่ได้เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นเป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป

(๕) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่งมรณะ ไม่ได้เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ สิ้นไป และไม่ได้เป็นเป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอสังขาร-ปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป

(๖) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่งมรณะ ไม่ได้เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ สิ้นไป ไม่ได้เป็นเป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และไม่ได้เป็นอสังขาร-ปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นสสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป

(๗) ถ้าไม่สำเร็จในปัจจุบัน ไม่สำเร็จในกาลแห่งมรณะ ไม่ได้เป็นอันตราปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ไม่ได้เป็นเป็นอุปหัจจปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ไม่ได้เป็นอสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และไม่ได้เป็นสสังขารปรินิพพายี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป ย่อมเป็นอุทธังโสโตอกนิฏฐคามี เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อโพชฌงค์ ๗ อันภิกษุเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ผล ๗ ประการ อานิสงส์ ๗ ประการ ย่อมเป็นสิ่งที่หวังได้.

อานิสงส์ ๒ ประการ ของการเจริญสัญญาแบบต่าง ๆ

๑๕๗

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๗๙/๖๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญาอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็อัฏฐิกสัญญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญวิริยสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญปีติสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญสมาธิสัมโพชฌงค์ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง

คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี ก็เมื่ออัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่ออัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คืออรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญาอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก ก็อัฏฐิกสัญญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลผู้เจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่ ก็อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก ก็อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก ก็อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก

อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยอัฏฐิกสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย อัฏฐิกสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ปุฬวกสัญญา ...[๑]
ภิกษุทั้งหลาย วินีลกสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย วิจฉิททกสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย อุทธุมาตกสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย เมตตา อันบุคคลเจริญแล้ว ...
ภิกษุทั้งหลาย กรุณา อันบุคคลเจริญแล้ว ...
ภิกษุทั้งหลาย มุทิตา อันบุคคลเจริญแล้ว ...
ภิกษุทั้งหลาย อุเบกขา อันบุคคลเจริญแล้ว ...
ภิกษุทั้งหลาย อานาปานสติ อันบุคคลเจริญแล้ว ...
ภิกษุทั้งหลาย อสุภสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ...
ภิกษุทั้งหลาย มรณสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว ...

---

๑. พึงขยายข้อความท้าย ... โดยเทียบเคียงเนื้อความที่ปรากฏในอัฏฐิกสัญญา. -ผู้รวบรวม

ภิกษุทั้งหลาย อาหาเรปฏิกูลสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย สัพพโลเก อนภิรตสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย อนิจจสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย อนิจเจทุกขสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย ทุกเขอนัตตสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย ปหานสัญญา ...
ภิกษุทั้งหลาย วิราคสัญญา ...

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ก็นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ...ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อนิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญาอันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก ก็นิโรธ-

สัญญาอันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลผู้เจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์มาก.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่ ก็นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความเกษมจากโยคะใหญ่.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก ก็นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความสังเวชมาก.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก ก็นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างไร กระทำให้มากแล้วอย่างไร ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสติสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... เจริญอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันประกอบด้วยนิโรธสัญญา อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ.

ภิกษุทั้งหลาย นิโรธสัญญา อันบุคคลเจริญแล้วอย่างนี้ กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นไปเพื่ออยู่เป็นผาสุกมาก.

เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๕๘

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๘๔/๖๖๘.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ วิริยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ ปีติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๑๕๙

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๘๔/๖๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย โพชฌงค์ ๗ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ วิริยสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ ปีติสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สมาธิสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ อุเบกขาสัมโพชฌงค์ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญโพชฌงค์ ๗ เหล่านี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคิย-สังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญโพชฌงค์ ๗ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด, หรือเจริญโพชฌงค์ ๗ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด, หรือเจริญโพชฌงค์ ๗ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๑๘๕/๖๗๑. -ผู้รวบรวม)

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละนิวรณ์ ๕ ๑๖๐

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๙๐/๓๔๕.

ภิกษุทั้งหลาย นิวรณ์ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นอย่างไร คือกามฉันทนิวรณ์ พยาบาทนิวรณ์ ถีนมิทธนิวรณ์ อุทธัจจกุกกุจจนิวรณ์ วิจิกิจฉานิวรณ์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล นิวรณ์ ๕ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละนิวรณ์ ๕ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละนิวรณ์ ๕ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละกามคุณ ๕

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๙/๓๔๓.

ภิกษุทั้งหลาย กามคุณ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่างเป็นอย่างไร คือ รูปที่พึงรู้ได้ด้วยตา อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนัด เสียงที่พึงรู้ด้วยหู ... กลิ่นที่พึงรู้ด้วยจมูก ... รสที่พึงรู้ด้วยลิ้น ... โผฏฐัพพะที่พึงรู้ด้วยกาย อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ น่ารัก ยั่วยวน ชวนให้กำหนัด ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล กามคุณ ๕ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละกามคุณ ๕ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละกามคุณ ๕ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละการแสวงหา ๓ ๑๖๒

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๒/๓๐๔.

ภิกษุทั้งหลาย การแสวงหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ การแสวงหากาม การแสวงหาภพ การแสวงหาพรหมจรรย์ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล การแสวงหา ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละการแสวงหา ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมา-อาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละการแสวงหา ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอาสวะ ๓ ๑๖๓

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๔/๓๑๕.

ภิกษุทั้งหลาย อาสวะ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ อาสวะคือกาม อาสวะคือภพ อาสวะคืออวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อาสวะ ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอาสวะ ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอาสวะ ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละภพ ๓

๑๖๔

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๔๕/๓๑๗.

ภิกษุทั้งหลาย ภพ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ภพ ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละภพ ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละภพ ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละตัณหา ๓

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๖/๓๒๙.

ภิกษุทั้งหลาย ตัณหา ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นอย่างไร คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ตัณหา ๓ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละตัณหา ๓ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละโยคะ ๔ ๑๖๖

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๘/๓๓๕.

ภิกษุทั้งหลาย โยคะ ๔ อย่างนี้ ๔ อย่างเป็นอย่างไร คือ กามโยคะ ภวโยคะ ทิฏฐิโยคะ อวิชชาโยคะ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โยคะ ๔ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ ยิ่งเพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโยคะ ๔ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละโยคะ ๔ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอนุสัย ๗

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๘๙/๓๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย อนุสัย ๗ อย่างนี้ ๗ อย่างเป็นอย่างไร ได้แก่ อนุสัยคือกามราคะ อนุสัยคือปฏิฆะ อนุสัยคือทิฏฐิ อนุสัยคือวิจิกิจฉา อนุสัยคือมานะ อนุสัยคือภวราคะ อนุสัยคืออวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อนุสัย ๗ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอนุสัย ๗ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมาอาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอนุสัย ๗ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละอุปาทานขันธ์ ๕ ๑๖๘

-บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๙๐/๓๔๗.

ภิกษุทั้งหลาย อุปาทานขันธ์ ๕ อย่างนี้ ๕ อย่าง เป็นอย่างไร ได้แก่ อุปาทานขันธ์คือรูป อุปาทานขันธ์คือเวทนา อุปาทานขันธ์คือสัญญา อุปาทานขันธ์คือสังขาร อุปาทานขันธ์คือวิญญาณ ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุปาทานขันธ์ ๕ อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทานขันธ์ ๕ อย่างนี้ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ย่อมเจริญสัมมาสังกัปปะ ... ย่อมเจริญสัมมาวาจา ... ย่อมเจริญสัมมากัมมันตะ ... ย่อมเจริญสัมมา-อาชีวะ ... ย่อมเจริญสัมมาวายามะ ... ย่อมเจริญสัมมาสติ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุควรเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ นี้แล เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุปาทานขันธ์ ๕ อย่างเหล่านี้.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๖๙

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๙๐/๓๔๙.

ภิกษุทั้งหลาย โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามฉันทะ พยาบาท ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ สัมมาสังกัปปะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สัมมาวาจา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สัมมากัมมันตะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ สัมมาอาชีวะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สัมมาวายามะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ สัมมาสติ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๘) ย่อมเจริญ สัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เหล่านี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ โอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๑๗๐

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๙๐/๓๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการเหล่านี้ ภิกษุทั้งหลาย อริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

(๑) ย่อมเจริญ สัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๒) ย่อมเจริญ สัมมาสังกัปปะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๓) ย่อมเจริญ สัมมาวาจา อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๔) ย่อมเจริญ สัมมากัมมันตะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๕) ย่อมเจริญ สัมมาอาชีวะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๖) ย่อมเจริญ สัมมาวายามะ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๗) ย่อมเจริญ สัมมาสติ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

(๘) ย่อมเจริญ สัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพึงเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ เหล่านี้ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ อุทธัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ประการแล.

(ในสูตรอื่นตรัสว่า ให้เจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ มีอันกำจัดราคะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโทสะเป็นที่สุด มีอันกำจัดโมหะเป็นที่สุด, หรือเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันหยั่งลงสู่อมตะ มีอมตะเป็นเบื้องหน้า มีอมตะเป็นที่สุด, หรือเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อันน้อมไปสู่นิพพาน โน้มไปสู่นิพพาน โอนไปสู่นิพพาน เพื่อละอุทธัมภาคิยสังโยชน์ -บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๙๒/๓๕๔. -ผู้รวบรวม)

เจริญอริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ ละสังโยชน์ได้ไม่ยาก ๑๗๑

–บาลี มหาวาร. สํ. ๑๙/๗๖/๒๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเรือเดินสมุทรที่ผูกด้วยเครื่องผูก คือหวายแช่อยู่ในน้ำตลอด ๖ เดือน เขายกขึ้นบกในฤดูหนาว เครื่องผูกต้องลมและแดดแล้ว อันฝนตกรดแล้ว ย่อมจะเสียไป ผุไป โดยไม่ยากเลย ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อภิกษุเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ สังโยชน์ทั้งหลาย ย่อมสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างไรเล่า สังโยชน์ทั้งหลายจึงจะสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ... ย่อมเจริญสัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปในการสละ ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเจริญอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ กระทำให้มาก ซึ่งอริยมรรคอันประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้แล สังโยชน์ทั้งหลายจึงสงบหมดไป โดยไม่ยากเลย.

การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๑) ๑๗๒

-บาลี นิทาน. สํ. ๑๖/๑๑๙/๒๔๑.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อาหารคือคำข้าว จะพึงเห็นได้อย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่า ภรรยาสามี ๒ คน ถือเอาเสบียงเดินทางเล็กน้อย แล้วออกเดินไปสู่ทางกันดาร เขาทั้งสองมีบุตรน้อย ๆ น่ารักน่าพอใจอยู่คนหนึ่ง เมื่อขณะทั้งสองคนกำลังเดินไปในทางกันดารอยู่ เสบียงเดินทางที่มีอยู่เพียงเล็กน้อยนั้นได้หมดสิ้นไป แต่ทางกันดารนั้นยังเหลืออยู่ เขาทั้งสองยังข้ามพ้นไปไม่ได้ครั้งนั้น เขาทั้งสองคนคิดตกลงกันอย่างนี้ว่า เสบียงเดินทางของเราทั้งสองอันใดแล มีอยู่เล็กน้อย เสบียงเดินทางอันนั้นก็ได้หมดสิ้นไปแล้ว แต่ทางกันดารนี้ยังเหลืออยู่ เรายังข้ามพ้นไปไม่ได้ อย่ากระนั้นเลย เราสองคนมาช่วยกันฆ่าบุตรน้อย ๆ คนเดียว ผู้น่ารัก น่าพอใจคนนี้เสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็มและเนื้อย่าง เมื่อได้บริโภคเนื้อบุตร จะได้พากันเดินข้ามพ้นทางกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น ถ้าไม่เช่นนั้นเราทั้งสามคนต้องพากันพินาศหมดแน่ ครั้งนั้น ภรรยาสามีทั้งสองคนนั้น ก็ฆ่าบุตรน้อย ๆ คนเดียวผู้น่ารัก

น่าพอใจนั้นเสีย ทำให้เป็นเนื้อเค็ม และเนื้อย่าง เมื่อบริโภคเนื้อบุตรเสร็จ ก็พากันเดินข้ามทางกันดารที่ยังเหลืออยู่นั้น เขาทั้งสองคนรับประทานเนื้อบุตรพลาง ค่อนอกพลางรำพันว่า ลูกชายน้อย ๆ คนเดียวของฉันไปไหนเสีย ลูกชายน้อย ๆ คนเดียวของฉันไปไหนเสีย ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจะเข้าใจความข้อนั้นเป็นอย่างไร คือว่าเขาได้บริโภคเนื้อบุตรที่เป็นอาหารเพื่อความคะนองหรือเพื่อความมัวเมา หรือเพื่อความตกแต่งหรือเพื่อความประดับประดาร่างกายใช่ไหม.

หามิได้ พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น เขาพากันรับประทานเนื้อบุตรเป็นอาหารเพียงเพื่อข้ามพ้นทางกันดารใช่ไหม.

ใช่ พระเจ้าข้า.

ภิกษุทั้งหลาย ข้อนี้ฉันใด เรากล่าวว่า บุคคลควรเห็นกวฬีการาหารว่า (เปรียบด้วยเนื้อบุตร) ก็ฉันนั้นเหมือนกันแล เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้กวฬีการาหารได้แล้ว ก็เป็นอันกำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณ เมื่ออริยสาวกกำหนดรู้ความยินดีซึ่งเกิดแต่เบญจกามคุณได้แล้ว สังโยชน์อันเป็นเครื่องชักนำอริยสาวกให้มาสู่โลกนี้อีกก็ไม่มี.

การละสังโยชน์ ที่เป็นเหตุให้กลับมายังโลกนี้อีก (นัยที่ ๒)

๑๗๓

-บาลี ติก. อ. ๒๐/๓๑๒/๕๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในอากาศที่ปราศจากวลาหก ในเมื่อสรทสมัยยังอยู่ห่างไกล อาทิตย์ส่องแสงเงินแสงทองขึ้นไปยังท้องฟ้า ขจัดความมืดมัวที่อยู่ในอากาศเสียทั้งหมดแล้ว ส่องแสง แผดแสงและรุ่งโรจน์อยู่ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ฉันนั้นเหมือนกันแล เมื่อใด ธรรมจักษุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินเกิดแก่อริยสาวก พร้อมกับเกิดขึ้นแห่งทัศนะ อริยสาวกนั้นย่อมละสังโยชน์ ๓ อย่างได้ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส ลำดับต่อมา อริยสาวกออกจากธรรม ๒ ประการ คืออภิชฌาและพยาบาท อริยสาวกนั้นสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตกวิจาร มีปีติและสุขเกิดจากวิเวกอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ถ้าอริยสาวกนั้น พึงทำกาละในสมัยนั้น เธอย่อมไม่มีสังโยชน์ที่เป็นเหตุให้อริยสาวกผู้ยังประกอบด้วยสังโยชน์ พึงกลับมายังโลกนี้อีก.

ปฏิปทาเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๗๔

–บาลี ม. ม. ๑๓/๑๕๗/๑๕๖.

อานนท์ เมื่อบุคคลจักไม่อาศัยมรรค ไม่อาศัยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ อานนท์ เปรียบเหมือน เมื่อไม่ถากเปลือก ไม่ถากกะพี้ของต้นไม้ใหญ่ที่ยืนต้นมีแก่น แล้วจักถากแก่นนั้น ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันใดก็ฉันนั้น ข้อที่ว่าบุคคลจักไม่อาศัยมรรค ไม่อาศัยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น ก็ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

อานนท์ ข้อที่ว่า บุคคลอาศัยมรรค อาศัยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น และจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ อานนท์ เปรียบเหมือน เมื่อถากเปลือก ถากกะพี้ของต้นไม้ใหญ่ที่ยืนต้นมีแก่น แล้วจึงถากแก่นนั้น เป็นฐานะที่จะมีได้ ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อบุคคลอาศัยมรรค อาศัยปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ แล้ว จักรู้ จักเห็น หรือจักละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ ได้นั้น ก็เป็นฐานะที่จะมีได้.

อานนท์ เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา น้ำเต็มเปี่ยม เสมอขอบฝั่ง กาก้มลงดื่มได้ ครั้งนั้น บุรุษผู้มีกำลังน้อย พึงมาด้วย หวังว่าเราจักว่ายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคานี้ ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดี ดังนี้ เขาไม่อาจจะว่ายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคา ไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดีได้ ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อธรรมอันบุคคลแสดงอยู่แก่ผู้ใดผู้หนึ่ง เพื่อความดับสักกายะ แต่จิตของผู้นั้นไม่แล่นไป ไม่เลื่อมใส ไม่ตั้งอยู่ได้ ไม่หลุดออกไป พึงเห็นบุคคลเหล่านั้น ว่าเป็นบุรุษผู้มีกำลังน้อยนั้น.

อานนท์ เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา น้ำเต็มเปี่ยม เสมอขอบฝั่ง กาก้มลงดื่มได้ ครั้งนั้น บุรุษมีกำลัง พึงมาด้วย หวังว่า เราจักว่ายตัดขวางกระแสน้ำแห่งแม่น้ำคงคานี้ ไปให้ถึงโดยสวัสดี ดังนี้ เขาอาจจะว่ายตัดขวางกระแสแห่งแม่น้ำคงคาไปให้ถึงฝั่งโดยสวัสดีได้ ฉันใดก็ฉันนั้น เมื่อธรรมอันบุคคลแสดงอยู่แก่ผู้ใดผู้หนึ่งเพื่อดับสักกายะ และจิตของผู้นั้นก็แล่นไป เลื่อมใส ตั้งอยู่ได้ หลุดออกไป พึงเห็นบุคคลเหล่านั้น ว่าเป็นบุรุษมีกำลังนั้น.

อานนท์ มรรคและปฏิปทาที่เป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ เป็นอย่างไร อานนท์ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เพราะละอกุศลธรรมทั้งหลายด้วยอุปธิวิเวก เพราะระงับความเกียจคร้านทางกายได้โดยประการทั้งปวง จึงสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน อันมีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เธอย่อมพิจารณาเห็นธรรมทั้งหลาย คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันมีอยู่ในปฐมฌานนั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจฺจโต) เป็นทุกข์ (ทุกฺขโต) เป็นดังโรค (โรคโต) เป็นดังหัวฝี (คณฺฑโต) เป็นดังลูกศร (สลฺลโต) เป็นของทนได้ยาก (อฆโต) เป็นของเบียดเบียน (อาพาธโต) เป็นของผู้อื่น (ปรโต) เป็นของแตกสลาย (ปโลกโต) เป็นของว่างเปล่า (สุญฺญโต) เป็นอนัตตา (อนตฺตโต) เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคืออธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในปฐมฌานนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะ ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมนันทินั้น ๆ นั่นเอง อานนท์ นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง เพราะสงบวิตกวิจารเสียได้ จึงบรรลุทุติยฌาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในทุติยฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... อานนท์ นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง เพราะความจางไปแห่งปีติ จึงอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ และย่อมเสวยสุขด้วยกาย จึงบรรลุตติยฌาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในตติยฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... อานนท์ นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งหลายในกาลก่อน จึงบรรลุจตุตถฌาน ... รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในจตุตถฌานนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... อานนท์ นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิย-สังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุเพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิฆสัญญา เพราะการไม่ใส่ใจซึ่งนานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสานัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า อากาศไม่มีที่สิ้นสุด ดังนี้แล้วแลอยู่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใดที่มีอยู่ในอากาสานัญจายตนะนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นดังโรค เป็นดังหัวฝี เป็นดังลูกศร เป็นของทนได้ยาก เป็นของเบียดเบียน เป็นของผู้อื่น เป็นของต้องแตกสลาย เป็นของว่างเปล่า เป็นอนัตตา เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้นแล้วจึงน้อมจิตไปสู่อมตธาตุว่า นั่นสงบ นั่นระงับ นั่นประณีต นั่นคือธรรมเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน ดังนี้ เธอดำรงอยู่ในอากาสา-นัญจายตนะนั้น ย่อมถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ก็เป็นโอปปาติกะผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ สิ้นไป และเพราะอำนาจแห่งธัมมราคะ ธัมมนันทินั้นๆ นั่นเอง อานนท์ นี้มรรคนี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุก้าวล่วงอากาสานัญจายตนะโดยประการทั้งปวง บรรลุวิญญานัญจายตนะ ... เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในอากาสานัญจายตนะนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... อานนท์ นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

อานนท์ อีกประการหนึ่ง ภิกษุก้าวล่วงวิญญานัญจายตนะ บรรลุอากิญจัญญายตนะ ... เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณอันใด ที่มีอยู่ในอากิญจัญญายตนะนั้น บุคคลนั้นพิจารณาเห็นธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง ... อานนท์ นี้มรรค นี้ปฏิปทา เป็นไปเพื่อการละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ถ้ามรรคนี้ ปฏิปทานี้ ย่อมเป็นไปเพื่อละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ เมื่อเป็นอย่างนั้น เพราะเหตุไร ภิกษุบางพวกในพระศาสนานี้ จึงเป็นเจโตวิมุตติ บางพวกเป็นปัญญาวิมุตติเล่า.

อานนท์ ในเรื่องนี้ เรากล่าวความต่างกันแห่งอินทรีย์ของภิกษุเหล่านั้น.

การน้อมใจเพื่อตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๑๗๕

–บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๖๘/๑๐๘.

เมื่อภิกษุน้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ของเรา ก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มี ดังนี้ ภิกษุนั้น พึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็ภิกษุน้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าว่าเราไม่พึงมี ของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของก็จักไม่มี ดังนี้ พึงตัดโอรัมภาคิย-สังโยชน์ได้อย่างไร พระเจ้าข้า.

ภิกษุ ปุถุชนผู้ไม่ได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัปบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมตามเห็นรูปโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีรูป ย่อมเห็นรูปในตน ย่อมเห็นตนในรูป ตามเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ... ตามเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ... ตามเห็นสังขารโดยความเป็นตน ... ตามเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ย่อมเห็นตนมีวิญญาณ ย่อมเห็นวิญญาณในตน ย่อมเห็นตนในวิญญาณ เขาย่อมไม่ทราบชัดรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันไม่เที่ยง ตามความเป็นจริงว่า เป็นของ

ไม่เที่ยง ไม่ทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นทุกข์ตามความเป็นจริงว่า เป็นทุกข์ ไม่ทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอนัตตา ตามความเป็นจริงว่า เป็นอนัตตา ไม่ทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันปัจจัยปรุงแต่ง ตามความเป็นจริงว่า อันปัจจัยปรุงแต่ง ไม่ทราบชัดตามความเป็นจริงว่า แม้รูป แม้เวทนา แม้สัญญา แม้สังขาร แม้วิญญาณ จักไม่มี.

ภิกษุ ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ได้เห็นพระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำดีในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ได้รับการแนะนำดีในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมไม่พิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นเวทนาโดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นสัญญาโดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นสังขารโดยความเป็นตน ... ไม่พิจารณาเห็นวิญญาณโดยความเป็นตน ... เธอย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันไม่เที่ยง ตามความเป็นจริงว่า ไม่เที่ยง ย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นทุกข์ ตามความเป็นจริงว่า เป็นว่าทุกข์ ย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันเป็นอนัตตา ตามความ

เป็นจริงว่าเป็นอนัตตา ย่อมทราบชัดซึ่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ อันปัจจัยปรุงแต่ง ตามความเป็นจริงว่า อันปัจจัยปรุงแต่ง ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริงว่า แม้รูป แม้เวทนา แม้สัญญา แม้สังขาร แม้วิญญาณ จักไม่มี ย่อมทราบชัดตามความเป็นจริงเช่นนั้น เพราะเห็นความเป็นต่างๆ แห่งรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ.

ภิกษุ เมื่อภิกษุน้อมใจไปอย่างนี้ว่า ถ้าว่าเราไม่พึงมี ของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มีดังนี้ ภิกษุนั้นพึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์ได้ ด้วยอาการอย่างนี้แล.

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุน้อมใจไปอยู่อย่างนี้ พึงตัดโอรัมภาคิยสังโยชน์เสียได้ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อภิกษุรู้เห็นอย่างไร อาสวะทั้งหลายจึงจะสิ้นไปในกาลเป็นลำดับ.

ภิกษุ ปุถุชนผู้มิได้สดับแล้วในโลกนี้ ไม่ได้เห็นพระอริยะ ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยะ ไม่ได้เห็นสัปบุรุษ ไม่ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมถึงความสะดุ้ง ในฐานะอันไม่ควรสะดุ้ง ภิกษุ ก็ปุถุชนผู้มิได้สดับแล้ว ย่อมมีความสะดุ้งดังนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มี ดังนี้ ภิกษุ ส่วนอริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ได้เห็น

พระอริยะ ฉลาดในธรรมของพระอริยะ ได้รับการแนะนำดีในธรรมของพระอริยะ ได้เห็นสัปบุรุษ ฉลาดในธรรมของสัปบุรุษ ได้รับการแนะนำดีในธรรมของสัปบุรุษ ย่อมไม่ถึงความสะดุ้งในฐานะอันไม่ควรสะดุ้ง ภิกษุ อริยสาวกผู้ได้สดับแล้ว ไม่มีความสะดุ้งดังนี้ว่า ถ้าเราไม่พึงมี ของเราก็ไม่พึงมี ถ้าเราจักไม่มี ของเราก็จักไม่มี ดังนี้.

ภิกษุ วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอารูป ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาเวทนา ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสัญญา ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ วิญญาณ ซึ่งเข้าถือเอาสังขาร ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้ เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปซ่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุ ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า เราจักบัญญัติการมา การไป การจุติ การอุปบัติ หรือความเจริญ ความงอกงาม ความไพบูลย์แห่งวิญญาณ โดยเว้นจากรูป จากเวทนา จากสัญญา จากสังขารดังนี้ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุ ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นอันภิกษุละได้แล้ว (ราโค ปหีโน) เพราะละราคะนั้นได้ อารมณ์สำหรับวิญญาณย่อมขาดลง ที่ตั้งแห่งวิญญาณย่อมไม่มี วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม ไม่ถูกปรุงแต่ง ย่อมหลุดพ้นไป เพราะหลุดพ้นไป จึงดำรงอยู่ เพราะดำรงอยู่ จึงยินดีพร้อม เพราะยินดีพร้อม จึงไม่สะดุ้ง เมื่อไม่สะดุ้ง ย่อมปรินิพพานเฉพาะตนนั่นเทียว เธอย่อมรู้ชัดว่า ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำ ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มี.

ภิกษุ เมื่อบุคคลรู้เห็นอย่างนี้แล อาสวะทั้งหลายย่อมสิ้นไป ในกาลเป็นลำดับ.

สิ่งที่ควรพิจารณาเนือง ๆ เพื่อละสังโยชน์

๑๗๖

-บาลี ปญฺจก. อ. ๒๒/๘๑/๕๗.

ภิกษุทั้งหลาย **ฐานะ ๕ ประการนี้ อันสตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนือง ๆ** ๕ ประการเป็นอย่างไร คือ สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า

(๑) เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

(๒) เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้

(๓) เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

(๔) เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

(๕) เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจะเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ ภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ ย่อมละความมัวเมาในความเป็นหนุ่มสาวนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ ภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในความไม่มีโรคมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลาย ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ ย่อมละความมัวเมาในความไม่มีโรคนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจ

ประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ภิกษุทั้งหลาย ความมัวเมาในชีวิตมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ ย่อมละความมัวเมาในชีวิตนั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ภิกษุทั้งหลาย ความพอใจ ความรักใคร่ในของรักมีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้สัตว์ทั้งหลายประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ

ย่อมละความพอใจ ความรักใคร่นั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เราจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์อะไร สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ภิกษุทั้งหลาย กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต มีอยู่แก่สัตว์ทั้งหลาย เมื่อเขาพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ ย่อมละทุจริตเหล่านั้นได้โดยสิ้นเชิง หรือว่าทำให้เบาบางลงได้ ภิกษุทั้งหลาย เพราะอาศัยอำนาจประโยชน์นี้แล สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ หรือบรรพชิต จึงควรพิจารณาเนือง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้น ย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้น ย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ

ล้วนมีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้น ย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เรา แต่ผู้เดียวเท่านั้นที่จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น โดยที่แท้ สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนจะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้น เมื่อเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

อริยสาวกนั้นย่อมพิจารณาเห็นดังนี้ว่า ไม่ใช่เราแต่ผู้เดียวเท่านั้นที่มีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น โดยที่แท้สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรม

เป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่ง ทำกรรมใดไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม จักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น เมื่ออริยสาวกนั้นพิจารณาฐานะนั้นอยู่เนือง ๆ มรรคย่อมเกิดขึ้น อริยสาวกนั้นย่อมเสพ อบรม ทำให้มากซึ่งมรรคนั้นอยู่ ย่อมละสังโยชน์ได้ อนุสัยย่อมสิ้นไป.

สัตว์ทั้งหลาย ย่อมมีความแก่เป็นธรรมดา มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา มีความตายเป็นธรรมดา สัตว์ทั้งหลายย่อมเป็นไปตามธรรมดา พวกปุถุชนย่อมเกลียด ถ้าเราพึงเกลียดธรรมนั้น ในพวกสัตว์ผู้มีอย่างนั้นเป็นธรรมดา ข้อนั้นไม่สมควรแก่เราผู้เป็นอยู่อย่างนี้ เรานั้นเป็นอยู่อย่างนี้ ทราบธรรมที่หาอุปธิมิได้ เห็นการออกบวชโดยเป็นธรรมเกษม ครอบงำความมัวเมาทั้งปวงในความไม่มีโรค ในความเป็นหนุ่มสาวและในชีวิต ความอุตสาหะได้มีแล้วแก่เราผู้เห็นเฉพาะซึ่งนิพพาน บัดนี้ เราไม่ควรเพื่อเสพกามทั้งหลาย จักเป็นผู้ประพฤติไม่ถอยหลัง ตั้งหน้าประพฤติพรหมจรรย์.

ปริหานธรรม อปริหานธรรม และอภิภายตนะ ๖

–บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๙๕/๑๔๐.

ภิกษุทั้งหลาย เราจักแสดงปริหานธรรม อปริหานธรรม และอภิภายตนะ ๖ แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงฟัง.

ก็ปริหานธรรมเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะเห็นรูปด้วยตา ถ้าภิกษุให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่กำจัดเสีย ไม่ให้หายไป ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า เราย่อมเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่าเป็นความเสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ฟังเสียงด้วยหู ... เพราะได้กลิ่นด้วยจมูก ... เพราะได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ... เพราะได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ถ้าภิกษุให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่กำจัดเสีย ไม่ให้หายไป ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า

เราย่อมเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาค จึงกล่าวว่าเป็นความเสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้รู้แจ้งธรรมด้วยใจ ถ้าภิกษุให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่กำจัดเสีย ไม่ให้หายไป ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า เราย่อมเสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่า เป็นความเสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย ปริหานธรรมเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อปริหานธรรมเป็นอย่างไร คือ ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรม-วินัยนี้ เพราะเห็นรูปด้วยตา ถ้าภิกษุไม่ให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ละ บรรเทา กำจัดให้หายไป ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า เราย่อมไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่า เป็นความไม่เสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ฟังเสียงด้วยหู ... เพราะ

ได้กลิ่นด้วยจมูก ... เพราะได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ... เพราะได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ถ้าภิกษุไม่ให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ละ บรรเทา กำจัดให้หายไป ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า เราย่อมไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่า เป็นความไม่เสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมเกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้รู้แจ้งธรรมด้วยใจ ถ้าภิกษุไม่ให้สิ่งนั้นอาศัยอยู่ ละ บรรเทา กำจัดให้หายไป ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า เราย่อมไม่เสื่อมจากกุศลธรรมทั้งหลาย เหตุนี้พระผู้มีพระภาคจึงกล่าวว่า เป็นความไม่เสื่อม.

ภิกษุทั้งหลาย อปริหานธรรมเป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ก็อภิภายตนะ ๖ เป็นอย่างไร คือ

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย มีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะเห็นรูปด้วยตา ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า อายตนะนี้เราครอบงำแล้ว อายตนะนี้ พระผู้มีพระภาคกล่าวว่า เป็นอภิภายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลายมีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้ฟังเสียงด้วยหู ... เพราะได้กลิ่นด้วยจมูก ... เพราะได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ... เพราะได้ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า อายตนะนี้เราครอบงำแล้ว อายตนะนี้ พระผู้มีพระภาคกล่าวว่า เป็นอภิภายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง อกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลายมีความดำริซ่านไป เป็นฝ่ายสังโยชน์ ย่อมไม่เกิดขึ้นแก่ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เพราะได้รู้แจ้งธรรมด้วยใจ ข้อนั้นภิกษุพึงทราบว่า อายตนะนี้เราครอบงำแล้ว อายตนะนี้ พระผู้มีพระภาคกล่าวว่า เป็นอภิภายตนะ.

ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล เรากล่าวว่า อภิภายตนะ ๖ เป็นอย่างนี้แล.

ผลของความไม่ประมาท ในผัสสายตนะ ๖

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๕๗/๒๑๓.

ภิกษุทั้งหลาย เราไม่กล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสายตนะ ๖ อันภิกษุทั้งปวงเทียวควรทำ.

ภิกษุทั้งหลาย แต่เราไม่กล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสายตนะ ๖ อันภิกษุทั้งปวงเทียวไม่ควรทำ.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดเป็นอรหันต์ สิ้นอาวสะแล้ว มีพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันบรรลุโดยลำดับแล้ว มีสังโยชน์ในภพหมดสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้โดยชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสายตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นไม่ควรทำ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่าความไม่ประมาทของภิกษุเหล่านั้นไม่ควรแล้วเพื่อประมาทได้อีกเพราะความไม่ประมาทนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย แต่ว่าภิกษุเหล่าใด ยังเป็นเสขะยังไม่บรรลุอรหัตตผล ปรารถนาธรรมเป็นแดนเกษมจากโยคะอันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่า.

ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสายตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นควรทำ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่ารูปทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยตา อันเป็นที่รื่นรมย์ใจก็มี อันไม่เป็นที่รื่นรมย์ใจก็มี รูปเหล่านั้นถูกต้องแล้ว ๆ ย่อมไม่กลุ้มรุมจิตของบุคคลผู้ไม่ประมาทตั้งอยู่ เพราะการไม่ถูกกลุ้มรุมจิต ความเพียรเป็นคุณอันบุคคลนั้นปรารภแล้ว ไม่ให้ย่อหย่อน สติเป็นธรรมชาติอันบุคคลนั้นเข้าไปตั้งไว้แล้ว ไม่ให้หลงลืม กายสงบ ไม่กระสับกระส่าย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์อันเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทนี้แลจึงกล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสายตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นควรทำ ข้อนั้นเพราะเหตุอะไร เพราะเหตุว่า เสียงทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยหู ... กลิ่นทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยจมูก ... รสทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยลิ้น ... โผฏฐัพพะทั้งหลายอันจะพึงรู้ได้ด้วยกาย ... ธรรมทั้งหลายอันจะพึงรู้แจ้งด้วยใจ อันเป็นที่รื่นรมย์ใจก็มี อันไม่เป็นที่รื่นรมย์ใจก็มี ธรรมเหล่านั้นถูกต้องแล้ว ๆ ย่อมไม่กลุ้มรุมจิตของบุคคลผู้ไม่ประมาทตั้งอยู่ เพราะการไม่กลุ้มรุมจิต ความเพียรเป็นคุณอันบุคคลนั้นปรารภแล้ว ไม่ให้ย่อหย่อน สติเป็น

ธรรมชาติอันบุคคลนั้นเข้าไปตั้งไว้แล้ว ไม่ให้หลงลืม กายสงบ ไม่กระสับกระส่าย จิตตั้งมั่น มีอารมณ์อันเดียว.

ภิกษุทั้งหลาย เราเห็นผลแห่งความไม่ประมาทนี้แล จึงกล่าวว่า ความไม่ประมาทในผัสสายตนะ ๖ อันภิกษุเหล่านั้นควรทำ.

ผลของการมีสังวร และไม่มีสังวร ๑๗๙

-บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๒๓๔/๓๓๔.

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องประพฤติและธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นอันติดตามภิกษุผู้ประพฤติอยู่ด้วยอาการที่อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิชฌาและโทมนัส ย่อมไม่ครอบงำภิกษุนั้นได้

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษ ผู้เข้าไปสู่ป่าที่มีหนามมาก ข้างหน้าบุรุษนั้นก็มีหนาม ข้างซ้ายก็มีหนาม ข้างขวาก็มีหนาม ข้างล่างก็มีหนาม ข้างบนก็มีหนาม บุรุษนั้น ต้องมีสติก้าวเข้าไปข้างหน้า หรือถอยกลับข้างหลัง ด้วยคิดว่าหนามอย่ายอก อย่าตำเราเลย

ภิกษุทั้งหลาย ฉันใดก็ฉันนั้น ภาวะเป็นที่รัก ภาวะเป็นที่ยินดีใด ๆ ในโลก เรากล่าวว่าเป็นหนามในอริยวินัย ภิกษุรู้แจ้งอย่างนี้แล้ว พึงทราบอสังวรและสังวร.

ภิกษุทั้งหลาย อสังวรย่อมมีอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมน้อมใจไปในรูปอันน่ารัก ย่อมขัดเคืองในรูปอันไม่น่ารัก เป็นผู้ไม่เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้ มีใจมีประมาณน้อยอยู่ และย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิด

ขึ้นแล้วแก่เธอ ตามความเป็นจริง ... ภิกษุรู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว ย่อมน้อมใจไปในธรรมอันน่ารัก ย่อมขัดเคืองในธรรมอันไม่น่ารัก เป็นผู้ไม่เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้แล้ว มีใจมีประมาณน้อยอยู่ และย่อมไม่รู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง ภิกษุทั้งหลาย อสังวรย่อมมีอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย สังวรย่อมมีอย่างไร ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมไม่น้อมใจไปในรูปอันน่ารัก ย่อมไม่ขัดเคืองในรูปอันไม่น่ารัก เป็นผู้เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้ มีใจหาประมาณมิได้อยู่ ย่อมรู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง ... ภิกษุรู้แจ้งธรรมด้วยใจแล้ว ย่อมไม่น้อมใจไปในธรรมอันน่ารัก ไม่ขัดเคืองในธรรมอันไม่น่ารัก เป็นผู้เข้าไปตั้งกายคตาสติไว้ มีใจหาประมาณมิได้อยู่ และย่อมรู้ชัดซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญา-วิมุตติ อันเป็นที่ดับไม่เหลือแห่งอกุศลธรรมอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้วแก่เธอตามความเป็นจริง ภิกษุทั้งหลาย สังวรย่อมมีอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุนั้นประพฤติอย่างนี้อยู่อย่างนี้ อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ ความดำริอันซ่านไป เป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะความหลงลืมแห่งสติบางครั้งบางคราว การบังเกิดขึ้นแห่งสติช้า ที่นั้นแล ภิกษุนั้นย่อมละ ย่อมบรรเทาอกุศลธรรมอันเป็นบาปนั้น ย่อมกระทำให้พินาศ ย่อมให้ถึงความไม่มีได้เร็วพลัน ภิกษุทั้งหลาย บุรุษพึงให้หยดน้ำสองหรือสามหยดตกลงในกะทะเหล็กอันร้อนจัดตลอดวัน หยาดน้ำตกลงช้าที่นั้นแล น้ำนั้นพึงถึงความสิ้นไป เหือดแห้งไปเร็วพลัน แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเมื่อภิกษุนั้นประพฤติอย่างนี้ อยู่อย่างนี้ อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ ความดำริอันซ่านไป เป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์ ย่อมบังเกิดขึ้นเพราะความหลงลืมแห่งสติบางครั้งบางคราว การบังเกิดขึ้นแห่งสติช้า ที่นั้นแล ภิกษุนั้นย่อมละ ย่อมบรรเทาอกุศลธรรมอันเป็นบาปนั้น ย่อมกระทำให้พินาศ ย่อมให้ถึงความไม่มีได้เร็วพลัน ฉันนั้นเหมือนกันแล ภิกษุทั้งหลาย อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิชฌาและโทมนัส ย่อมไม่ครอบงำภิกษุผู้ประพฤติอยู่ด้วยอาการใด ธรรมเป็นเครื่องประพฤติและธรรมเป็นเครื่องอยู่ เป็นอันติดตามภิกษุด้วยอาการอย่างนี้แล.

ข้อปฏิบัติเพื่อดับความดำริอันเป็นอกุศล ๑๘๐

–บาลี ม. ม. ๑๓/๓๔๙/๓๖๔.

ช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นอกุศลเป็นอย่างไร ช่างไม้ ความดำริในกาม ความดำริในพยาบาท ความดำริในการเบียดเบียน เหล่านี้เรากล่าวว่าความดำริเป็นอกุศล ก็ความดำริเป็นอกุศลนี้ มีอะไรเป็นเหตุให้เกิด แม้เหตุให้เกิดแห่งความดำริเป็นอกุศลเหล่านั้น เรากล่าวแล้วว่ามีสัญญาเป็นเหตุให้เกิด สัญญาเป็นอย่างไร แม้สัญญาเล่าก็มีมากหลายอย่าง มีประการต่าง ๆ สัญญาใดเป็นสัญญาในกาม เป็นสัญญาในพยาบาท เป็นสัญญาในการเบียดเบียน ความดำริเป็นอกุศลมีสัญญานี้เป็นเหตุให้เกิด.

ช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นอกุศลเหล่านี้ ดับไม่เหลือในที่ไหน แม้ความดับแห่งความดำริอันเป็นอกุศลนั้น เราก็กล่าวไว้แล้ว ช่างไม้ ในกรณีนี้ ภิกษุ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจาร มีปีติและสุขเกิดจากวิเวกอยู่ ความดำริเป็นอกุศลเหล่านี้ ย่อมดับไม่เหลือในปฐมฌานนั้น.

ช่างไม้ ก็ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นอกุศล ช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ยังฉันทะให้เกิด พยายามปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ตั้งมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ... เพื่อละอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ... เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ... เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความงอกงาม เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ช่างไม้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แลชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นอกุศล.

ช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นกุศลเป็นอย่างไร ช่างไม้ ความดำริในเนกขัมมะ ความดำริในความไม่พยาบาท ความดำริในความไม่เบียดเบียน เหล่านี้เราก็กล่าวว่าความดำริเป็นกุศล.

ช่างไม้ ก็ความดำริเป็นกุศลนี้ มีอะไรเป็นเหตุให้เกิด แม้เหตุให้เกิดแห่งความดำริเป็นกุศลนั้น เรากล่าวแล้วว่า มีสัญญาเป็นเหตุให้เกิด สัญญาเป็นอย่างไร แม้สัญญาก็มีมากหลายอย่าง มีประการต่าง ๆ สัญญาใดเป็นสัญญาในเนกขัมมะ เป็นสัญญาในความไม่พยาบาท เป็นสัญญาในอันไม่เบียดเบียน ความดำริเป็นกุศลมีสัญญานี้เป็นเหตุให้เกิด.

ช่างไม้ ก็ความดำริอันเป็นกุศลเหล่านี้ ดับไม่เหลือในที่ไหน แม้ความดับแห่งความดำริที่เป็นกุศลนั้น เราก็กล่าวไว้แล้ว ช่างไม้ ในกรณีนี้ ภิกษุบรรลุทุติยฌาน มีความผ่องใสแห่งจิตในภายใน เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจาร เพราะวิตกวิจารสงบไป มีปีติและสุขเกิดจากสมาธิอยู่ ความดำริอันเป็นกุศลเหล่านี้ ดับไม่เหลือในทุติยฌานนั้น.

ช่างไม้ ก็ผู้ปฏิบัติอย่างไร จึงจะชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นกุศล ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ยังฉันทะให้เกิด พยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิตไว้ตั้งมั่น เพื่อยังอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น ...เพื่อละอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้ว ... เพื่อยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ... เพื่อความตั้งมั่น เพื่อความไม่เลือนหาย เพื่อความงอกงาม เพื่อความไพบูลย์ เพื่อความเจริญ เพื่อความเต็มเปี่ยมแห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ช่างไม้ ผู้ปฏิบัติอย่างนี้แล ชื่อว่าปฏิบัติเพื่อความดับแห่งความดำริเป็นกุศล.

ผลของการละอกุศลวิตก ๑๘๑

-บาลี มู. ม. ๑๒/๒๔๑/๒๕๗.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ฝึกฝนในอธิจิต ควรกระทำไว้ในใจ ถึงนิมิต ๕ ประการ ตามเวลาอันสมควร นิมิต ๕ ประการ เป็นอย่างไร.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุในธรรมวินัยนี้ อาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตใดอยู่ วิตกทั้งหลายอันเป็นบาปอกุศลประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรมนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศล เมื่อเธอมนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนช่างไม้ หรือลูกมือของช่างไม้ผู้ฉลาด ใช้ลิ่มอันเล็ก ตอก โยก ถอน ลิ่มอันใหญ่ออก แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่ออาศัยนิมิตใดแล้ว มนสิการนิมิตใดอยู่ วิตกทั้งหลายอันเป็น

บาปอกุศลประกอบด้วยฉันทะบ้าง ประกอบด้วยโทสะบ้าง ประกอบด้วยโมหะบ้าง ย่อมเกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรมนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้นอันประกอบด้วยกุศล เมื่อเธอมนสิการนิมิตนั้นอันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล อันประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นมนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศลประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ทีเดียว ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นว่า วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอกุศล แม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นโทษ แม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีทุกข์เป็นวิบาก แม้อย่างนี้ ดังนี้ เมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนหญิงสาวหรือชายหนุ่มที่ชอบแต่งตัว รู้สึกอึดอัด ระอา เกลียดชังต่อซากงู ซากสุนัข หรือซากมนุษย์ ซึ่งผูกติดอยู่ที่คอ (ของตน) แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน หากเมื่อเธอมนสิการนิมิตอื่นจากนิมิตนั้น อันประกอบด้วยกุศลอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศลประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นว่า วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นอกุศลแม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่เป็นโทษแม้อย่างนี้ วิตกเหล่านี้ล้วนแต่มีทุกข์เป็นวิบากแม้อย่างนี้ดังนี้ เมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่า เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้น

เมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษผู้มีจักษุ ไม่ต้องการจะเห็นรูปที่ผ่านมา เขาพึงหลับตาเสีย หรือเหลียวไปทางอื่นเสีย แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน หากเมื่อเธอพิจารณาโทษของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้น เมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่าเมื่อภิกษุนั้นถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุ

ทั้งหลาย ภิกษุนั้นควรมนสิการสัณฐานแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้น เมื่อเธอมนสิการสัณฐานแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนบุรุษพึงเดินเร็ว เขามีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะเดินเร็วทำไมหนอ ถ้ากระไร เราควรค่อย ๆ เดิน เขาก็ค่อย ๆ เดิน เขามีความคิดอย่างนี้ว่า เราค่อย ๆ เดินไปทำไมหนอ ถ้ากระไร เราควรยืน เขาก็ยืน เขามีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะยืนทำไมหนอ ถ้ากระไร เราควรนั่ง เขาก็นั่ง เขามีความคิดอย่างนี้ว่า เราจะนั่งทำไมหนอ ถ้ากระไร เราควรนอน เขาก็ลงนอน ภิกษุทั้งหลาย ก็บุรุษคนนั้น เปลี่ยนจากอิริยาบถหยาบ ๆ เสีย แล้วสำเร็จอยู่ด้วยอิริยาบถละเอียด ๆ แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉันนั้นเหมือนกัน หากว่าเมื่อเธอถึงความไม่นึก ไม่ใส่ใจวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้น

ควรมนสิการสัณฐานแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้น เมื่อเธอมนสิการสัณฐานแห่งวิตกสังขารของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย หากว่าเมื่อภิกษุนั้นมนสิการถึงสัณฐานแห่งวิตกสังขารของวิตกแม้เหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุนั้นพึงกัดฟันด้วยฟัน ดุนเพดานด้วยลิ้น ข่ม บีบคั้น บังคับจิตด้วยจิต เมื่อเธอกัดฟันด้วยฟัน ดุนเพดานด้วยลิ้น ข่ม บีบคั้น บังคับจิตด้วยจิตอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเหมือนบุรุษผู้มีกำลังมากจับบุรุษผู้มีกำลังน้อยกว่าไว้ได้แล้ว บีบ กด เค้นที่ศีรษะ คอ หรือก้านคอไว้ให้แน่น แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุก็ฉัน

นั้นเหมือนกัน หากเมื่อเธอมนสิการถึงสัณฐานแห่งวิตก-สังขาร ของวิตกเหล่านั้นอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง ยังเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนั้นพึงกัดฟันด้วยฟัน ดุนเพดานด้วยลิ้น ข่มบีบคั้น บังคับจิตด้วยจิต เมื่อเธอกัดฟันด้วยฟัน ดุนเพดานด้วยลิ้น ข่ม บีบคั้น บังคับจิตด้วยจิตอยู่ วิตกอันเป็นบาปอกุศล ประกอบด้วยฉันทะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง อันเธอย่อมละเสียได้ ย่อมถึงความตั้งอยู่ไม่ได้ เพราะละวิตกอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้นได้ จิตย่อมตั้งอยู่ด้วยดี สงบระงับอยู่ด้วยดี เป็นธรรมเอกผุดขึ้น ตั้งมั่นอยู่ในภายในนั้น.

(เมื่อสามารถละอกุศลวิตกจากวิธีใดวิธีหนึ่งข้างต้นได้แล้ว ทรงตรัสสรุปในตอนท้ายว่า)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่า เป็นผู้ชำนาญในทางเดินของวิตก เธอจักจำนงวิตกใด ก็จักตรึกวิตกนั้นได้ จักไม่จำนงวิตกใด ก็จักไม่ตรึกวิตกนั้นได้ เธอนั้นตัดตัณหาได้แล้ว คลี่คลายสังโยชน์ได้แล้ว ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้ว เพราะละมานะได้โดยชอบ.

สมัยที่ควรเข้าไปพบ ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ๑๘๒

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๓๕๔/๒๙๘.

ภิกษุ สมัยที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ มี ๖ ประการนี้ ๖ ประการเป็นอย่างไร คือ

ภิกษุ สมัยใด ภิกษุในธรรมวินัยนี้ มีใจถูกกามราคะกลุ้มรุม ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัดซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งกามราคะ ที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกกามราคะกลุ้มรุม ถูกกามราคะครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัดซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งกามราคะ ที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรมเพื่อละกามราคะแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรมเพื่อละกามราคะแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๑ ที่ควรเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุมีใจถูกพยาบาทกลุ้มรุม ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งพยาบาท ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความ

เป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกพยาบาทกลุ้มรุม ถูกพยาบาทครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งพยาบาท ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละพยาบาทแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรม เพื่อละพยาบาทแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๒ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุมีใจถูกถีนมิทธะกลุ้มรุม ถูกถีนมิทธะครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งถีนมิทธะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกถีนมิทธะกลุ้มรุม ถูกถีนมิทธะครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งถีนมิทธะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละถีนมิทธะแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรม เพื่อละถีนมิทธะแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๓ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุมีใจถูกอุทธัจจกุกกุจจะกลุ้มรุม อุทธัจจกุกกุจจะครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัดซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งอุทธัจจกุกกุจจะ ที่เกิดขึ้นแล้วตามความเป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกอุทธัจจกุกกุจจะกลุ้มรุม ถูกอุทธัจจกุกกุจจะครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งอุทธัจจ-กุกกุจจะ ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละอุทธัจจกุกกุจจะแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรมเพื่อละอุทธัจจ-กุกกุจจะแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๔ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุมีใจถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุม ถูกวิจิกิจฉาครอบงำอยู่ และเธอย่อมไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งวิจิกิจฉา ที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความเป็นจริง สมัยนั้น ภิกษุนั้นพึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมมีใจถูกวิจิกิจฉากลุ้มรุม ถูกวิจิกิจฉาครอบงำอยู่ และไม่ทราบชัด ซึ่งอุบายเป็นเครื่องสลัดออกแห่งวิจิกิจฉาที่เกิดขึ้นแล้ว ตามความ

เป็นจริง สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อละวิจิกิจฉาแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรม เพื่อละวิจิกิจฉาแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๕ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

อีกประการหนึ่ง สมัยใด ภิกษุ อาศัยนิมิตใด ทำในใจซึ่งนิมิตใด อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะโดยลำดับอยู่ แต่เธอไม่รู้ ไม่เห็นซึ่งนิมิตนั้น สมัยนั้น ภิกษุนั้น พึงเข้าไปหาภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ แล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ ผมอาศัยนิมิตใด ทำในใจซึ่งนิมิตใด อันเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะโดยลำดับอยู่ แต่ผมไม่รู้ ไม่เห็นซึ่งนิมิตนั้น สาธุ ขอท่านผู้มีอายุ โปรดแสดงธรรม เพื่อความสิ้นอาสวะแก่ผม ภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ ย่อมแสดงธรรม เพื่อความสิ้นอาสวะแก่เธอ ภิกษุ นี้เป็นสมัยที่ ๖ ที่ควรเพื่อเข้าไปพบภิกษุผู้เจริญภาวนาทางใจ.

ผลของการมีมิตรดี ๑๘๓

–บาลี ฉกฺก. อ. ๒๒/๔๗๒/๓๓๘.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรชั่ว มีสหายชั่ว มีเพื่อนฝูงชั่ว เสพคบ เข้าไปนั่งใกล้มิตรชั่ว และประพฤติตามมิตรชั่วเหล่านั้นอยู่ จักบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อภิกษุไม่บำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่บำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อไม่บำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์แล้ว จักละกามราคะ รูปราคะ หรืออรูปราคะ ข้อนี้ไม่เป็นฐานะที่จะมีได้.

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนฝูงดี เสพคบ เข้าไปนั่งใกล้มิตรดี และประพฤติตามมิตรเหล่านั้นอยู่ จักบำเพ็ญธรรม คือ อภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อภิกษุบำเพ็ญธรรม คืออภิสมาจาริกวัตรให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อบำเพ็ญเสขธรรมให้บริบูรณ์แล้ว จักบำเพ็ญศีลทั้งหลายให้บริบูรณ์ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้ เมื่อบำเพ็ญศีลให้บริบูรณ์แล้ว จักละกามราคะ รูปราคะ หรืออรูปราคะ ข้อนี้ย่อมเป็นฐานะที่จะมีได้.

ผู้มีกุศลสมบูรณ์ ๑๘๔

-บาลี ม. ม. ๑๓/๓๕๑/๓๖๖.

ช่างไม้ เรา ย่อมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเป็นอย่างไร ว่าเป็นผู้มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ ช่างไม้ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วย

(๑) สัมมาทิฏฐิอันเป็นอเสขะ
(๒) สัมมาสังกัปปะอันเป็นอเสขะ
(๓) สัมมาวาจาอันเป็นอเสขะ
(๔) สัมมากัมมันตะอันเป็นอเสขะ
(๕) สัมมาอาชีวะอันเป็นอเสขะ
(๖) สัมมาวายามะอันเป็นอเสขะ
(๗) สัมมาสติอันเป็นอเสขะ
(๘) สัมมาสมาธิอันเป็นอเสขะ
(๙) สัมมาญาณะอันเป็นอเสขะ
(๑๐) สัมมาวิมุตติอันเป็นอเสขะ

ช่างไม้ เรา ย่อมบัญญัติบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรม ๑๐ ประการเหล่านี้แล ว่าเป็นผู้มีกุศลสมบูรณ์ มีกุศลอย่างยิ่ง เป็นสมณะถึงภูมิปฏิบัติอันอุดม ไม่มีใครรบได้ ดังนี้.

ผู้มีสังโยชน์ในภายใน และในภายนอก ๑๘๕

–บาลี ทุก. อ. ๒๐/๘๐/๒๘๑.

ท่านพระสารีบุตรได้กล่าวกับภิกษุทั้งหลายว่า ผู้มีอายุทั้งหลาย เราจักแสดงบุคคลที่มีสังโยชน์ในภายใน และบุคคลที่มีสังโยชน์ในภายนอก ท่านทั้งหลายจงฟัง จงใส่ใจให้ดี เราจักกล่าว

ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลที่มีสังโยชน์ในภายในเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย เมื่อแตกกายตายไป ภิกษุนั้นย่อมเข้าถึงหมู่เทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง ครั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว เป็นอาคามีกลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ นี้เรียกว่า บุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายใน เป็นอาคามี กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ผู้มีอายุทั้งหลาย ก็บุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายนอกเป็นอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมบรรลุเจโตวิมุตติอันสงบอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงหมู่เทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง ครั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว เป็นอนาคามีไม่กลับมา

สู่ความเป็นอย่างนี้ นี้เรียกว่า บุคคลผู้มีสังโยชน์ในภายนอก เป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

ผู้มีอายุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุเป็นผู้มีศีล สำรวมแล้วในปาติโมกขสังวร ถึงพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลาย เพื่อความดับกามทั้งหลาย ย่อมปฏิบัติเพื่อความหน่าย เพื่อคลาย เพื่อความดับภพทั้งหลาย ย่อมปฏิบัติเพื่อสิ้นตัณหา เพื่อสิ้นความโลภ ภิกษุนั้นเมื่อแตกกายตายไป ย่อมเข้าถึงหมู่เทพหมู่ใดหมู่หนึ่ง ครั้นจุติจากอัตภาพนั้นแล้ว เป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้ นี้เรียกว่า บุคคลมีสังโยชน์ในภายนอก เป็นอนาคามี ไม่กลับมาสู่ความเป็นอย่างนี้.

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกะท่านพระสารีบุตรว่า

สารีบุตร เทวดาที่มีจิตเสมอกันมากองค์เข้าไปหาเรา จนถึงที่อยู่ ไหว้เราแล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ครั้นแล้วบอกว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ท่านพระสารีบุตรกำลังเทศนาถึงบุคคลที่มีสังโยชน์ในภายในและบุคคลที่มีสังโยชน์ในภายนอกแก่ภิกษุทั้งหลายอยู่ที่ปราสาทของนางวิสาขามิคารมารดาในบุพพาราม ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ บริษัทร่าเริง

ขอประทานพระวโรกาส ขอพระผู้มีพระภาคทรงพระกรุณาเสด็จไปหาท่านพระสารีบุตรจนถึงที่อยู่เถิด สารีบุตร ก็เทวดาเหล่านั้นยืนอยู่ในโอกาสแม้เท่าปลายเหล็กแหลมจดลง ๑๐ องค์บ้าง ๒๐ องค์บ้าง ๓๐ องค์บ้าง ๔๐ องค์บ้าง ๕๐ องค์บ้าง ๖๐ องค์บ้าง แต่ก็ไม่เบียดกันและกัน.

สารีบุตร ก็เธอพึงมีความคิดอย่างนี้ว่า จิตอย่างนั้นซึ่งเป็นเหตุให้เทวดาเหล่านั้นยืนอยู่ได้ในโอกาสแม้เท่าปลายเหล็กแหลมจดลง ๑๐ องค์บ้าง ... ๖๐ องค์บ้าง เป็นจิตอันเทวดาเหล่านั้นอบรมแล้วในภพนั้นแน่นอน สารีบุตร ก็ข้อนั้นเธอไม่ควรเห็นเช่นนี้ สารีบุตร ก็จิตอย่างนั้น ซึ่งเป็นเหตุให้เทวดาเหล่านั้นยืนอยู่ได้ในโอกาสแม้เท่าปลายเหล็กแหลมจดลง ๑๐ องค์บ้าง ... แต่ก็ไม่เบียดกันและกัน เทวดาเหล่านั้นได้อบรมแล้วในศาสนานี้เอง เพราะฉะนั้นแหละ สารีบุตร เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จักเป็นผู้มีอินทรีย์สงบ มีใจระงับอยู่ เธอควรศึกษาเช่นนี้แหละ สารีบุตร กายกรรม วจีกรรม มโนกรรมของผู้มีอินทรีย์สงบ มีใจระงับ เพราะฉะนั้นแหละ สารีบุตร เธอพึงศึกษาว่า จักนำกายและจิตที่สงบระงับแล้วเท่านั้น เข้าไปในพรหมจารีทั้งหลาย สารีบุตร เธอควรศึกษาเช่นนี้แหละ สารีบุตร พวกอัญญเดียรถีย์ปริพาชกที่ไม่ได้ฟังธรรมบรรยายนี้ ได้พากันฉิบหายเสียแล้ว.

ผู้มีสิกขาเป็นอานิสงส์ ๑๘๖

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๖๐/๒๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญายิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่เถิด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญายิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นใหญ่อยู่ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

เรากล่าวมุนีผู้มีสิกขาบริบูรณ์ มีความไม่เสื่อมเป็นธรรมดา มีปัญญายิ่ง มีปกติเห็นที่สุด คือความสิ้นไปแห่งชาติ ผู้ทรงไว้ซึ่งร่างกายอันมีในที่สุดนั้นแล ว่าผู้ละมาร ผู้ถึงฝั่งแห่งชรา เพราะเหตุนั้น ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้ยินดีในฌาน มีจิตตั้งมั่นแล้วในกาลทุกเมื่อ มีความเพียร มีปกติเห็นที่สุด คือ ความสิ้นไปแห่งชาติ ครอบงำมารพร้อมด้วยเสนาได้แล้ว เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งชาติและมรณะ.

ผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น ๑๘๗

–บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๖๑/๒๒๕.

ภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุพึงเป็นผู้มีความเพียรเป็นเครื่องตื่น มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส และพึงเป็นผู้เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย สมควรแก่กาลในการประกอบความเพียรนั้นเนือง ๆ เถิด ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุมีความเพียรเป็นเครื่องตื่น มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน ผ่องใส เห็นแจ้งในกุศลธรรมทั้งหลาย สมควรแก่กาลในการประกอบความเพียรนั้นเนือง ๆ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

เธอทั้งหลายตื่นอยู่ จงฟังคำนี้ เธอเหล่าใดผู้หลับแล้ว เธอเหล่านั้นจงตื่น ความเป็นผู้ตื่นจากความหลับเป็นคุณประเสริฐ เพราะภัยย่อมไม่มีแก่ผู้ตื่นอยู่ ผู้ใดตื่นอยู่ มีสติสัมปชัญญะ มีจิตตั้งมั่น เบิกบาน และผ่องใส พิจารณาธรรมอยู่โดยชอบโดยกาลอันควร ผู้นั้นมีสมาธิเป็นธรรมเอกผุดขึ้นแล้วพึงกำจัดความมืดเสียได้ เพราะเหตุนั้นแล ภิกษุพึงคบธรรมเครื่องเป็นผู้ตื่น ภิกษุผู้มีความเพียร มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีปกติได้ฌาน ตัดกิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ด้วยชาติและชราได้แล้ว พึงถูกต้องญาณอันเป็นเครื่องตรัสรู้อย่างยอดเยี่ยมในอัตภาพนี้แล.

ผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ๑๘๘

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๒๕๙/๒๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลีกเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมถะในภายในเนือง ๆ มีฌานไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสุญญาคารอยู่เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อเธอทั้งหลายมีความหลีกเร้นเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในความหลีกเร้น ประกอบจิตของตนไว้ในสมถะในภายในเนือง ๆ มีฌานไม่เสื่อม ประกอบด้วยวิปัสสนา พอกพูนสุญญาคารอยู่ พึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ ก็จะเป็นอนาคามี.

ชนเหล่าใดมีจิตสงบแล้ว มีปัญญาเป็นเครื่องรักษาตน มีสติ มีฌาน ไม่มีความยินดีในกามทั้งหลาย ย่อมเห็นแจ้งธรรมโดยชอบ เป็นผู้ยินดีแล้วในความไม่ประมาท มีปกติเห็นภัยในความประมาท ชนเหล่านั้นเป็นผู้ไม่อาจเสื่อม ดำรงอยู่ใกล้นิพพานเทียว.

การอบรมจิต ด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา ๑๘๙

–บาลี ทสก. อ. ๒๔/๑๑๔/๕๙.

ภิกษุทั้งหลาย เพราะฉะนั้นแหละ เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้ว่า จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา อกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้วจักไม่รัดรึงจิตตั้งอยู่ จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนิจจสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนัตตสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอสุภสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยอาทีนวสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความสม่ำเสมอและความไม่สม่ำเสมอของโลก แล้วได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความเจริญและความเสื่อมของโลก แล้วได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตรู้ความเกิดและความดับของโลก แล้วได้รับอบรมด้วยสัญญานั้น จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยปหานสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยวิราคสัญญา จิตของพวกเราจักเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยนิโรธสัญญา ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงศึกษาอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อใดแล จิตของภิกษุเป็นจิตได้รับอบรมแล้วด้วยสิ่งสมควรแก่บรรพชา อกุศลธรรมอันเป็นบาปที่เกิดขึ้นแล้วย่อมไม่รัดรึงจิตตั้งอยู่ จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนิจจสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอนัตตสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอสุภสัญญา จิตได้รับอบรมแล้วด้วยอาทีนวสัญญา จิตรู้ความสม่ำเสมอและความไม่สม่ำเสมอของโลก แล้วได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น จิตรู้ความเจริญและความเสื่อมของโลก แล้วได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น จิตรู้ความเกิดและความดับของโลก แล้วได้รับอบรมแล้วด้วยสัญญานั้น จิตได้รับอบรมด้วยปหานสัญญา จิตได้รับอบรมด้วยวิราคสัญญา และจิตได้รับอบรมด้วยนิโรธสัญญา เมื่อนั้น ภิกษุนั้นพึงหวังผลได้ ๒ อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่ง คือ อรหัตตผลในปัจจุบัน หรือเมื่อยังมีความยึดมั่นเหลืออยู่ เป็นอนาคามี.

หมายเหตุ นอกจากพระสูตรที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้แล้ว พระศาสดายังได้ตรัสถึงข้อปฏิบัติเพื่อการละสังโยชน์ และธรรมะที่เกี่ยวกับอริยบุคคลไว้อีกมาก ด้วยข้อจำกัดด้านความหนาของหนังสือ จึงได้รวบรวมมาไว้เพียงบางส่วน ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก หนังสือพุทธวจน-หมวดธรรม เล่ม ๑-๑๕ และจากพระไตรปิฎก.

ขอนอบน้อมแด่

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคตสาวก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง

(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

มูลนิธิพุทธโฆษณ์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้ดีแล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อ ความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวันในการประกาศพระสัทธรรม และ**เป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว**

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลังเลสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพร่าเลือนสับสน ในข้อธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดา ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจนเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรมตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ **ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน”** ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล เคร่งครัดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแผ่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไหร่ ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น ฆราวาสกลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโลทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมดอยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการตรงนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ **เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง** เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ์” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ์ นั่นคือเป็น**มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน**

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจธรรมต่าง ๆ ภายใต้เครือข่ายพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง ค้นหา
ข้อมูลได้จาก
www.buddhakos.org หรือ **www.watnapp.com**

หากมีความจำนงที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงได้ที่

มูลนิธิพุทธโฆษณ์
ประสานงานและเผยแผ่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗
ถนนเลียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก
ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐
โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔, ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑
โทรสาร ๐ ๒๑๕๙ ๐๕๒๖
เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล์ : buddhakos@hotmail.com

สนับสนุนการเผยแผ่พุทธวจนได้ที่
ชื่อบัญชี "มูลนิธิพุทธโฆษณ์" ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง ๑๐ (ธัญบุรี)
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๓๑๘-๒-๔๗๔๖๑-๐

วิธีการโอนเงินจากต่างประเทศ
ยื่นแบบฟอร์ม คำขอโอนได้ที่ **ธนาคารไทยพาณิชย์**
Account name: "Buddhakos Foundation"
SWIFT CODE : SICOTHBK
Branch Number : 318
Siam Commercial Bank PCL, Khlong 10(Thanyaburi) Branch,
33/14 Mu 4 Chuchat Road, Bung Sanun Sub District,
Thanyaburi District, Pathum Thani 12110, Thailand
Saving Account Number : 318-2-47461-0

ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง
ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

เว็บไซต์

- http://www.watnapp.com : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- http://media.watnapahpong.org : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- http://www.buddha-net.com : เครือข่ายพุทธวจน
- http://etipitaka.com : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- http://www.watnapahpong.com : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- http://www.buddhakos.org : มูลนิธิพุทธโฆษณ์
- http://www.buddhawajanafund.org : มูลนิธิพุทธวจน

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
  http://etipitaka.com/download หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

ดาวน์โหลดโปรแกรมวิทยุวัดนาป่าพง (Watnapahpong Radio)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
  ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
  ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

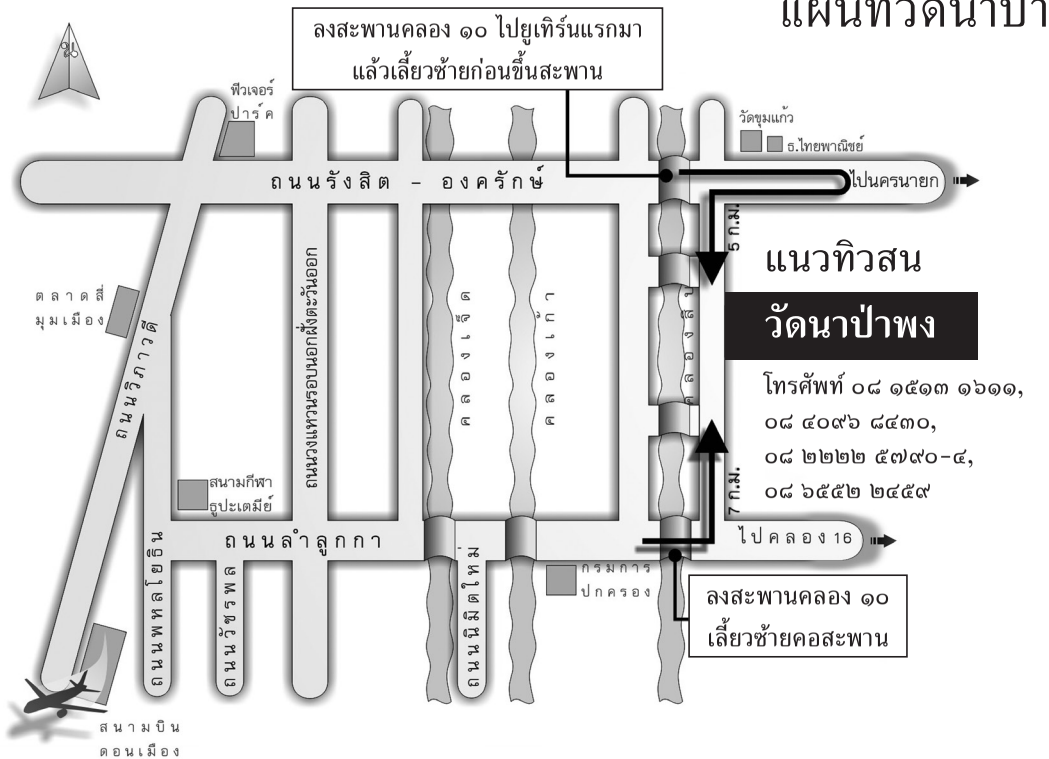
หนังสือธรรมโฆษณ์ ชุดจากพระโอษฐ์

(ผลงานแปลพุทธวจน โดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน)

ร่วมสนับสนุนการจัดทำโดย

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม),
คณะศิษย์วัดนาป่าพง, มูลนิธิพุทธวจน,
พุทธวจนสถาบันภาคกลาง, พุทธวจนสถาบันภาคเหนือ,
พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออก,
พุทธวจนสถาบันภาคใต้, พุทธวจนสถาบันภาคตะวันตก,
กลุ่มศิษย์ตถาคต, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ,
กลุ่มชวนม่วนธรรม, กลุ่มละนันทิ,
กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,
กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่,
ชมรมพุทธวจนอุดรธานี,
บจก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บจก. สยามรักษ์,
บจก. เซเว่นสเต็ปส์, บจก. ห้างพระจันทร์โอสถ,
สถานกายภาพบำบัด คิดดีคลินิค,
บจก. ดีเทลส์ โปรดักส์

แผนที่วัดนาป่าพง

๑๐ พระสูตรของความสำคัญ ที่ชาวพุทธต้องศึกษา แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้า เท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี
คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร?
ลองพิจารณาหาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้
แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.
ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถอะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง?
ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ "พุทธวจน" ธรรมวินัย
จากองค์พระสังฆบิดาอันวิญญูชนพึงปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑.พระองค์ทรงสามารถกำหนดสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๕๔/๔๓๐.

อัคคิเวสนะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่งการกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อม**ตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้ ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก** ดังเช่นที่คนทั้งหลายเคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒.แต่ละคำพูดเป็นอกาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี มู. ม. ๑๒/๔๘๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็น**ธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง** (สนฺทิฏฐิโก) **เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล** (อกาลิโก) **เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดู** (เอหิปสฺสิโก) **ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว** (โอปนยิโก) **อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน** (ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ).

๓.คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๕๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พร่ำสอน แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด **ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น** ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔.ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. สี. ๑๖/๓๐๑/๖๗๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสารหะเรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแผลแตกหรือลิ พวกกษัตริย์ทสารหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ่ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกคราวไป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันใดก็ฉันนั้น ในกาลยืดยาวฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้น

มากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี่ยหูฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุตตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี่ยหูฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรธานของสุตตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา จักมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕.ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทุก. อ. ๒๐/๙๑-๙๒/๒๙๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้ สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ **ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา** เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายกี่นัย” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภาษิต (ตถาคตภาสิตา) อันลึกซึ้ง (คมฺภีรา) มีอรรถอันลึกซึ้ง (คมฺภีรตฺถา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตฺตรา) ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา (สุญฺญตปฏิสยุตฺตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเธอย่อมฟังด้วยดี เงี่ยหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไปว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมอันกวีแต่งใหม่นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่าข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้น เปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **อุกกาจิตวินีตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุตตันตะทั้งหลาย ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน **สุตตันตะเหล่าใด อันเป็นตถาคตภาษิต อันลึกซึ้ง มีอรรถอันลึกซึ้ง เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวก**

เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หงายของที่คว่ำอยู่ให้หงายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า **ปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา.**

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! **บริษัทที่เลิศในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินีตา ปริสา โน อุกกาจิตวินีตา** (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเอง เป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖.ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๕๐/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุทั้งหลาย **จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมาทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด** อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗.สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนฺธ. สำ. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย! **ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น** ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีคนรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว **ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค** (มคฺคญฺญู) **เป็นผู้รู้แจ้งมรรค** (มคฺควิทู) **เป็นผู้ฉลาดในมรรค** (มคฺคโกวิโท). ภิกษุทั้งหลาย! **ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค** (มคฺคานุคา) **เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.**

ภิกษุทั้งหลาย! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันต-สัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

๘.ตรัสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายทอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๔๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! **พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น.** ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็นมูลกรณีที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหุสูต คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธวจน ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) **พวกภิกษุเหล่านั้นเอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ** เมื่อท่านเหล่านั้นล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น **มูลกรณีที่สาม** ซึ่งทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัย จาก ๔ นัย ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสัทธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๖.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้าได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีสงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าสงฆ์นั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมีภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหุสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี้เป็นธรรม นี้เป็นวินัย นี้เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น พึงเรียนบทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วพึงสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียงดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้มิใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด” **เธอทั้งหลาย พึงทิ้งคำนั้นเสีย**

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัยก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี” เธอทั้งหลาย พึงจำมหาปเทส... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์ ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๗๔/๑๔๑.
-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.
-บาลี มหาวาร. สं. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐.

อานนท์! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า ‘ธรรมวินัยของพวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! **ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.**

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. **อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.**

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า... **เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.**

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

-ปาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

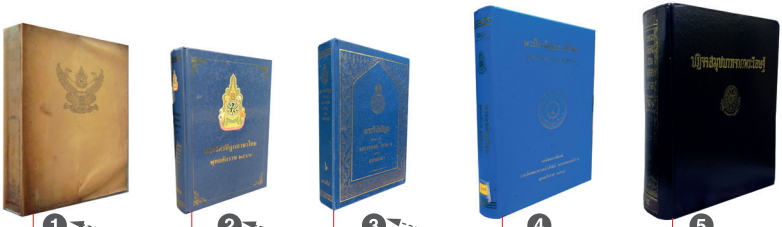
พระไตรปิฎก
ฉบับหลวง
ภาษาไทย **80** เล่ม
พ.ศ. **2500**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาเถรสมาคม
ภาษาไทย **45** เล่ม
พ.ศ. **2549**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหามกุฏ-
ราชวิทยาลัย **91** เล่ม
พ.ศ. **2525**

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย **45** เล่ม
พ.ศ. **2535**

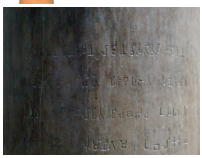
งานแปล พระไตรปิฎก
ชุดจากพระโอษฐ์ **5** เล่ม
โดยพุทธทาสภิกขุ
พ.ศ. **2521**

ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

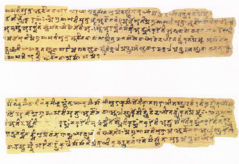

เสาหินอโศก
(อินเดีย)
พ.ศ. **234**

จารึกใบลาน
(อัฟกานิสถาน)
พ.ศ. **1000**

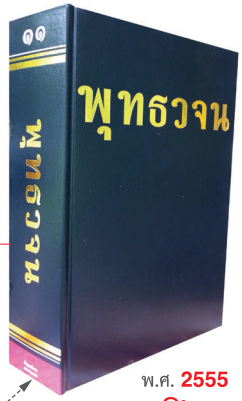
ศิลาจารึก
(ประเทศไทย)
พ.ศ. **1200 - 1400**

พ.ศ. 1
พ.ศ. 234
พ.ศ. 500
พ.ศ. 1000
พ.ศ. 1200
พ.ศ. 1400
พ.ศ. 1500

พุทธวจน-หมวดธรรม

พ.ศ. **2553**

พ.ศ. **2555**

พุทธวจน-ปิฎก

33 เล่ม

พุทธวจน **APP**

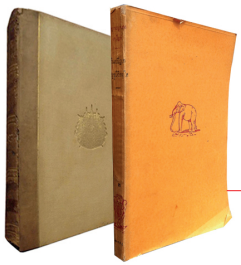
E-TIPITAKA+ **APP**

E-TIPITAKA **APP**

วิทยุวัดนาป่าพง **APP**

❹ ❺
❸
❷
❶

พระไตรปิฎก
ฉบับ ร.ศ.๑๑๒
สมัยรัชกาลที่ ๕
พ.ศ. **2436**
+
พระไตรปิฎก
ฉบับสยามรัฐ
ภาษาบาลี
อักขระสยาม
พ.ศ. **2468**

คัมภีร์ใบลาน
อักขระขอม
สมัยรัชกาลที่ ๑
พ.ศ. **2331**

พ.ศ. 2000 | พ.ศ. 2331 | พ.ศ. 2436 | พ.ศ. 2500 | พ.ศ. 2555 | พ.ศ. 3000

๑) หลักฐานสมัย **พุทธกาล**

การใช้ **พุทธวจน** ที่มีความหมายถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า มีมาตั้งแต่ใน**สมัยพุทธกาล** ดังปรากฏหลักฐาน**ในพระวินัยปิฎก** ว่า**พระศาสดาให้เรียนพุทธวจน** (ภาพที่ ๑.๑ และภาพที่ ๑.๒)

ภิกฺขู อามนฺเตสิ “น ภิกฺขเว พุทฺธวจนํ ฉนฺทโส อาโรเปตพฺพํ; โย อาโรเปยฺย, อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. อนุชานามิ ภิกฺขเว สกาย นิรุตฺติยา พุทฺธวจนํ ปริยาปุณิตุนฺติ.

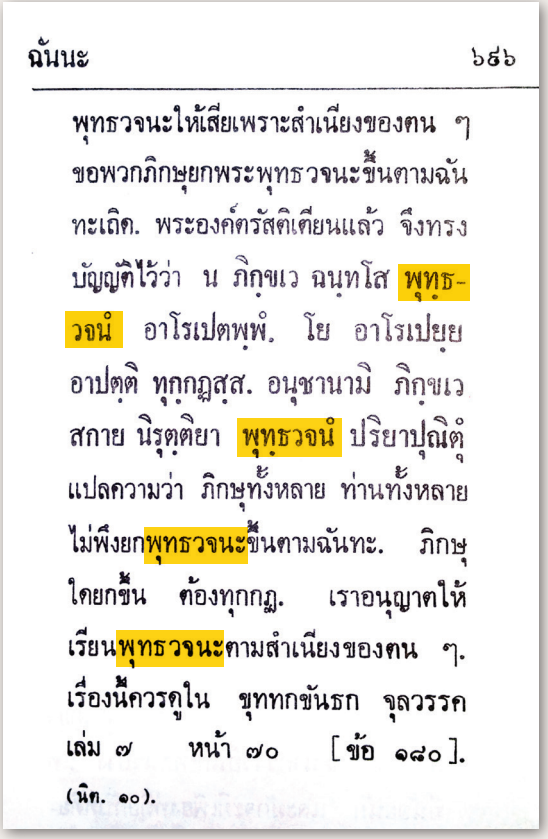
ภาพที่ ๑.๑

คำอธิบายภาพ*: ข้อความส่วนหนึ่งจากพระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (จปร.อักษรสยาม) หน้า ๖๔ ซึ่งพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๒๕ เล่มที่ ๗ พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ หน้า ๔๕ ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ดังนี้*

*[๑๘๐] ... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงยก**พุทธวจนะ**ขึ้นโดยภาษาสันสกฤต รูปใดยกขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย **เราอนุญาตให้เล่าเรียนพุทธวจนะ**ตามภาษาเดิม.*

ที่มา:
พระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ.๒๔๓๖) พระวินยปิฎก จุล์ลวัค์ค เล่ม ๒ หน้า ๖๔

ฉันนะ ๖๘๖

พุทธวจนะให้เสียเพราะสำเนียงของตน ๆ ขอพวกภิกษุยกพระพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะเถิด. พระองค์ตรัสติเตียนแล้ว จึงทรงบัญญัติไว้ว่า น ภิกฺขเว ฉนฺทโส พุทฺธวจนํ อาโรเปตพฺพํ. โย อาโรเปยฺย อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. อนุชานามิ ภิกฺขเว สกาย นิรุตฺติยา พุทฺธวจนํ ปริยาปุณิตุํ แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายไม่พึงยกพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะ. ภิกษุใดยกขึ้น ต้องทุกกฏ. เราอนุญาตให้เรียนพุทธวจนะตามสำเนียงของตน ๆ. เรื่องนี้ควรดูใน ขุททกขันธก จุลวรรค เล่ม ๗ หน้า ๗๐ [ข้อ ๑๘๐]. (นิท. ๑๐).

ภาพที่ ๑.๒

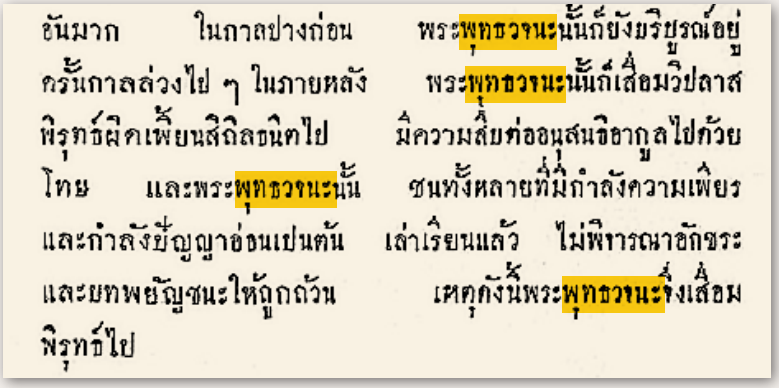
คำอธิบายภาพ: *คำแปลเป็นภาษาไทยของภาพที่ ๑.๑ จากหนังสือ สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส*

ที่มา:
หนังสือ สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส หน้า ๖๙๖

๒) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๑**

พุทธวจนะ มีปรากฏในหนังสือ**พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล** ซึ่งแต่งเป็นภาษามคธเพื่อเฉลิมพระเกียรติเมื่อสังคายนา**ในรัชกาลที่ ๑** เป็นหนังสือ ๗ ผูก ต้นฉบับมีอยู่ในวัดพระแก้ว กรุงพนมเปญ ประเทศกัมพูชา แปลเป็นภาษาไทยโดยพระยาพจนสุนทร คำนำของหนังสือเล่มนี้ เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ภาพที่ ๒.๑ และภาพที่ ๒.๒)

อันมาก ในกาลบางก่อน พระพุทธวจนะนั้นก็ยังบริบูรณ์อยู่
กรั้นกาลล่วงไป ๆ ในภายหลัง พระพุทธวจนะนั้นก็เสื่อมวิปลาส
พิรุทธ์ผิดเพี้ยนสลับสลนิดไป มีความสั้นท่ออนุสนธิอากูลไปก้วย
โทษ และพระพุทธวจนะนั้น ชนทั้งหลายที่มีกำลังความเพียร
และกำลังปัญญาอ่อนเปนต้น เล่าเรียนแล้ว ไม่พิจารณาอักขระ
และยกพยัญชนะให้ถูกถ้วน เหตุดังนี้พระพุทธวจนะจึงเสื่อม
พิรุทธ์ไป

ภาพที่ ๒.๑

***คำอธิบายภาพ**: ข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล หน้า ๑*

๓ อนึ่งพระพุทธวจนะนั้น ยังประกิษฐานมั่นคงอยู่ในประเทศทั้ง ๕

๑ ประเทศของพระเจ้าแผ่นดินไทยคือสยาม

๒ มลานประเทศของพระเจ้าแผ่นดินมันทราช

๓ ประเทศเขมราชคือกัมพุช

๔ ประเทศรามัญราชคือหงษาวดี

๕ ประเทศพม่าคืออังวะยุกาม

ในประเทศอันนั้นเสื่อมสูญไป บรรดานรชนทั้งหลายเหล่านั้น นรชนที่ไม่รู้คุณในพระพุทธสาสนาก็มีมากขึ้น

ภาพที่ ๒.๒

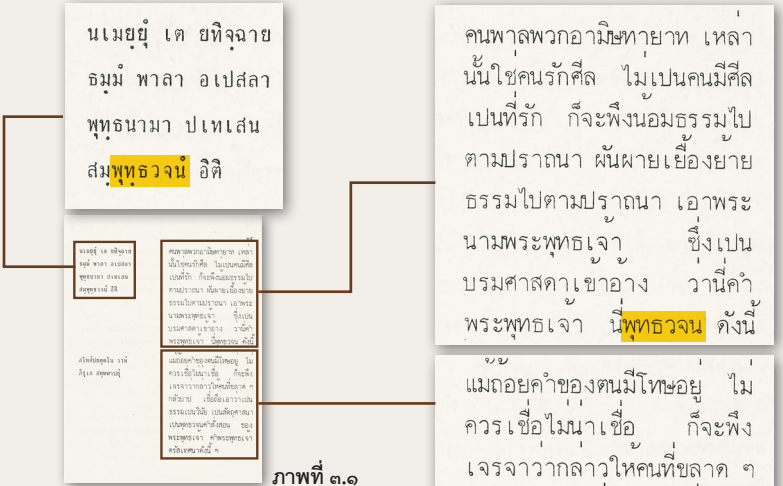
คำอธิบายภาพ: *ข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล หน้า ๒*

ที่มา:
หนังสือ พงษาวดารกรุงศรีอยุธยา ภาษามคธ แล คำแปล

๓) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๔

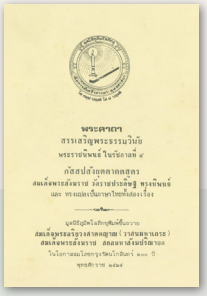
พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ **พระคาถาสรรเสริญพระธรรมวินัย** พระราชนิพนธ์**ในรัชกาลที่ ๔** (ภาพที่ ๓.๑) และปรากฏในหนังสือ **ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลีในรัชกาลที่ ๔** ภาค ๒ (ภาพที่ ๓.๒ และภาพที่ ๓.๓)

นเมยฺยุ เต ยทิจฺฉาย
ธมฺมํ พาลา อเปสลา
พุทฺธนามา ปเทเสน
สมพุทฺธวจนํ อิติ

คนพาลพวกอามิษทายาท เหล่านั้นใช่คนรักศีล ไม่เป็นคนมีศีลเป็นที่รัก ก็จะพึงนอมธรรมไปตามปรารถนา ผันผายเยื้องยายธรรมไปตามปรารถนา เอาพระนามพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบรมศาสดาเข้าอ้าง วานี่คำพระพุทธเจ้า นี่พุทธวจน ดังนี้

แม้ถอยคำของตนมีโทษอยู่ ไม่ควรเชื่อไม่นำเชื่อ ก็จะพึงเจรจาวากลาวให้คนที่ขลาด ๆ กลัวบาป เชื่อถือเอาวาเป็นธรรมเป็นวินัย เป็นสัตถุศาสนา เป็นพุทธวจนคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า คำพระพุทธเจ้าตรัสเทศนาดังนี้ ๆ

ภาพที่ ๓.๑

พระคาถา
สรรเสริญพระธรรมวินัย
พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๔
กัสสปสังยุตตกถาคตสูตร
สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ์ ทรงพิมพ์
และ ทรงแปลเป็นภาษาไทยทั้งสองเรื่อง

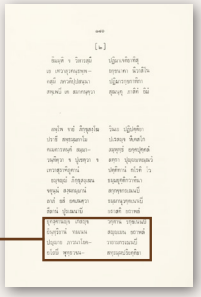
ที่มา:
หนังสือ พระคาถาสรรเสริญพระธรรมวินัย พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๔ ทรงแปลเป็นภาษาไทยโดย สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ หน้า ๒๕

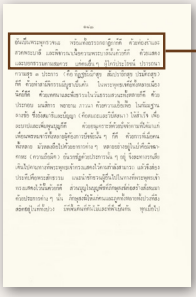
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๔

ธุตงฺคานญฺจ เกสญฺจิ วตฺตานํ รกฺขเนนปี
อินฺทฺริยานำ ทมเนน สญฺญเมน ยถาพลำ
ปญฺญาย ภาวนาโยค– วายามกรเณนปี
อโถปี พุทฺธวจน– สทฺธมฺมปริยตฺติยา

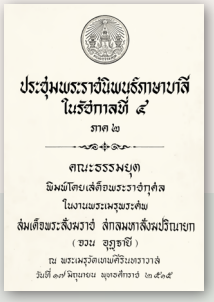
อันเป็นพระพุทธวจนะ พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาก็ดี ด้วยท่องจำและ
สวดพระบาลี และพิจารณาเนื้อความพระบาลีนั้นด้วยก็ดี ด้วยแสดง
และบอกธรรมตามสมควร แก่คนอื่น ๆ ผู้ใคร่ประโยชน์ ปรารถนา

ภาพที่ ๓.๒

ภาพที่ ๓.๓

ที่มา:

หนังสือ ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒
หน้า ๑๘๐ และหน้า ๑๘๓

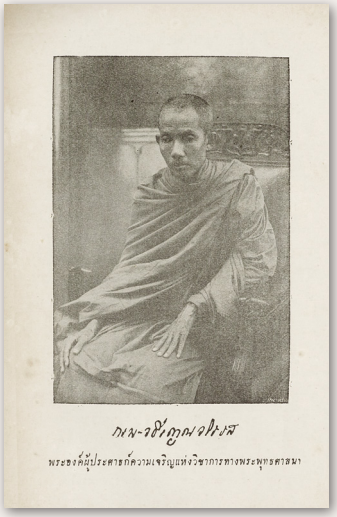
๔) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๕**

พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ **พระราชวิจารณ์ เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์** (ภาพที่ ๔.๑), ปรากฏในหนังสือ **พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงมีไปมากับ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ภาพที่ ๔.๒ และภาพที่ ๔.๓) และปรากฏในหนังสือ **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) จัดทำโดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา (ภาพที่ ๔.๔)

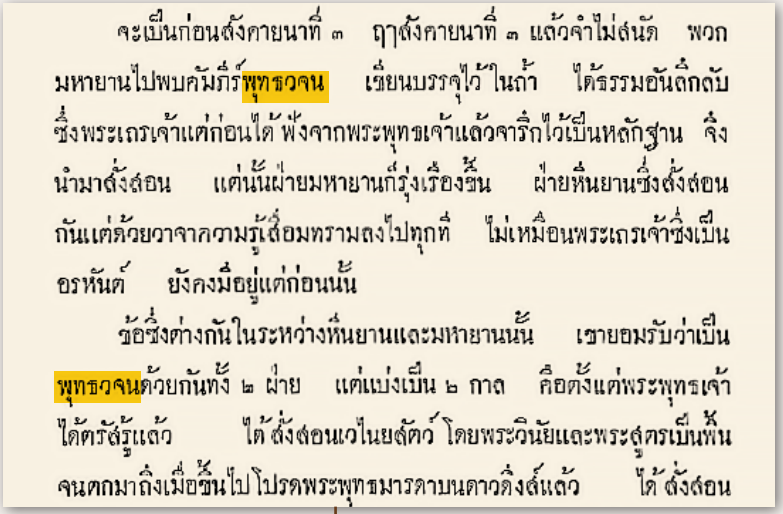
พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงฉายในราว ๆ เวลาเมื่อทรงพระราชนิพนธ์หนังสือนี้

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

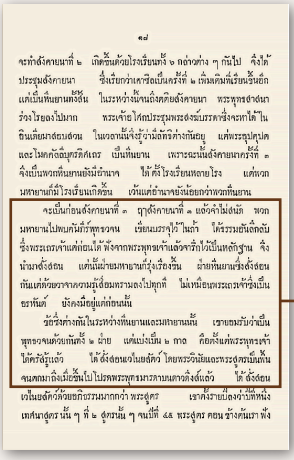
กรม-สมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส
พระองค์ผู้ประศาสก์ความเจริญแห่งวิชาการทางพระพุทธศาสนา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

จะเป็นก่อนสังคายนาที่ ๓ ฤาสังคายนาที่ ๓ แล้วจำไม่สนัด พวก
มหายานไปพบคัมภีร์พุทธวจน เชื่อนบรรจุไว้ในถ้ำ ได้ธรรมอันลึกลับ
ซึ่งพระเถรเจ้าแต่ก่อนได้ ฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วจารึกไว้เป็นหลักฐาน จึง
นำมาสั่งสอน แต่นั้นฝ่ายมหายานก็รุ่งเรืองขึ้น ฝ่ายหินยานซึ่งสั่งสอน
กันแต่ด้วยวาจาสามารู้เลื่อมทรามลงไปทุกที่ ไม่เหมือนพระเถรเจ้าซึ่งเป็น
อรหันต์ ยังคงมีอยู่แต่ก่อนนั้น

ข้อซึ่งต่างกันในระหว่างหินยานและมหายานนั้น เขายอมรับว่าเป็น
พุทธวจนด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่แบ่งเป็น ๒ กาล คือตั้งแต่พระพุทธเจ้า
ได้ตรัสรู้แล้ว ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ โดยพระวินัยและพระสูตรเป็นพื้น
จนตกมาถึงเมื่อขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาบนดาวดึงส์แล้ว ได้สั่งสอน

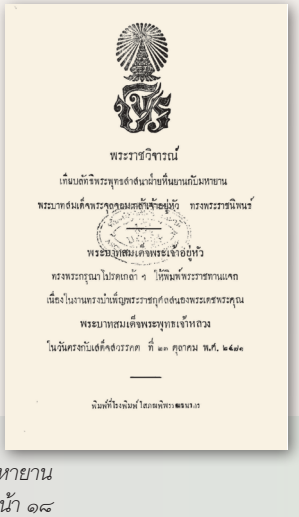

๑๗

จะทำสังคายนาที่ ๒ เกิดขึ้นด้วยวินัยแห่ง ๑ กล่าวต่าง ๆ กันไป จึงได้
ประชุมสังคายนา ซึ่งเรียกว่าเถรวาทเป็นแห่งที่ ๑ เพิ่มเติมขึ้นเรียกชื่อนั้น
แต่เป็นหินยานดังนี้น ในระหว่างนั้นหินยานได้ขยายมหา พระพุทธศาสนา
ว่องไวยิ่งขึ้นมาก พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงอุปถัมภ์ค้ำชูในทางนี้ ใน
ชินแต่เมื่อล่วงแล้ว ในเรื่องนี้ยังรู้ว่ามีเหตุอย่างกันอยู่ แต่พระปฏิปาโล
แลอโนมทัสสีเถระ เป็นที่นับถือ เพราะฉะนั้นสังคายนาครั้งที่ ๓
จึงเป็นเพราะหินยานเข้มข้นมีอำนาจ ได้ทำให้ไรเรียนหลายไรๆ แต่พวก
มหายานก็มิได้ไรเรียนเกิดขึ้น เว้นแต่อำนาจน้อยกว่าพวกหินยาน

จะเป็นก่อนสังคายนาที่ ๓ ฤาสังคายนาที่ ๓ แล้วจำไม่สนัด พวก
มหายานไปพบคัมภีร์พุทธวจน เชื่อนบรรจุไว้ในถ้ำ ได้ธรรมอันลึกลับ
ซึ่งพระเถรเจ้าแต่ก่อนได้ ฟังจากพระพุทธเจ้าแล้วจารึกไว้เป็นหลักฐาน จึง
นำมาสั่งสอน แต่นั้นฝ่ายมหายานก็รุ่งเรืองขึ้น ฝ่ายหินยานซึ่งสั่งสอน
กันแต่ด้วยวาจาสามารู้เลื่อมทรามลงไปทุกที่ ไม่เหมือนพระเถรเจ้าซึ่งเป็น
อรหันต์ ยังคงมีอยู่แต่ก่อนนั้น

ข้อซึ่งต่างกันในระหว่างหินยานและมหายานนั้น เขายอมรับว่าเป็น
พุทธวจนด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย แต่แบ่งเป็น ๒ กาล คือตั้งแต่พระพุทธเจ้า
ได้ตรัสรู้แล้ว ได้สั่งสอนเวไนยสัตว์ โดยพระวินัยและพระสูตรเป็นพื้น
จนตกมาถึงเมื่อขึ้นไปโปรดพระพุทธมารดาบนดาวดึงส์แล้ว ได้สั่งสอน
เวไนยสัตว์ด้วยอภิธรรมมากกว่า พระสูตร เราคิ้วยเรื่องว่าได้ฟังมา
เหล่านี้สูตร นั้น ๆ ที่ ๒ สูตรนั้น ๆ จนที่ ๔๘ พระสูตร ตอน ข้างต้นเรา ฟัง

พระราชวิจารณ์

เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต)

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชทานแจก

เนื่องในงานทรงบำเพ็ญกุศลสนองพระเดชพระคุณ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหัวถวาย

ในวันทรงกับเสด็จสู่สวรรคต ที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๑

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเพิ่มพระพรนานาย

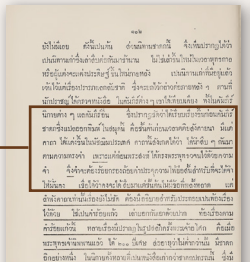
ภาพที่ ๔.๑

ที่มา:

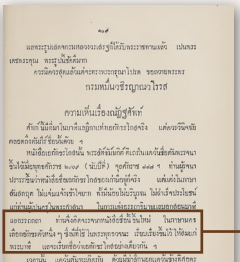
หนังสือ พระราชวิจารณ์ เทียบลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ หน้า ๑๘

นิกายต่าง ๆ แต่คัมภีร์อื่น ซึ่งปรากฏชัดว่าได้เรียบเรียงขึ้นก่อนคัมภีร์ชาดกซึ่งแปลออกพิมพ์ในสมุดนี้ คือชั้นต้นก่อนเวลาตติยสังคายนา มีแต่คาถา ได้แต่งขึ้นในมัชฌิมประเทศ คาถานี้สังเกตได้ว่า ได้นำสืบ ๆ กันมาตามความทรงจำ เพราะแต่ก่อนพระสงฆ์ได้ทรงพระพุทธวจนไว้ด้วยความจำ จึงจำจะต้องร้อยกรองถ้อยคำประกอบความให้ย่อสั้นสำหรับที่จะได้จำให้มั่นคง เชื่อได้ว่าลงจะได้สืบมาแต่ชั้นต้นไม่มีข้อที่พลั้งพลาด แต่

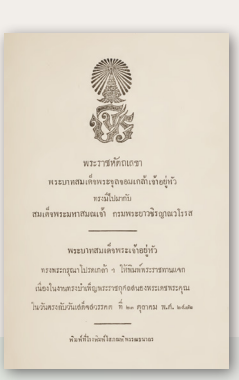
แลอรรถกถา ท่านจึงคิดจะรจนาหนังสือชื่อนี้ขึ้นใหม่ ในภาษามคธเลือกอักขรตัวหนึ่ง ๆ ซึ่งมีที่ใช้ ในพระพุทธวจนะ เรียบเรียงขึ้นไว้ ให้สมแก่พระบาฬี แลจะเรียกชื่อว่าเอกักขรโกสอย่างเดียวกัน ฯ

ภาพที่ ๔.๒

ภาพที่ ๔.๓

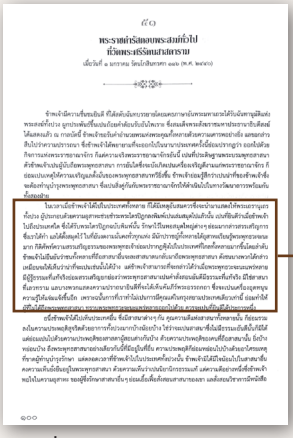
พระราชหัตถเลขา
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงมีไปมากับ
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พิมพ์พระราชหัตถเลขา
เนื่องในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
ในวันพระบรมอัฐิวันที่จอมทรก ที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๓

ที่มา:

หนังสือ พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีไปมากับสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๑๐๒ และ ๑๐๙

ในเวลาเมื่อข้าพเจ้าได้ไปในประเทศทั้งหลาย ก็ได้มีเหตุอันสมควรซึ่งจะนำมาแสดงให้พระเถรานุเถรทั้งปวง ผู้ประกอบด้วยความอุสาหะช่วยชำระพระไตรปิฎกลงพิมพ์เปนเล่มสมุดไปแล้วนั้น เปนที่ยินดีว่าเมื่อข้าพเจ้าไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้น รักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่าง ๆ ย่อมมากล่าวสรรเสริญการซึ่งเราได้ทำ แลได้ตั้งสมุดไว้ ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุสาหะเรียนรู้พระพุทธวะจะนะมาก กิติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏฟุ้งไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ ข้าพเจ้าไม่ยืนยันว่าชนทั้งหลายที่ถือสาสนาอื่นจะละสาสนาตนกลับมาถือพระพุทธสาสนา ดังชนบางพวกได้กล่าวเหมือนจะให้เห็นว่าน่าที่จะเปนเช่นนั้นได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธวะจะนะแพร่หลาย มีผู้รู้ธรรมะที่แท้จริงย่อมสรรเสริญยกย่องว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปรารถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทราบพระพุทธวะจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

๕๐

พระราชดำรัสแลพระสมณีย์ทั่วไป
ที่ได้พระราชทานในสมัยต่าง ๆ

(เมื่อวันที่ ๑ มกราคม ร.ศ.๑๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๗))

ข้าพเจ้าได้ความรื้นขนลุกขึ้น ที่ได้ฟังเห็นบรรดาโอรสแลหลานท่านทรงพระกรุณาโปรดให้รับนิมนต์ขึ้นไปเฝ้าพร้อมกันทั่วหน้า ในที่ประชุมพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งเป็นที่ทำเช่นนี้ครั้งนี้เป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าได้ไปเฝ้าแต่ลำพังตัวข้าพเจ้าเองเท่านั้น ครั้นได้ทรงสนทนาปราศรัยกันแล้ว ก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดให้ข้าพเจ้าได้ถวายพระพรลาออกมาพักอยู่ที่ตำหนักข้างนอก ครั้นเวลาเย็นจึงได้เสด็จออกมาประทับที่พระที่นั่งอัมพรสถาน ทรงพระกรุณาโปรดให้ข้าพเจ้าเข้าเฝ้าอีกครั้งหนึ่ง ในที่นั้นมีพระราชดำรัสถามถึงการที่ข้าพเจ้าได้ไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วไป ข้าพเจ้าได้กราบทูลให้ทรงทราบถึงเหตุที่ข้าพเจ้าได้ไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วไปนั้น ว่าเพราะเหตุที่ได้ทราบว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปรารถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทราบพระพุทธวะจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

ข้าพเจ้าได้ไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วไปนั้น ว่าเพราะเหตุที่ได้ทราบว่าพระพุทธสาสนาเปนคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มิใช่สาสนาที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปรารถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรรถกถา ซึ่งจะเปนเครื่องอุดหนุนความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉนั้นการที่เราทำไม่เปนการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านี้ ย่อมทำให้ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธสาสนา ทราบพระพุทธวะจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเปนที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

๑๐๐

ภาพที่ ๔.๔

ที่มา:

หนังสือ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๐๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) จัดทำโดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา พิมพ์ครั้งที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๕๐ หน้า ๑๐๐

๕) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๗

พุทธวจนะ มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐ เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ (ภาพที่ ๕)

เล่ม ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐

ถ้าได้จัดตั้งทุนพระไตรปิฎกโดยประการที่กราบบังคมทูล พระกรุณานี้ ประเทศสยามจักเปนคลังพระธรรมของโลก รักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะสิ้นกาลหาที่สุดมิได้

ตามที่กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้ ถ้าชอบด้วยกระแส พระราชดำริ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต นำรายงานนี้พิมพ์ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

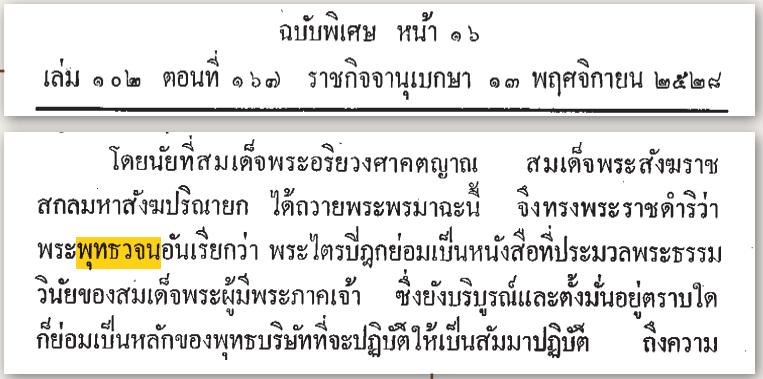
ข้าพระพุทธเจ้า กิติยากร ขอเดชะ

ภาพที่ ๕

ที่มา:
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐
เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก

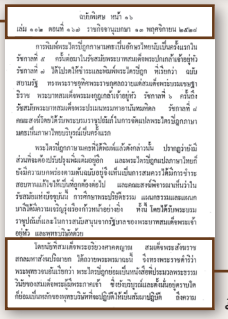
๖) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๙

พุทธวจน มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เรื่อง ประกาศสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก (ภาพที่ ๗)

ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖
เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ ราชกิจจานุเบกษา ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘

โดยนัยที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ถวายพระพรมาฉะนั้น จึงทรงพระราชดำริว่า พระพุทธวจนอันเรียกว่า พระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบใดก็ย่อมเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความ

ภาพที่ ๖

ที่มา:

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖ เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เรื่อง ประกาศสังคายนาพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้
มีปรากฏอยู่ในโลก ๔ จำพวก
เป็นอย่างไร คือ

ภิกษุทั้งหลาย ก็บุคคลจำพวกไหน
ยังละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ไม่ได้
(โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ)
ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติ ไม่ได้
(อุปปตฺติปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ)
(และ) **ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ไม่ได้**
(ภวปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ)
คือ **สกทาคามี ...**

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน
ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ได้
(โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ)
(แต่) **ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุบัติ ไม่ได้**
(อุปปตฺติปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ)
ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ไม่ได้
(ภวปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ)
อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี ...

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน
ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ได้
(โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ)
ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุปัติ ได้
(อุปฺปตฺติ ปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ)
(แต่) **ยังละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ไม่ได้**
(ภวปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ อปฺปหีนานิ)
คือ **อันตราปรินิพพายี ...**

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลจำพวกไหน
ละโอรัมภาคิยสังโยชน์ ได้
(โอรมฺภาคิยานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ)
ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้อุปัติ ได้
(อุปฺปตฺติปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ)
(และ) **ละสังโยชน์อันเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้ภพ ได้**
(ภวปฏิลาภิกานิ สญฺโญชนานิ ปหีนานิ)
คือ **อรหันต์ผู้สิ้นอาสวะ ...**

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้แล
มีปรากฏอยู่ในโลก.

-บาลี จตุกฺก. อ. ๒๑/๑๘๑/๑๓๑.

ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้พรากแล้วจากกามโยคะ (กามโยควิสัยุตฺโต)
(แต่) ยังประกอบแล้วด้วยภวโยคะ (ภวโยคยุตฺโต) เป็น

อนาคามี

ไม่มาสู่ความเป็นอย่างนี้...

ก็ภิกษุในธรรมวินัยนี้
เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในศีล** | เป็นผู้ทำให้**บริบูรณ์ในสมาธิ** | เป็นผู้ทำ**พอประมาณในปัญญา**
... เธอเป็นโอปปาติกะ จักปรินิพพานในภพนั้น มีอันไม่กลับจากโลกนั้นเป็นธรรมดา
เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป.

...เพราะโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕ หมดสิ้นไป เธอเป็น

อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี
เปรียบเหมือนเมื่อนายช่างตีแผ่นเหล็ก
ที่ถูกเผาอยู่ตลอดวัน สะเก็ดร่อนออก ลอยไป

แล้วตกลงที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ
สะเก็ดนั้นย่อมให้เกิดไฟและควันที่กองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ นั้น
ครั้นให้เกิดไฟและควันแล้ว เผากองหญ้าหรือกองไม้ใหญ่ๆ นั้นให้หมดไป
แล้วจึงลามไปไหม้ไม้กอและป่าไม้ ครั้นไหม้ไม้กอและป่าไม้

แล้วลามมาถึงที่สุดหญ้าเขียว ที่สุดภูเขา ที่สุดชายน้ำ หรือภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์
หมดเชื้อแล้วก็ดับ ฉะนั้น.

-บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๓/๒๗๖., -บาลี ติก. อ. ๒๐/๒๙๘/๕๒๖., -บาลี สตฺตก. อ. ๒๓/๗๔/๕๒.

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ ในการจะจัดทำหรือเผยแผ่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้ขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรและปรึกษาด้านข้อมูล
ในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด ติดต่อได้ที่ มูลนิธิพุทธโฆษณ์ โทร. ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐ – ๙๔
คุณศรชา โทร. ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑ คุณอารีวรรณ โทร. ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘
ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์ดึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่
www.watnapp.com | media.watnapahpong.org | www.buddhakos.org
Facebook : Buddhawajana Real | YouTube : Buddhawajana Real
Instagram : Buddhawajana Real | Facebook : coursesappaya
คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ ช่วงบ่าย